

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
Π.Μ.Σ. «Δημόσια Οικονομική & Πολιτική»

**«Η γέννηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης,
ο Ευρωσκεπτικισμός και η περίπτωση Brexit»**

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΣΙΟΛΗΣ

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Λογιστικής &
Χρηματοοικονομικής του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής για την απόκτηση
Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στη Δημόσια Οικονομική και Πολιτική.

Αιγάλεω, 2023

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
Π.Μ.Σ. «Δημόσια Οικονομική & Πολιτική»

**«Η γέννηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης,
ο Ευρωσκεπτικισμός και η περίπτωση Brexit»**

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΣΙΟΛΗΣ, Α.Μ.:21034

Επιβλέπων: Βασίλειος Πανάγου, Καθηγητής,
Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Λογιστικής &
Χρηματοοικονομικής του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής για την απόκτηση
Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στη Δημόσια Οικονομική και Πολιτική.

Αιγάλεω, 2023

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
Π.Μ.Σ. «Δημόσια Οικονομική & Πολιτική»

**“The conception of European Union,
Euroscpticism and the case of Brexit”**

PERIKLIS SIOLIS, R.N.:21034

Supervisor: Vasileios Panagou, Professor,
University of Western Attica, Department of Accounting and Finance.

Master Thesis submitted to the Dept. of Accounting & Finance of the University
of West Attica in partial fulfilment of the requirements for the degree of M.Sc. in
Public Economics and Policy

Aigaleo, Greece, 2023

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών

Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής

Π.Μ.Σ. «Δημόσια Οικονομική & Πολιτική»

«Η γέννηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο Ευρωσκεπτικισμός και η περίπτωση Brexit»

Μέλη Εξεταστικής Επιτροπής

- 1) Βασίλειος Πανάγου, Καθηγητής Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
- 2) Νικόλαος Στρόμπλος, Διευθυντής ΕΛΣΤΑΤ
- 3) Δημήτριος Χαραμής, Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Εγκρίθηκε από την εξεταστική επιτροπή την 04/07/2023

Α/α	ΟΝΟΜΑ ΕΠΩΝΥΜΟ	ΒΑΘΜΙΔΑ/ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΨΗΦΙΑΚΗ ΥΠΟΓΡΑΦΗ
1	Βασίλειος Πανάγου	Καθηγητής Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής	
2	Νικόλαος Στρόμπλος	Διευθυντής ΕΛΣΤΑΤ	
3	Δημήτριος Χαραμής	Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής	

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο κάτωθι υπογεγραμμένος Σιολής Περικλής του Βασιλείου, με αριθμό μητρώου 21034 φοιτητής του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Δημόσια Οικονομική και Πολιτική» του Τμήματος Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής της Σχολής Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Ο Δηλών

Σιολής Περικλής

*Στην μαχήτρια Αντριάνα
& τον καλοσυνάτο Βασίλη*

***“Development is about transforming the lives of people,
not just transforming economies”***

Joseph Stiglitz

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή μου κ. Βασίλειο Πανάγου για την επίβλεψη του συγκεκριμένου πονήματος. Στο ίδιο πλαίσιο ευγνωμοσύνης, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές και την Διευθύντρια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Δημόσια Οικονομική & Πολιτική», κα. Αλίνα Χύζ, για τη συμβολή τους στην επιστημονική συγκρότηση εμού και των συμφοιτητών μου καθ' όλη την πορεία αυτού του αξέχαστου «ταξιδιού».

Επίσης, ευχαριστώ τους φίλους Μιχαήλ-Άγγελο Μιχαλόπουλο, Pete Pavan και Damon Fadjo για την θετική ενέργεια και ενθάρρυνση σε όλη τη διάρκεια της συγγραφής της Διπλωματικής μου εργασίας.

Τέλος και πιο σημαντικό, οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στους Γονείς μου για την συνεχή στήριξη και παρότρυνση όλα αυτά τα χρόνια.

Η γέννηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο Ευρωσκεπτικισμός και η περίπτωση Brexit

Περίληψη

Ο ρόλος και το έργο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν δοκιμαστεί αρκετά τα τελευταία χρόνια καθώς παρατηρείται μια άνοδος του κινήματος του Ευρωσκεπτικισμού σε ορισμένα από τα κράτη-μέλη της, με αποκορύφωμα και άξιο μνείας την έξοδο του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η παρούσα εργασία είναι προϊόν συστηματικής μελέτης και σύνθεσης της βιβλιογραφίας που εξετάζει το Brexit και τις νέες τάσεις που έχουν δημιουργηθεί σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο σε αντιστοιχία με τις χώρες που βρίσκονται εκτός της Ευρωζώνης και την έντονη παρουσία των Ευρωσκεπτικιστών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ακριβώς τριάντα χρόνια μετά τη ιστορική Συνθήκη του Maastricht.

Η περίπτωση του Brexit είναι αδιαμφισβήτητα ένα σχετικό και σύγχρονο αντικείμενο μελέτης που πρέπει να προβληματίσει το Ευρωπαϊκό οικοδόμημα ιδιαιτέρως, μιας και αποτελεί ένα αμφιλεγόμενο κεφάλαιο στη ζωή των Βρετανών, δεδομένης της τεράστιας ταχύτητας και του ρυθμού των εξελίξεων. Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η σύνθεση, ανάλυση και παρουσίαση του εν λόγω θέματος σε συνάρτηση με τις Ευρωπαϊκές εξελίξεις.

Σημαντικοί Όροι: Brexit, Ευρωσκεπτικισμός, Ευρωπαϊκή Ένωση, Ευρωζώνη, Ηνωμένο Βασίλειο

The conception of European Union, Eurocepticism and the case of Brexit

Abstract

The European Union's role and work have been tested quite a lot the last few years, amidst a rise of the eurosceptic movement from some of its Member States, which is highlighted with the culmination of Britain's exit from the EU.

This present work is a product of a systematic study and synthesis of the literature pertaining to Brexit and the new trends that have taken over on an economic and political level, in tandem with the non-Eurozone Member States and the increased presence of the Eurosceptics at the EU; thirty years after the historical Maastricht Treaty.

The case of Brexit is indisputably relevant, and contemporary field of study that should concern the European construct, especially since it is a controversial chapter in British life, given the immense speed and pace of evolution. The aim of this work is the synthesis, analysis, and presentation of the aforementioned subject in conjunction with the latest European updates.

Keywords: Brexit, Eurocepticism, European Union, Eurozone, United Kingdom

Πίνακας περιεχομένων

Ευχαριστίες.....	xiii
Περίληψη.....	xv
Abstract.....	xvii
Συνομογραφίες Αγγλικής Γλώσσας.....	xx
Συνομογραφίες Ελληνικής Γλώσσας.....	xxi
Κατάλογος Πινάκων.....	xxii
Κατάλογος Διαγραμμάτων.....	xxiii
Εισαγωγή.....	1
1 Η ιστορική διαδρομή της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	2
1.1 Η νέα σελίδα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.....	2
1.2 Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα.....	6
1.3 Οι Συνθήκες της Ρώμης και της Στοκχόλμης.....	7
1.4 Ο στασιμοληθωρισμός και η κρίση της δεκαετίας του '70.....	8
1.5 Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη.....	13
2 Η σύσταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η πορεία της.....	15
2.1 Η Συνθήκη του Maastricht.....	15
2.2 Οι επόμενες Συνθήκες μετά το Maastricht.....	18
2.3. Ο Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος.....	19
2.4 Η ιδιομορφία της Ελβετίας.....	21
2.5 Η Ενιαία Αγορά.....	25
2.6 Ο Προϋπολογισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	33
2.6.1 Γενικές πληροφορίες.....	33
2.6.2 Έσοδα.....	33
2.6.3 Δαπάνες.....	37
2.6.4 Η ευελιξία του προϋπολογισμού.....	41
2.7 Οι «καθαροί συνεισφορείς» και «καθαροί λήπτες» της ΕΕ.....	42
2.8 Ευρώ - Το κοινό νόμισμα.....	45
2.9 Οι χώρες εκτός Ευρωζώνης.....	48
2.10 Ευρωσκεπτικισμός, Ευρω-Δημοψηφίσματα και Ευρωεκλογές.....	53
3 Η έξοδος του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση.....	61
3.1 Και εγένετο Brexit.....	61
3.2 Η Ιρλανδική Νήσος.....	68
3.3 Ανεξαρτησία και ενδεχόμενο επιστροφής στην ΕΕ.....	73

4	Συμπεράσματα.....	79
5	Βιβλιογραφία.....	82

Συντομογραφίες Αγγλικής Γλώσσας

CPTPP	Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership
ERM	Exchange Rate Mechanism
GVA	Growth Value Added
HDI	Human Development Index
NGEU	Next Generation EU
NISRA	Northern Ireland Statistics & Research Agency
OBB	Operating Budgetary Balance
SNB	Swiss National Bank

Συντομογραφίες Ελληνικής Γλώσσας

ΑΕΕ	Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα
ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΕΑ	Ενιαία Αγορά
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕ12	Ευρωπαϊκή Ένωση 12 κρατών-μελών
ΕΕ27	Ευρωπαϊκή Ένωση 27 κρατών-μελών
ΕΕ28	Ευρωπαϊκή Ένωση 28 κρατών-μελών
ΕΕΠ	Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη
ΕΖΕΣ	Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
ΕΜΣ	Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας
ΕΝΜ	Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα
ΕΝΣ	Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΟΧ	Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος
ΕΠΚ	Ευρωπαϊκή Πολιτική Κοινότητα
ΗΒ	Ηνωμένο Βασίλειο
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας & Ανάπτυξης
ΣΣΑ	Σύμφωνο Σταθερότητας & Ανάπτυξης

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1.1 - Άμεσες επενδύσεις των Η.Π.Α. στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο	8
Πίνακας 1.2 - Δείκτης πληθωρισμού σε χώρες εντός και εκτός ΕΜΣΙ (1974-1985).....	10
Πίνακας 2.1 - Οι τρεις πυλώνες της Συνθήκης του Maastricht.....	18
Πίνακας 2.2 - Οι κορυφαίες 10 χώρες στην Καινοτομία (2011-2022).....	22
Πίνακας 2.3 - Το πλάνο νέων «ιδίων πόρων» της ΕΕ (2021-2026).....	36
Πίνακας 2.4 - Μακροπρόθεσμος Προϋπολογισμός της ΕΕ (2021-2027).....	39
Πίνακας 2.5 - Δαπάνες (%) της ΕΕ (1988-2020)	40
Πίνακας 2.6 - Κατανομή Προϋπολογισμού ΕΕ του έτους 2022	41
Πίνακας 2.7 - Ισοζύγια Πληρωμών (2018)	43
Πίνακας 2.8 - Ισοζύγιο Πληρωμών κρατών-μελών στην ΕΕ (2021)	45
Πίνακας 2.9 - Συνολικές έδρες των ευρωσκεπτικιστικών παρατάξεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (2004-2019)	59

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1.1 - Ποσοστό κατανομής (%) οικονομικής ενίσχυσης του Σχεδίου Marshall	3
Διάγραμμα 1.2 - Δείκτες παραγωγής στις Ευρωπαϊκές χώρες του Σχεδίου Marshall.....	4
Διάγραμμα 1.3 - Ποσοστό εργατικού δυναμικού (%) στον αγροτικό τομέα	5
Διάγραμμα 1.4 - Δείκτης πληθωρισμού (%) στις χώρες της ΕΟΚ (1970-1980).....	11
Διάγραμμα 1.5 - Μακροπρόθεσμες τιμές επιτοκίων (%) μεταξύ ΗΠΑ και Γερμανίας (1973-1985).....	12
Διάγραμμα 2.1 - Εμπορικές συναλλαγές ΕΖΕΣ με ΕΕ (2000-2022).....	21
Διάγραμμα 2.2 - Συναλλαγματική ισοτιμία CHF/EUR (2000-2023).....	24
Διάγραμμα 2.3 - Εξαγωγές αγαθών (α) και υπηρεσιών (β) εντός ΕΕ (1993-2021)	27
Διάγραμμα 2.4 - Βαθμός εμπορικής ολοκλήρωσης της ΕΕ εντός ΕΑ και με τον υπόλοιπο κόσμο (1993-2021).....	28
Διάγραμμα 2.5 - Αφίξεις τουριστών (1995-2020).....	29
Διάγραμμα 2.6 - Άμεσες ξένες επενδύσεις μεταξύ χωρών ΕΕ (1993-2021).....	30
Διάγραμμα 2.7 - Έσοδα της ΕΕ (2007-2021).....	34
Διάγραμμα 2.8 - Συνολικά έσοδα (% ΑΕΠ) της ΕΕ (1995-2019).....	37
Διάγραμμα 2.9 - Συναλλαγματική ισοτιμία EUR/USD (1999-2023).....	46
Διάγραμμα 2.10 - Συναλλαγματική ισοτιμία EUR/GBP (1999-2023).....	46
Διάγραμμα 2.11 - Τάσεις/Συμπεριφορές προς την ΟΝΕ (1999-2019).....	55
Διάγραμμα 2.12 - Εμπιστοσύνη στην ΕΕ και στους Εθνικούς θεσμούς (2004-2023)	56
Διάγραμμα 2.13 - Σύθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (1979-2019)	59
Διάγραμμα 2.14 - Η άνοδος των ακροδεξιών παρατάξεων.....	60
Διάγραμμα 3.1 - Το εμπόριο μεταξύ ΗΒ-ΕΕ (1999-2022).....	64
Διάγραμμα 3.2 - Το εμπόριο μεταξύ ΗΒ και ΕΕ και χωρών εκτός ΕΕ (1999-2022).....	64
Διάγραμμα 3.3 - Ετήσια αύξηση ΑΕΠ (%).....	66
Διάγραμμα 3.4 - Δημόσιο έλλειμμα κατ' έτος (%) ΑΕΠ (2016-2023)	67
Διάγραμμα 3.5 - Πραγματική Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία Β. Ιρλανδίας και Ηνωμένου Βασιλείου (2019-2022)	69
Διάγραμμα 3.6 - Εξαγωγές αγαθών & υπηρεσιών Β. Ιρλανδίας (2011-2021).....	70
Διάγραμμα 3.7 - Εισαγωγές Β. Ιρλανδίας (2013-2021)	70
Διάγραμμα 3.8 - Εργασία στις χώρες του Ηνωμένου Βασιλείου (2015-2022)	72
Διάγραμμα 3.9 - Πρόθεση ψήφου περί ανεξαρτησίας της Σκωτίας (2016-2023).....	73
Διάγραμμα 3.10 - Πρόθεση ψήφου περί ανεξαρτησίας της Ουαλίας (2015-2023).....	75
Διάγραμμα 3.11 - Ποια η γνώμη των Βρετανών για την ΕΕ (1972-2010).....	76

Εισαγωγή

” Should the United Kingdom remain a member of the European Union or leave the European Union? ”

Η παραπάνω ερώτηση ανήκει στο Δημοψήφισμα της 23^{ης} Ιουνίου 2016 του Ηνωμένου Βασιλείου προς τους ψηφοφόρους πολίτες του, περί ζητήματος παραμονής ή εξόδου από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο σκοπός του παρόντος πονήματος είναι η αποτίμηση της απόφασης εξόδου των Βρετανών από την ΕΕ, εν μέσω μιας ιδιαίτερης διαδρομής που χαράζει η ΕΕ, καθώς επίσης και η ανάδειξη και αποτύπωση των ευρωσκεπτικιστικών ιδεών που ανθίζουν σε ορισμένες χώρες του πυρήνα της.

Αρχής γενομένης, στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται μια ιστορική διαδρομή της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέχρι την επίσημη σύστασή της. Ακολούθως, στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται λόγος για την περίοδο της ιστορικής Συνθήκης του Maastricht, και αναπτύσσεται η υψίστης σημασίας οικονομική φύση της ΕΕ με κυρίαρχα στοιχεία την Ενιαία Αγορά, το Ευρώ και τον προϋπολογισμό της. Ακόμη παρουσιάζονται τα ωφελημένα (ή μη) κράτη-μέλη στις χρηματοοικονομικές σχέσεις που διατηρούν με την ΕΕ και επισημαίνονται ο Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος και το παράδειγμα της Ελβετίας, που ανέκαθεν αποτελεί ένα ξεχωριστό πρότυπο στη Γηραιά Ήπειρο. Κλείνοντας το κεφάλαιο, αναλύονται οι τάσεις των χωρών εκτός της Ευρωζώνης ιδιαίτερα ως προς το ενδεχόμενο ένταξης τους στο Ευρώ, σε σύνδεση με το έντονο κύμα των Ευρωσκεπτικιστών που παρατηρείται.

Το τρίτο κεφάλαιο είναι εξ’ ολοκλήρου αφιερωμένο στις βραχυπρόθεσμες συνέπειες που στιγματίζουν το Ηνωμένο Βασίλειο και τις τάσεις που δεσπόζουν στις τέσσερις συνιστώσες του: Αγγλία, Βόρειο Ιρλανδία, Ουαλία και Σκωτία. Η πιθανότητα επανένταξης του ΗΒ στην ΕΕ, ή ακόμη και η ανεξαρτησία των χωρών του, είναι επίκαιρα ζητήματα που συνοδεύουν την καθημερινότητα των Βρετανών.

Εν κατακλείδι, το τέταρτο κεφάλαιο κλείνει με τα συμπεράσματα και τις σκέψεις προς συζήτηση, όπως απορρέουν από τη βιβλιογραφική έρευνα που πραγματοποιήθηκε.

1 Η ιστορική διαδρομή της Ευρωπαϊκής Ένωσης

1.1 Η νέα σελίδα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

Η αφετηρία μας λαμβάνει χώρα στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και κατά τα πρώτα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου, όπου η Γηραιά Ήπειρος βρισκόταν σε στάδιο κρίσης και προσπάθεια ανασυγκρότησης.

Στην άλλη άκρη του Ατλαντικού οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (ΗΠΑ) έχοντας ξεπεράσει τη «Μεγάλη Ύφεση» (The Great Depression)¹, επέστρεψαν στον «Κανόνα του Χρυσού» υπό το σύστημα Bretton Woods² και ταυτοχρόνως ιδρύθηκαν δύο οικονομικής φύσεως θεσμοί. Αυτοί ήταν το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), το οποίο εξετάζει με τεχνογνωσία τα ελλείμματα στο εμπορικό ισοζύγιο μια χώρας που αντιμετωπίζει πρόβλημα, και η Παγκόσμια Τράπεζα ως αρωγός οικονομικής βοήθειας.

Η ίδρυση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) σήμανε μια ενωτική κίνηση μεταξύ των κρατών με αναγκαίο σκοπό την ειρήνη και ασφάλεια στο μεταίχμιο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Υπήρξε όμως και η επιθυμία της ενοποίησης των χωρών με σκοπό την αποτροπή του εθνικισμού που είχε οδηγήσει σε καταστροφικά γεγονότα όπως εκείνα του πρόσφατου πολέμου. Αυτή ακριβώς η ενοποίηση πέτυχε με κύριο άξονα το εμπόριο (Lowe, 2014).

Το 1946, ο Winston Churchill, πρώην Πρωθυπουργός της Μεγάλης Βρετανίας, σε έναν από τους δημοφιλείς λόγους του ανέφερε το περιβόητο 'United States of Europe'³, κοινώς μια ενωμένη Ευρώπη (Associated Press, 2020). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να αποκαλείται μέχρι σήμερα ως ένας από τους πατέρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (European Commission, 2014). Ο Tarnavskiy (2017) προσθέτει για τον Churchill ότι παρότι στήριζε την συγκεκριμένη ιδέα, μπορεί να χαρακτηριστεί και ως Ευρωσκεπτικιστής όσον αφορά την τοποθέτησή του στο θέμα της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

---

¹ Χαρακτηρίζεται ως η μεγαλύτερη οικονομική ύφεση του 20^{ου} αιώνα. Κράτησε την περίοδο 1929-1939 και προκάλεσε πολλές δυσάρεστες συνέπειες παγκοσμίως.

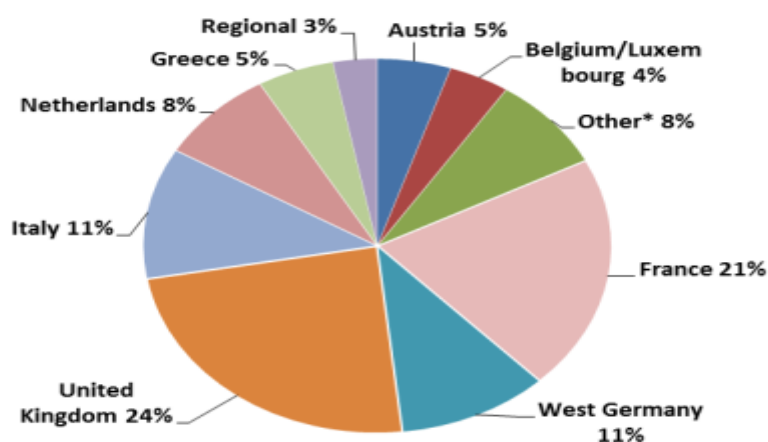
² Σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών ως προς το δολάριο.

³ Η φράση περί «Ηνωμένων Πολιτειών της Ευρώπης» είχε επίσης χρησιμοποιηθεί το 1849 από τον διακεκριμένο Γάλλο συγγραφέα Victor Hugo.

Την περίοδο εκείνη και συγκεκριμένα το 1947, οι ΗΠΑ προχώρησαν σε ένα καινοτόμο και συνάμα πετυχημένο πρόγραμμα εξωτερικής πολιτικής τους, το Σχέδιο Marshall. Το γνωστό και ως Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Ανάκαμψης (1948-1951) αποτέλεσε μια μεγάλη οικονομική βοήθεια της Αμερικής προς τις χώρες της Ευρώπης⁴ με στόχο την ανασύνταξη τους και κυρίως την αποφυγή από μελλοντική περαιτέρω εξάπλωση της Σοβιετικής Ένωσης στην Ευρώπη (Deschamps, 2021).

Η οικονομική αυτή βοήθεια ανήλθε στο ποσό των \$13 δισ. με διάρκεια ισχύος τεσσάρων ετών. Προς επίτευξη της οικονομικής ανάτασης στη Γηραιά Ήπειρο, ιδρύθηκε την ίδια χρονιά ο Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας (Organisation for Economic Co-operation and Development), ένας προάγγελος της μετέπειτα Ευρωπαϊκής Ένωσης Πληρωμών. Στόχος του οργανισμού αυτού ήταν η ενθάρρυνση του εμπορίου και η αναπέρωση της παραγωγικής δραστηριότητας μεταξύ των κρατών.

Διάγραμμα 1.1 - Ποσοστό κατανομής (%) οικονομικής ενίσχυσης του Σχεδίου Marshall

Πηγή: <https://sgp.fas.org/crs/row/R45079.pdf>

⁴ Η Σοβιετική Ένωση και οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης που βρίσκονταν υπό την επιρροή της, απέρριψαν τη συμμετοχή τους στο Σχέδιο Marshall. Σε απάντηση αυτού και υπό την καθοδήγηση του Joseph Stalin, ιδρύθηκαν το Cominform (Communist Information Bureau) που αποτέλεσε μια πολιτική ένωση των χωρών αυτών και το Comecon (Council of Mutual Economic Assistance) που απέβλεπε στην οικονομική και εμπορική δραστηριότητα τους

(Πηγή: <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/z3h9mnb/revision/7>).

Στο διάγραμμα 1.1 παρουσιάζεται η ποσοστιαία κατανομή οικονομικής ενίσχυσης στο σύνολο των κρατών του Σχέδιο Marshall. Το Ηνωμένο Βασίλειο με 24%, η Γαλλία με 21% και η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας με 11%, αποτέλεσαν τις τρεις χώρες με τα μεγαλύτερα ποσοστά. Η Ελλάδα έλαβε το 5% που μεταφράζεται σε \$706,7 εκατομμύρια.⁵

Να τονιστεί ότι η χώρα μόλις είχε βγει από τον καταστροφικό κλοιό του Εμφυλίου Πολέμου αντιμετωπίζοντας σοβαρά εσωτερικά προβλήματα ακόμα και σε θέματα διακυβέρνησης με αποτέλεσμα να μην μπορεί να αφουγκραστεί πλήρως αυτή την «οικονομική ανάσα», κατά την περίοδο εφαρμογής του προγράμματος (Zachariou, 2009).

Διάγραμμα 1.2 - Δείκτες παραγωγής στις Ευρωπαϊκές χώρες του Σχεδίου Marshall

Πηγή: <https://sgp.fas.org/crs/row/R45079.pdf>

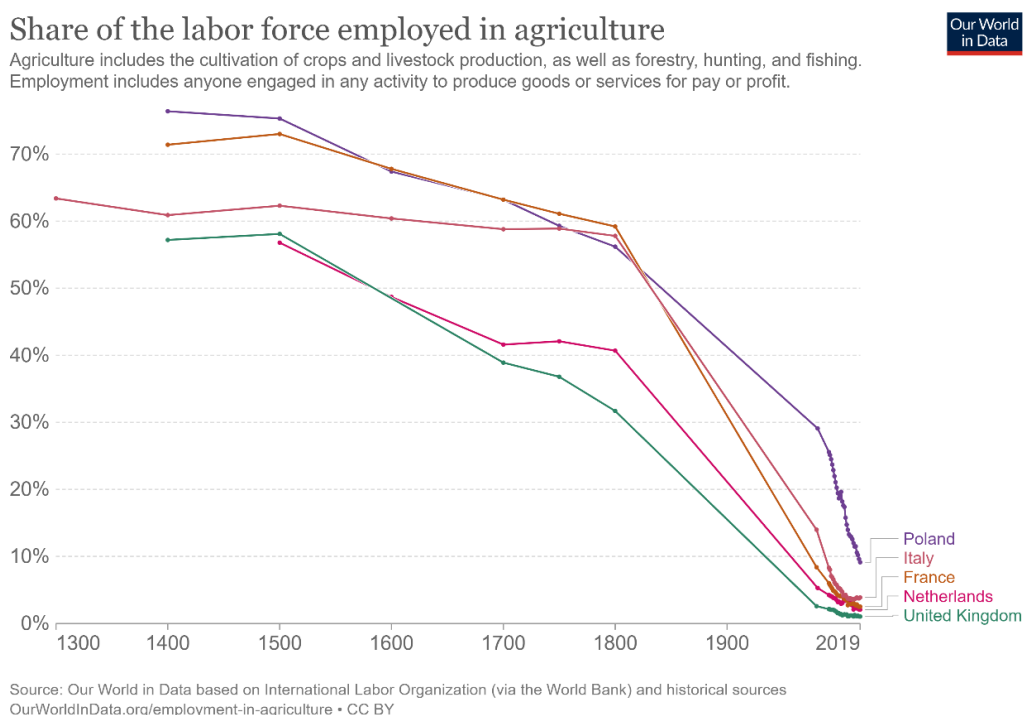
Από το παραπάνω διάγραμμα (1.2) προκύπτουν ενδιαφέροντα στοιχεία στην πορεία που διαγράφουν οι δείκτες παραγωγής της βιομηχανίας και του αγροτικού τομέα. Στη διάρκεια εφαρμογής του προγράμματος ανάκαμψης, ένας από τους στόχους ήταν η ενδυνάμωση της παραγωγικής δραστηριότητας, κάτι που επετεύχθη στον βιομηχανικό τομέα με ραγδαία αύξηση σε ποσοστό 35%. Στον αντίποδα, η γεωργική παραγωγή σημείωσε άνοδο ποσοστού 11%.

Ο χαμηλός δείκτης της γεωργικής απασχόλησης σε σχέση με αυτόν της βιομηχανίας μπορεί να ερμηνευτεί πολύ εύκολα παρατηρώντας στο διάγραμμα 1.3,

⁵ Τα στοιχεία είναι από το U.S. Agency for International Development σε συνεργασία με το Congressional Research Service (Πηγή <https://sgp.fas.org/crs/row/R45079.pdf>).

την ποσοστιαία μείωση του εργατικού δυναμικού στον γεωργικό τομέα στις αρχές της δεκαετίας του '50. Προς σχολιασμό αυτού, μόνο τυχαία δεν είναι αυτή η διαφορά τους αν λάβουμε υπόψιν μας ότι στο μεταβατικό στάδιο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου μια νέα βιομηχανική επανάσταση έπαιρνε τα ηνία παρουσιάζοντας τρομερή έκρηξη της τεχνολογίας (Ryan, 2021) και σταδιακή ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα.

Διάγραμμα 1.3 - Ποσοστό εργατικού δυναμικού (%) στον αγροτικό τομέα

Πηγή: <https://ourworldindata.org/employment-in-agriculture#number-of-people-working-in-agriculture>

Συμπερασματικά, ο Eichengreen (2010) καταλήγει ότι το Σχέδιο Marshall διεύρυνε σίγουρα τους οικονομικούς ορίζοντες των κρατών, με ελευθερία ανταγωνισμού και χωρίς την απαίτηση του laissez faire, προετοιμάζοντας την Ευρώπη για το ακόλουθο στάδιο της ολοκλήρωσής. Το Σχέδιο έλαβε τέλος λίγο αφότου ξέσπασε ο πόλεμος στην Κορέα όπου ο τότε Πρόεδρος των ΗΠΑ, Harry Truman, στράφηκε προς την αμυντική ενίσχυση και τον κατάλληλο στρατιωτικό εξοπλισμό με σκοπό την μη εξάπλωση του κομμουνισμού (Garrett, 2018).

1.2 Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα

Ακριβώς στα μέσα του 20^{ου} αιώνα έγινε ένα από τα πλέον σημαντικότερα βήματα ευρύτερης οικονομικής συνεργασίας στην Ευρώπη, χάρις στη συμβολή του Jean Monnet⁶ που μπορεί να χαρακτηριστεί και ως ο αρχιτέκτονας του οικοδομήματος, που ονομάστηκε μετέπειτα Ευρωπαϊκή Ένωση (Anta, 2021).

Η πρότασή του στον τότε Υπουργό Εξωτερικών της Γαλλίας, Robert Schuman, ήταν η αφορμή για την Διακήρυξη του τελευταίου⁷, με την Συνθήκη των Παρισίων να ακολουθεί και να φέρνει την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) το 1951. Οι χώρες που συμμετείχαν στην συμφωνία ήταν η Γαλλία, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας⁸, η Ιταλία, Βέλγιο, Ολλανδία και Λουξεμβούργο⁹. Η ιδέα της «Κοινότητας» συνιστούσε μια πρωτοποριακή σκέψη προς τη δημιουργία και λειτουργία της ΕΚΑΧ (Πανάγου & Τσουντας, 2004).

Ο στόχος του προοδευτικού πλάνου που είχε τεθεί ήταν η δημιουργία μιας κοινής αγοράς με μια από κοινού διαχείριση άνθρακα-χάλυβα μεταξύ Γαλλίας και Γερμανίας, προς αποφυγή πολεμικών συρράξεων και διασφάλιση ειρήνης μεταξύ των Έξι. Η Γαλλία ωφελήθηκε από την ιδέα της ΕΚΑΧ καθώς εξαρτιόταν από την Γερμανία στις εισαγωγές άνθρακα και έτσι μέσω της ένωσης αυτής, που ενίσχυε την ιδέα της ίσης κατανομής πόρων μεταξύ των χωρών, δεν θα κινδύνευε στο μέλλον από ελλιπή τροφοδοσία (Gagnon, 2015).

Το ΗΒ, υπό την πρωθυπουργία του Clement Attlee, δεν δέχτηκε να συμμετάσχει στην ένωση και τον νεοσύστατο αυτόν πυρήνα κοινής αγοράς, προβάλλοντας ένα δείγμα ιδιοτέλειας της χώρας (McTague, 2020).

---

⁶ «Ακολουθώντας το σχέδιο Shuman μαζί με τον ευρωπαϊκό στρατό, θα έχουμε βάλει τις βάσεις πάνω στις οποίες θα ήμαστε ικανοί να φτιάξουμε τις Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης που θα είναι εύφορες και ελεύθερες» είναι ένα απόσπασμα από μια ομιλία του Jean Monnet στο National Press Club της Washington το 1952 (Πηγή: <https://www.robert-schuman.eu/en/doc/divers/fathers-of-europe.pdf>).

⁷ Η ημερομηνία της Διακήρυξης Schuman ήταν η 9^η Μαΐου 1950, μέρα που έχει οριστεί να γιορτάζεται ως «Ημέρα της Ευρώπης» από το 1986 ως σήμερα.

⁸ Γνωστή και ως Δυτική Γερμανία. Η επανένωση της με την Λαοκρατική Δημοκρατία της Γερμανίας (ή αλλιώς Ανατολική Γερμανία) έγινε στις 3 Οκτωβρίου 1990.

⁹ Το 1944 ιδρύθηκε στο Λονδίνο η Μπενελούξ (Benelux) που αποτελεί μια οικονομική και τελωνειακή ένωση μεταξύ Βελγίου, Ολλανδίας και Λουξεμβούργου. Το όνομα της προέρχεται από τα αρχικά των τριών χωρών και μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένας «προπομπός» της ΕΚΑΧ.

1.3 Οι Συνθήκες της Ρώμης και της Στοκχόλμης

Το 1957 αποτέλεσε έτος-ορόσημο στην διαδρομή που χαράζει η Ευρωπαϊκή Ένωση, διότι υπεγράφησαν οι Συνθήκες της Ρώμης, που σήμαναν την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΥΡΑΤΟΜ) και της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) με κινητήριοις μοχλούς τις έξι προαναφερθείσες χώρες της ΕΚΑΧ.

Η ΕΥΡΑΤΟΜ είχε σαν στόχο την ανάπτυξη πυρηνικών βιομηχανιών των χωρών μέσω προώθησης ερευνητικών προγραμμάτων για εκμετάλλευση ατομικής ενέργειας, πάντα για καλούς και ειρηνικούς σκοπούς. Όμως η πλέον πρωτοποριακή κίνηση για εκείνη την εποχή ήταν η δημιουργία της πρώτης κοινής ευρωπαϊκής αγοράς με την «γέννηση» της ΕΟΚ.

Η ΕΟΚ είναι ιστορικά, και όχι μόνο, υψίστης σημασίας γιατί χάραξε το δρόμο προς την ολοκλήρωση των «τεσσάρων ελευθεριών»¹⁰ με προοπτική για τη δημιουργία μιας ενιαίας πολιτικής ένωσης. Εξελίχθηκε μέσα στα χρόνια μέχρι το 1992 που άλλαξε ονομασία και αναβαθμίστηκε, εισάγοντας επίσης και άλλες χώρες στο δυναμικό της. Επιπρόσθετα, μέσω της Κοινότητας δόθηκε τέλος στους εμπορικούς φραγμούς και τελωνειακούς δασμούς υπό ένα κλίμα συνεργασίας μεταξύ των κρατών. Εν καιρώ, αποφασίστηκαν κοινοί κανόνες δασμών προς τις τρίτες χώρες όπως και δημιουργήθηκαν επιπλέον ευρωπαϊκά όργανα και θεσμοί¹¹ (EUR-Lex - Publications Office for EU, 2017).

Αρκεί να σημειωθεί ότι κατά τα πρώτα πέντε έτη λειτουργίας της ΕΟΚ, τα έξι ιδρυτικά της μέλη (Γαλλία, Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, Ιταλία, Ολλανδία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο) έδειξαν άνοδο έως και 20% στο ΑΕΠ τους (Erixon, et al., 2007). Σε απάντηση, το ΗΒ μαζί με τις Αυστρία, Δανία, Νορβηγία, Πορτογαλία, Σουηδία, Ελβετία κατέληξαν στην δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ), με τη συνθήκη της Στοκχόλμης το 1960. Ένας από τους στόχους της ένωσης αυτής ήταν η μείωση έως κατάργηση στους δασμούς προϊόντων μεταξύ των συμμετεχόντων κρατών και η συνολική εμπορική ελάφρυνση μεταξύ τους (Sen, 1960) έχοντας σαν βασική διαφορά με την Ε.Ο.Κ τον καθορισμό των δασμών από την κάθε χώρα μέλος της (Jenni, 2019).

¹⁰ Ελευθερία αγαθών, κεφαλαίου, υπηρεσιών και ανθρώπινου δυναμικού.

¹¹ Αναφέροντας ως παραδείγματα την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων.

Στον πίνακα 1.1 που ακολουθεί αποτυπώνεται το σύνολο των αμερικάνικων επενδύσεων στις χώρες της ΕΟΚ, ΕΖΕΣ αλλά και στις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες. Όπως επισημαίνουν οι Erixon et al. (2007) οι επενδύσεις που έγιναν δεν είναι αμελητέες, αλλά φανερώνουν μια σημαντική ένδειξη προς την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και αναγέννηση των κρατών στο μεταβατικό στάδιο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Πίνακας 1.1 - Άμεσες επενδύσεις των Η.Π.Α. στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο

	1950		1957		1964	
	\$US MILLION	SHARE (%)	\$US MILLION	SHARE (%)	\$US MILLION	SHARE (%)
EC	637	5.4	1,680	6.6	5,398	12.2
EFTA	986	8.4	2,245	8.8	6,045	13.6
OTHER EUROPE	110	0.9	226	0.9	624	1.4

Table 2: US direct investments abroad

Πηγή: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.1990.tb00366.x>

1.4 Ο στασιμοπληθωρισμός και η κρίση της δεκαετίας του '70

Η δεκαετία του '70 είναι γνωστή για τον στασιμοπληθωρισμό, ένα οικονομικό φαινόμενο που θυμίζει έντονα την τωρινή εποχή με τα υψηλά ποσοστά πληθωρισμού και ανεργίας (Torry, 2022). Πέρα των δυο αυτών καταστάσεων κυριαρχούσε και η νομισματική αστάθεια. Το σύστημα Bretton Woods είχε λήξει και τα κράτη προσπαθούσαν να ορθοποδήσουν εν μέσω διπλής Πετρελαϊκής Κρίσης.¹²

¹² Στη δεκαετία του '70 ξέσπασαν δύο Πετρελαϊκές Κρίσεις, το 1973 και το 1979. Με τις τιμές πετρελαίου να πηγαίνουν στα ύψη, η «κερδισμένη της υπόθεσης» αναδείχτηκε η Σοβιετική Ένωση που με τον καιρό έφτασε να γίνει ο μεγαλύτερος προμηθευτής αργού πετρελαίου στο παγκόσμιο στερέωμα (Πηγή: <https://www.capital.gr/oikonomia/3192478/i-rosia-xeperase-ti-s-arabia-kai-einai-o-megaluteros-paragogos-petrelaiou-pagkosmios>).

Προς επίρρωση της νομισματικής σταθερότητας και ευελιξίας μεταξύ των κρατών της ΕΟΚ, δημιουργήθηκαν το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα (European Monetary System), ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Συναλλαγματικής Ισοτιμίας (European Exchange Rate Mechanism)¹³ και η Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα (European Currency Unit). Το ENM (γνωστό υπό τον όρο ECU) ήταν μια λογιστική μονάδα αποτύπωσης του συνόλου του Προϋπολογισμού μεταξύ των μελών και το βασικό εργαλείο του ΕΝΣ, το οποίο έλεγχε τα όρια διακυμάνσεων στα οποία τα εθνικά νομίσματα μπορούσαν να κινηθούν (Μούσης, 2001).

Στον πίνακα 1.2 που ακολουθεί, περιλαμβάνονται ο μέσος όρος και οι τυπικές αποκλίσεις των πληθωριστικών τιμών σε χώρες εντός και εκτός του ΕΜΣΙ¹⁴. Παρατηρούμε ότι ο μέσος όρος πληθωρισμού των χωρών εντός ΕΜΣΙ την περίοδο 1974-1978¹⁵ από 10,7% έπεσε στο 8,9% την περίοδο 1979-1985¹⁶. Επιπλέον, οι χώρες αυτές έδειξαν κατά μέσο όρο περίπου την ίδια τυπική απόκλιση και στις δυο περιόδους που εξετάζονται. Απ' την άλλη μεριά, οι χώρες εκτός ΕΜΣΙ έδειξαν καλύτερη απόδοση στη μείωση του πληθωρισμού κατά την περίοδο 1979-1985.

Ο Fels (1987) τονίζει μέσω αυτής της απεικόνισης την δυναμική που επέδειξαν οι χώρες εκτός ΕΜΣΙ στην αντιμετώπιση του πληθωρισμού, αντίθετα με τις χώρες του ΕΜΣΙ που φάνηκε πως δεν κατάφεραν να έχουν την προσδοκώμενη σύγκλιση στην οικονομική πολιτική τους, αν και μέλη του ΕΝΣ.

---

¹³ Γνωστό επίσης ως ERM I. Μετείχαν στον μηχανισμό αυτό όλα τα κράτη της ΕΟΚ (εκτός του Ηνωμένου Βασιλείου). Το 1999 αντικαταστάθηκε από τον ERM II.

¹⁴ Οι χώρες που εξετάζονται στον συγκεκριμένο πίνακα είναι οι: Βέλγιο, Ολλανδία, Δανία, Γαλλία, Γερμανία, Ιρλανδία, Ιταλία, οι οποίες ανήκουν στον ΕΜΣΙ και οι χώρες εκτός του μηχανισμού είναι: ΗΠΑ, Ηνωμένο Βασίλειο, Αυστρία, Καναδάς, Σουηδία, Ελβετία και Ιαπωνία (Πηγή: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/140093/1/v22-i05-a03-BF02933531.pdf>).

¹⁵ Καλύπτει την περίοδο πριν συσταθούν το ΕΝΣ και ο ΕΜΣΙ, στο απόγειο της πρώτης Πετρελαϊκής Κρίσης και εν μέσω στασιμοπληθωρισμού.

¹⁶ Εκείνο το διάστημα καλύπτει τις επιπτώσεις της δεύτερης Πετρελαϊκής Κρίσης, και σε πολιτικό επίπεδο την στροφή στον νεοφιλελευθερισμό και την «ιδιωτικοποίηση» με κύριους εκφραστές τους Margaret Thatcher (πρώην Πρωθυπουργό του Ηνωμένου Βασιλείου) και Ronald Reagan (πρώην Προέδρου των ΗΠΑ) (Πηγή: <https://www.smh.com.au/opinion/the-neoliberalism-of-margaret-thatcher-and-ronald-reagan-has-run-its-course-20170718-gxda42.html>).

Πίνακας 1.2 - Δείκτης πληθωρισμού σε χώρες εντός και εκτός ΕΜΣΙ (1974-1985)

	Inflation Rates 1974-1985 (Consumer Prices)			
	Arithmetic Average (in %)		Standard Deviation	
	ERM ¹	Non-ERM ²	ERM ¹	Non-ERM ²
1974	13.5	12.6	3.9	4.9
1975	12.6	11.6	4.6	5.1
1976	10.8	8.5	4.5	4.0
1977	9.8	8.2	4.2	4.0
1978	7.2	6.4	3.2	2.9
Average 1974-78	10.7	9.5	3.8	4.2
1979	8.7	7.1	4.2	3.6
1980	12.0	10.6	5.7	4.2
1981	12.0	9.8	5.2	3.1
1982	10.8	7.4	4.3	2.8
1983	7.9	4.9	3.9	2.4
1984	6.4	4.9	2.7	1.7
1985	4.9	4.4	2.2	1.7
Average 1979-85	8.9	7.0	3.9	2.8

Πηγή: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/140093/1/v22-i05-a03-BF02933531.pdf>

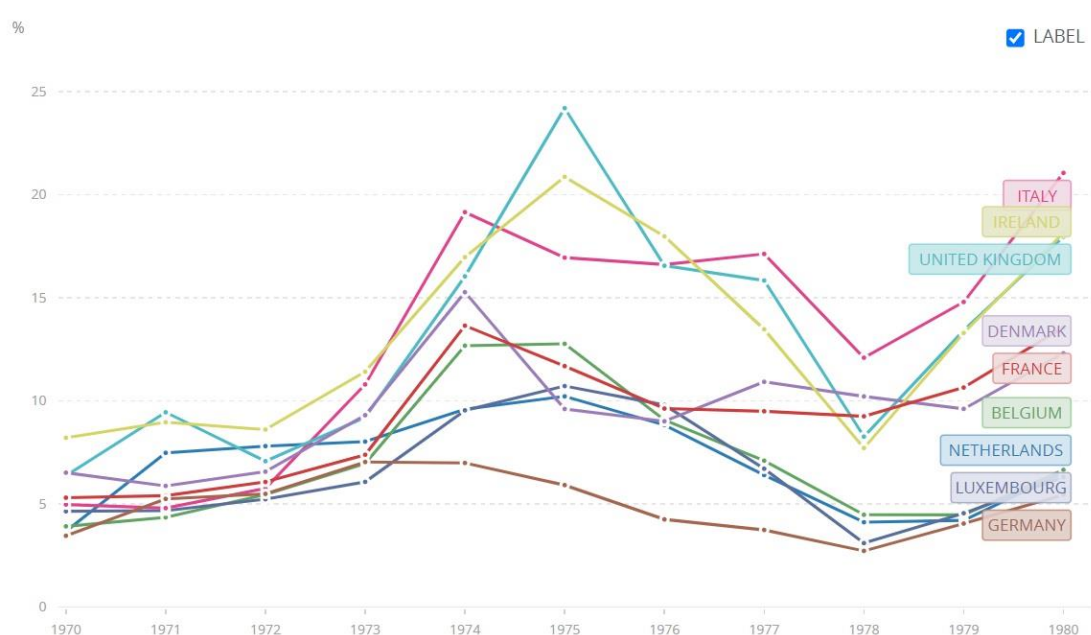
Σύμφωνα με τον Verlet (2021), η μεγάλη κρίση που στιγματίσε την δεκαετία '70 είχε αρνητικές συνέπειες και σε κοινωνικό επίπεδο, με τις χώρες του ΟΟΣΑ να απαριθμούν στις αρχές της δεκαετίας γύρω στους 10,1 εκατομμύρια ανέργους. Ο αριθμός αυτός έφτασε στους περίπου 33 εκατομμύρια το 1983. Ένα ακόμη πλήγμα αποτυπώνεται και στο δημόσιο χρέος των χωρών του Τρίτου Κόσμου που έφτασε σε δυσθεώρητα ύψη¹⁷ το 1983. Ο Awesti (2009) αναγνωρίζει τον χαρακτήρα του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, το οποίο ήταν στυλοβάτης στη δύσκολη εκείνη περίοδο προς την επαναφορά και την επίτευξη της ολοκλήρωσης, θέτοντας ένα πακέτο από ισχυρούς υπερεθνικούς νόμους. Γεγονός είναι ότι η Ευρώπη πέρασε από πολλές δυσκολίες.

Στο ακόλουθο διάγραμμα (1.4), αναγράφονται πιο αναλυτικά οι πληθωριστικές τιμές των εννέα χωρών¹⁸ της ΕΟΚ, προς ανάλυση και σχολιασμό, με όαση στην όλη κατάσταση το «γερμανικό πρότυπο».

¹⁷ Από τα \$130 δισ. το 1970 έφτασε στα \$660 δισ. το 1983.

¹⁸ Το διάγραμμα περιλαμβάνει τους Έξι (Βέλγιο, Ολλανδία, Λουξεμβούργο, Ομοσπονδιακή Δημοκρατία Γερμανίας, Ιταλία, Γαλλία) συν τις Δανία, Ηνωμένο Βασίλειο και Ιρλανδία που προσχώρησαν στην ένωση το 1973.

Διάγραμμα 1.4 - Δείκτης πληθωρισμού (%) στις χώρες της ΕΟΚ (1970-1980)

Πηγή:

https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?contextual=default&end=1980&locations=NL-BE-LU-IT-GB-DK-IE-FR-DE&most_recent_value_desc=false&start=1970&view=chart

Πιο συγκεκριμένα, με τη βοήθεια του διαγράμματος, φαίνεται ότι η χώρα με το υψηλότερο ποσοστό πληθωρισμού τη δεκαετία 1970-1980, ήταν το ΗΒ που έφτασε το 24,2% το 1975 από το 16% της προηγούμενης χρονιάς και το 9% του 1973, έτους που έγινε επίσημο μέλος της ΕΟΚ. Να σημειωθεί ότι το 1975 ήταν η χρονιά διεξαγωγής του πρώτου δημοψηφίσματος της χώρας περί παραμονής στην ΕΟΚ και στην Κοινή Αγορά, με την πλειοψηφία των Βρετανών να είναι καταφατική. Την ίδια χρονιά μάλιστα η Ιρλανδία, όντας και αυτή ήδη δύο έτη στην ΕΕ, κατείχε το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό πληθωρισμού¹⁹ στη δεκαετία που απεικονίζεται, με 20,9%.

Τα πρωτεία στη διαχείριση του πληθωρισμού ανήκουν στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, καταγράφοντας ένα μέσο όρο κατώτερο του 6%, με τη

¹⁹ Η Πορτογαλία κατείχε την 12^η και η Ισπανία την 20^η θέση παγκοσμίως στα κράτη με τον υψηλότερο πληθωρισμό (Πηγή: <https://www.cato.org/sites/cato.org/files/troubled-currencies-project-site/inflation-by-the-decades-1970s.pdf>). Οι δύο αυτές χώρες ήταν υπό μακράς διάρκειας δικτατορικά καθεστώτα μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του '70. Το 1986 έγιναν μέλη της ΕΟΚ.

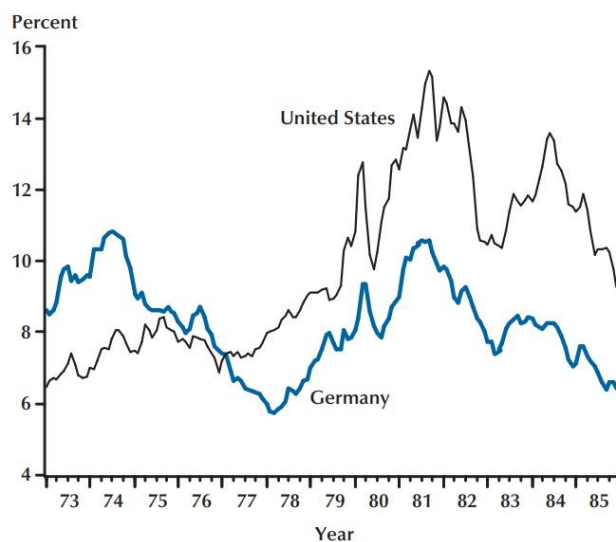
μέγιστη τιμή να φτάνει 7% την διετία 1973-1974. Η πετυχημένη αντιμετώπιση του πληθωρισμού έγκειται στο γεγονός της περιοριστικής νομισματικής πολιτικής που εφάρμοσε η Κεντρική Τράπεζα της Γερμανίας (Bundesbank) με υψηλά επιτόκια και μείωση της προσφοράς του χρήματος (Deutsche Bundesbank, 2012).

Ο Issing (2005) επισημαίνει ότι υπήρξε και ένα διάστημα (συγκεκριμένα το 1979) που η πολιτική της Bundesbank ήταν σε διαφορετικό μήκος κύματος από την δημοσιονομική πολιτική της χώρας. Ωστόσο, δεν έφτασε ποτέ τις «διψήφιες» πληθωριστικές τάσεις που επικρατούσαν σε πολλές από τις άλλες χώρες. Ο ίδιος επίσης, αναδεικνύει (βλ. διάγραμμα 1.5) τις γερμανικές τιμές των επιτοκίων που μακροχρόνια έδειξαν αύξηση με λιγότερο ρυθμό σε σύγκριση με αυτές των ΗΠΑ.

Μάλιστα την περίοδο 1986-1989, τα χρόνια πριν την επανένωση της, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας έγινε η πρώτη παγκόσμια δύναμη στις εξαγωγές, αφήνοντας τις ΗΠΑ στη δεύτερη θέση (Tavlas, 1990).

Διάγραμμα 1.5 - Μακροπρόθεσμες τιμές επιτοκίων (%) μεταξύ ΗΠΑ και Γερμανίας (1973-1985)

Long-Term Interest Rates in Germany and the United States (percentages per annum, monthly data)

Πηγή: <https://doi.org/10.20955/r.87.329-336>

Ο ανεξάρτητος χαρακτήρας και η πειθαρχία στην πολιτική της Bundesbank έγιναν πρότυπο σχεδιασμού του θεσμού της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (Posen, 1997)

και το Γερμανικό Μάρκο (Deutsche Mark)²⁰ κέρδισε τη φήμη ενός πολύ δυνατού διεθνούς νομίσματος που ενέπνεε αξιοπιστία (Issing, 2005) μέχρι τα τέλη του 20^{ου} αιώνα όταν και συστήθηκε το κοινό νόμισμα, το Ευρώ.

1.5 Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη

Στα μέσα της δεκαετίας του '80, η ΕΟΚ των δώδεκα κρατών και 320 εκατομμυρίων κατοίκων της, έβλεπε ορατό πλέον το στόχο επίτευξης δημιουργίας μιας εσωτερικής αγοράς μέσα στον πυρήνα της. Υπαίτιος της επιτυχίας αυτής μπορεί να χαρακτηριστεί ο Βρετανός Arthur Cockfield, ο οποίος μεταξύ άλλων το 1985 διετέλεσε Αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (επί προεδρίας Jacques Delors²¹) και Επίτροπος Εσωτερικής Αγοράς και Υπηρεσιών της ΕΟΚ.

Το ουσιαστικό περιεχόμενο της όλης ιδέας κρύβεται στην μακροσκελή έκθεση (White Paper) που συνέταξε, αποτελούμενη από 300 προτάσεις σχετικά με την ιδέα της Ενιαίας Αγοράς (James, 2005). Η έκθεση άνοιγε νέους ορίζοντες με σκοπό την λύτρωση από την περίοδο της «ευρωσκλήρωσης».

Ο ίδιος έδινε ιδιαίτερη έμφαση στην σπουδαιότητα της συμμετοχής των πολιτών. Οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ τους και η βιομηχανική δυναμική της ένωσης είναι τα στοιχεία που θα φέρουν τις μελλοντικές επενδύσεις και εν τέλει την ανάπτυξη (Cockfield, 1987). Η έκθεσή του Cockfield εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το 1985, και ένα χρόνο μετά υπεγράφη η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη με στόχο την ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης και έμφαση στην κοινή εξωτερική πολιτική και ασφάλεια μέσω της σωστής συνεργασίας.

Η ΕΕΠ «ενεργοποιήθηκε» το 1987 και αναθεώρησε το πλαίσιο της Συνθήκης της Ρώμης, ενδυνάμωσε το Ευρωκοινοβούλιο, αναβάθμισε το ρόλο διάφορων ευρωπαϊκών θεσμών και εισήγαγε μεταρρυθμίσεις με απορρέουσες δημοκρατικές

---

²⁰ Η Ανατολική Γερμανία χρησιμοποιούσε το Ostmark, μέχρι την επανένωση της με τη Δυτική Γερμανία όπου και επικράτησε το Deutsche Mark

(Πηγή: <https://www.investopedia.com/terms/d/deutschmark.asp>).

²¹ Διετέλεσε Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής την περίοδο 1985-1995. Χαρακτηρίζεται από τις πιο σημαντικές μορφές πολιτικών προσώπων που πέρασαν από αυτή την θέση, με λαμπρό έργο στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και σημαντική παρακαταθήκη έως τις μέρες μας (Πηγή: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2020\)652009](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2020)652009)).

διαδικασίες ενισχύοντας την ειδική πλειοψηφία, αντί των ομόφωνων αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (EUR-Lex - Publications Office for EU, 2018).

Λίγο αργότερα η ΕΟΚ προχώρησε στο πακέτο Delors I το οποίο ήταν ιστορικά το πρώτο μακροπρόθεσμο σχέδιο προϋπολογισμού της, με εφαρμογή έως το 1992. Στο εξής η διαδικασία του προϋπολογισμού θα γινόταν βάσει πενταετών δημοσιονομικών πλάνων αντί ετήσιου προγραμματισμού. Το πακέτο αυτό ήταν αναμφισβήτητα μια τομή στο χώρο της ανάπτυξης με κοινωνικό και οικονομικό χαρακτήρα και ιδιαίτερη μέριμνα στις φτωχότερες χώρες της (European Parliament - Think Tank, 2020).

2 Η σύσταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η πορεία της

2.1 Η Συνθήκη του Maastricht

Η δεκαετία του '80 έκλεισε με τη συμβολική πτώση του Τείχους του Βερολίνου, η οποία σήμανε την επανένωση της Γερμανίας²² και κυρίως τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, που επισημοποιήθηκε μετά ιστορικής συμφωνίας στη Σύνοδο Κορυφής της Μάλτας μεταξύ του πρώην Προέδρου των ΗΠΑ George Bush και του Σοβιετικού ομολόγου του Mikhail Gorbachev. Θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι ήταν μια άτυπη δικαίωση του πρώην Προέδρου των ΗΠΑ John F. Kennedy, όπου το 1963 σε λόγο του στο Δυτικό Βερολίνο τόνιζε τη σημασία της δημοκρατίας σε συνάρτηση με τη δυσκολία της ελευθερίας και την αντίθεσή του στο Τείχος, κλείνοντας με την ιστορική φράση: " *Ich bin ein Berliner* " («Είμαι ένας Βερολινέζος») (Putnam, 2013).

Η θέληση για ριζική αλλαγή αποτυπώθηκε στα τέλη της δεκαετίας του '80 στα λόγια²³ του Jacques Delors: «*Η ιστορία επιταχύνεται, πρέπει να κάνουμε και εμείς το ίδιο*». Έτσι αφήνοντας πίσω την αβεβαιότητα, υπό ένα κλίμα ευφορίας και αισιοδοξίας για ένα νέο ξεκίνημα προς την προσδοκώμενη ευρωπαϊκή ενοποίηση, υπεγράφη στις 7 Φεβρουαρίου 1992 η Συνθήκη ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Maastricht της Ολλανδίας, με φόντο το τρίπτυχο «οικονομία – ασφάλεια – εξωτερική πολιτική».

Ο Τσιόδρας (2017) «δανείζεται» τους όρους περί ειρήνης που είχε θέσει ο εξέχων Γερμανός φιλόσοφος Immanuel Kant και τους παραλληλίζει με την ευρωπαϊκή ενοποίηση, αναφέροντας ότι η ΕΕ πηγάζει από ενιαίους, φιλελεύθερους κανόνες και τα μέλη της είναι δημοκρατικά κράτη που μέσω της ελεύθερης βούλησης τους προχωράνε την ένωση στην ενοποίηση.

Πλέον η Ευρωπαϊκή Ένωση αντικαθιστά την ΕΟΚ λαμβάνοντας νέες αρμοδιότητες και αναβαθμίζοντας το ρόλο πέραν της οικονομικής υπόστασης που είχε πριν. Με την αρχή της επικουρικότητας η ΕΕ έχει εξουσία και μπορεί να παρέμβει αντί των κρατών-μελών σε ζητήματα που χωλαίνουν σε εθνικό επίπεδο και

---

²² Μαζί με τις Γαλλία, Ιταλία, Ιαπωνία, ΗΠΑ, Καναδά και Ηνωμένο Βασίλειο αποτελούν την «Ισχυρή ομάδα των Εφτά» αλλιώς G7 (Group of Seven).

²³ Πηγή: https://www.cvce.eu/content/publication/2002/12/19/5bbb1452-92c7-474b-a7cf-a2d281898295/publishable_en.pdf

που θα ωφελήσουν το κοινό καλό. Επιπλέον, μπήκαν οι βάσεις περί Ευρωπαϊκής ιθαγένειας, κοινής εξωτερικής πολιτικής, ακόμα και δημιουργίας διασυνοριακής αστυνομίας²⁴. Ουσιαστικά δημιουργήθηκε ένας «πυλώνας τριών» (βλ. πίνακα 2.1) όπου ο πρώτος πυλώνας κάλυπτε το πλαίσιο των προηγούμενων συνθηκών, ο δεύτερος αφορούσε την κοινή εξωτερική πολιτική και ασφάλεια και ο τρίτος τον τομέα της δικαιοσύνης και εσωτερικών υποθέσεων. Ακόμη, τέθηκαν οι κανόνες περί ένταξης μιας χώρας στην ΕΕ. Στο άρθρο 49 της Συνθήκης περιλαμβάνονται οι νομικοί όροι συμμόρφωσης και υπάρχουν και τα κριτήρια ένταξης, γνωστά ως «κριτήρια της Κοπεγχάγης»²⁵.

Επιπλέον, με τη Συνθήκη αυτή άνοιξε ο δρόμος προς την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση μέσω των ελευθεριών κυκλοφορίας εμπορευμάτων, κεφαλαίων, εργατικού δυναμικού και εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών, και ορίστηκε η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Τράπεζας και του κοινού νομίσματος, του Ευρώ (€), που καθιερώθηκε από την 1η Ιανουαρίου 1999. Πρόκειται για μια οικονομική και νομισματική ένωση (ONE) με το πολιτικό σκέλος να μένει σε ξεχωριστό διακυβερνητικό επίπεδο (Δαγτόγλου, 1993).

Τριάντα χρόνια μετά την επίσημη ίδρυση της ΕΕ γεννιούνται όμως ερωτήματα για την εγκυρότητα του δημοσιονομικού πλαισίου που ορίζεται. Ιδιαίτερα, σε ότι αφορά το δημόσιο χρέος μιας χώρας, η Συνθήκη έχει θέσει ως όριο το ετήσιο δημοσιονομικό έλλειμμα να μην ξεπερνάει το 3% του ΑΕΠ (Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν) και το συνολικό δημόσιο χρέος (ελλείμματα ετών συν τόκους) να είναι έως 60% του ΑΕΠ. Εδώ να σημειωθεί ότι το «σημαδιακό» έτος 2020, ο μέσος όρος του δημόσιου χρέους²⁶ στις τάξεις της ΕΕ άγγιξε το 90% του ΑΕΠ.

Ο Stiglitz (2021) θεωρεί πως οι χώρες δύσκολα ανταποκρίνονται στους ισχυρούς δημοσιονομικούς κανόνες και πρέπει να επανεξεταστεί σοβαρά το συγκεκριμένο δημοσιονομικό πλαίσιο. Παρατηρεί μια δυσκαμψία ακόμα και στα προ πανδημίας

---

²⁴ Η γνωστή ως EUROPOL (European Police Office).

(Πηγή: <https://ukandeu.ac.uk/explainers/eupol-its-origins-functions-and-future-development/>).

²⁵ Καθορίστηκαν στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης το 1993 και είναι τα εξής: ο σεβασμός στους ευρωπαϊκούς θεσμούς και τις αξίες σε δημοκρατικό πλαίσιο υπερασπίζοντας τα ανθρώπινα δικαιώματα και την μειονότητα. Η χώρα θα πρέπει να είναι οικονομικά λειτουργική και ανταγωνιστική στην αγορά, να έχει τους κατάλληλους πόρους να ανταπεξέλθει στα διοικητικά θέματα και να εφαρμόζει τις πολιτικές της ΕΕ (Πηγή: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Aaccession_criteria_copenhagen).

²⁶ Πηγή: <https://www.socialeurope.eu/almost-new-fiscal-rules-for-an-old-europe>

χρόνια, επισημαίνοντας παραδείγματα όπως της Γερμανίας που παρουσίασε έλλειμμα 3,7% στο ΑΕΠ το 2004 αλλά και των Ιρλανδίας και Ισπανίας που δεν μπόρεσαν να τηρήσουν τους δημοσιονομικούς κανόνες μετά τη Χρηματοπιστωτική Κρίση του 2008. Κατά τον Regling (2022) θα πρέπει να οριστεί ένας κανονισμός για τον ενδεδειγμένο έλεγχο των κρατικών δαπανών και επίσης το χρέος να χρησιμοποιείται προς όφελος της παραγωγικότητας μέσω των κατάλληλων επενδύσεων.

Πάνω σε αυτό, η ευρωπαϊκή Μη Κυβερνητική Οργάνωση, Finance Watch (2022) τονίζει την αναγκαιότητα για επενδύσεις προς όφελος της οικονομικής ολοκλήρωσης και ανάκαμψης στο μεταβατικό στάδιο της πανδημίας και των κρίσεων όπως και ότι η δημοσιονομική πολιτική θα πρέπει να περιλάβει, όχι να περιορίζει, πολιτικές εφάμιλλες με την βιώσιμη ανάπτυξη και κοινωνική συνοχή.

Τον Αύγουστο του 2022 στην άλλη άκρη του Ατλαντικού, οι ΗΠΑ με το νόμο για τη μείωση του πληθωρισμού (Inflation Reduction Act)²⁷ εκταμίευσαν \$369 δισ. προς επενδύσεις φιλικές στο πράσινο περιβάλλον και ασφαλείς προς την ενέργεια, με απώτερο σκοπό την πάταξη των υψηλών πληθωριστικών τιμών.

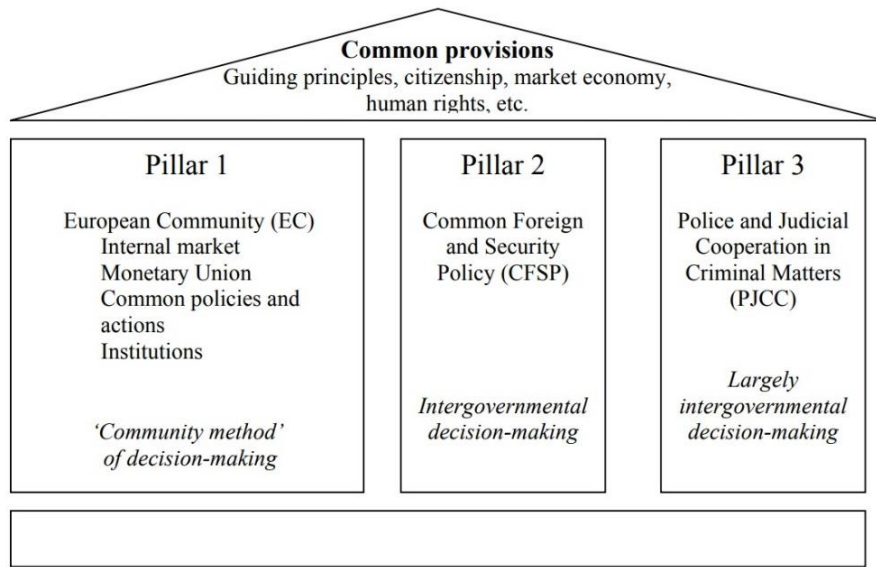
Σε απάντηση αυτού, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μελετά μια ανάλογη περίπτωση χρηματοδότησης προς επενδύσεις στοχεύοντας σε μια νέα στρατηγική ανάπτυξης βιομηχανίας, τεχνολογίας και προστασίας του περιβάλλοντος με βασικά εργαλεία την τροποποίηση των κρατικών ενισχύσεων και το Ταμείο Ευρωπαϊκής Κυριαρχίας (European Sovereignty Fund) στα πρότυπα του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (Recovery and Resilience Facility) προς προστασία της συνοχής και της Ενιαίας Αγοράς (Κρητικός & Παγουλάτος, 2023). Και όλα αυτά με τη βλέψη της Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (von der Leyen, 2022) για μια νέα βιομηχανική εποχή με επίκεντρο την Ευρώπη.

---

²⁷ Πηγή: <https://www.whitehouse.gov/cleanenergy/inflation-reduction-act-guidebook/>

Πίνακας 2.1 - Οι τρεις πυλώνες της Συνθήκης του Maastricht

Figure 2. The EU pillar structure

Πηγή:

<https://www.ceps.eu/ceps-publications/ever-changing-union-introduction-history-institutions-and-decision-making-processes/>

2.2 Οι επόμενες Συνθήκες μετά το Maastricht

Το 1997 υπεγράφη η Συνθήκη του Amsterdam που ακολούθησε αυτής του Maastricht και σαν κύριο χαρακτηριστικό της ήταν ο δεύτερος πυλώνας. Μερικά από τα βασικά στοιχεία της ήταν η έμφαση στο διεθνές πρόσωπο της ΕΕ (π.χ. διατήρηση της ειρήνης, ασφάλειας και συνεργασίας), οι αλλαγές στους ευρωπαϊκούς θεσμούς (π.χ. ενδυνάμωση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου) η υπεράσπιση των δικαιωμάτων των πολιτών (π.χ. για μόρφωση και πληροφόρηση) αλλά και η ενίσχυση της ισότητας σε τομείς όπως αυτός της εργασίας. Επίσης, απορρόφησε τη Συμφωνία Schengen δίνοντας μια άλλη πνοή στην ελευθερία των μετακινήσεων (European Commission, 1999).

Με σκοπό την αναζωογόνηση των Ευρωπαϊκών θεσμών προς το δρόμο της διεύρυνσης της ΕΕ με την προσθήκη νέων χωρών αλλά και την προάσπιση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών, υπεγράφη το 2001 η Συνθήκη της Νίκαιας της Γαλλίας (UK in a Changing Europe (UKICE), 2022).

Στους κόλπους της ΕΕ υπήρχε η σκέψη για την δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού συντάγματος το οποίο θα καταργούσε τους «τρεις πυλώνες» επιχειρώντας «συστηματοποίηση του πρωτογενούς κοινοτικού δικαίου» (Χριστοπούλου, 2017).

Παρότι υπεγράφη το 2004, δεν υλοποιήθηκε τελικά λόγω δυσανασχέτησης από διάφορες πλευρές που στράφηκαν κατά αυτού.

Αρκεί να σημειωθεί ότι στη συζήτηση περί Ευρωπαϊκών συνθηκών, οι Egenhofer et al. (2011) σχολιάζουν ότι για να κατανοήσει κάποιος τη φύση της ΕΕ, θα πρέπει να ασπαστεί το γεγονός ότι η ένωση βρίσκεται διαρκώς «υπό εξέλιξη». Έτσι το 2007 υπεγράφη η Συνθήκη της Λισαβόνας, περιλαμβάνοντας ορισμένα από τα σημεία-κλειδιά του «Ευρωσυντάγματος» του 2004 μαζί με νέες αλλαγές. Για αρχή αντικαταστάθηκαν οι «τρεις πυλώνες» της Συνθήκης του Maastricht χωρίς όμως να απορρίπτονται οι νευραλγικοί τομείς που στόχευε η Συνθήκη ίδρυσης της ΕΕ. Επιπλέον, τέθηκε σε εφαρμογή ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων – η ασπίδα των ευρωπαίων πολιτών σε όλο το φάσμα της καθημερινότητάς τους.

Όσον αφορά τους θεσμούς, αναβαθμίστηκε η θέση του Έπατου Εκπροσώπου της Ένωσης για θέματα εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας, σε θέση Αντιπροέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο απέκτησε ενισχυμένη νομοθετική εξουσία με την εκλογή του Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και τις αποφάσεις για τον Ευρωπαϊκό προϋπολογισμό (Zerbe, 2020).

2.3. Ο Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος

Στα κορυφαία επιτεύγματα της ΕΕ συγκαταλέγεται σίγουρα η Ενιαία Αγορά, η οποία είναι κάτι παραπάνω από μια τελωνειακή ένωση. Επί τριάντα συναπτά έτη κατάφερε να σπάσει τους φραγμούς στο δρόμο για την ολοκλήρωση μέσω των τεσσάρων ελευθεριών, τόνωσε την ανθεκτικότητα της ΕΕ σε οικονομικό επίπεδο και τη μετέτρεψε σε ένα πολύ «δυνατό παίχτη» στο παγκόσμιο στερέωμα. Στο δρόμο της επέκτασης της ΕΑ υπογράφηκε το 1992 με έναρξη ισχύος το 1994²⁸, ο Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος (ΕΟΧ)²⁹ ο οποίος περιλάμβανε τις χώρες της ΕΕ και τις χώρες

---

²⁸ Σε διεθνές επίπεδο, εκείνη τη χρονιά αξίζει να αναφερθεί το περιβόητο κραχ στην αγορά ομολόγων, όπως και η κρίση στο Μεξικό με την υποτίμηση του peso, τον πληθωρισμό να φτάνει αργότερα το 52% και την συνδρομή του ΔΝΤ (Πηγή: <https://www.oecd.org/mexico/1896695.pdf>).

²⁹ Άρθρο 217 (πρώην άρθρο 310 της ΣΕΚ)

(Πηγή: http://data.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2016/art_217/oj)

της ΕΖΕΣ³⁰, Νορβηγία, Ισλανδία και Λιχτενστάιν, με την Ελβετία να κρατάει αρνητική στάση έπειτα από δημοψήφισμα³¹.

Οι χώρες που συμμετέχουν στον ΕΟΧ είναι εντός της Συμφωνίας Schengen, και έχουν πρόσβαση στην Ενιαία Αγορά των τεσσάρων ελευθεριών και ανοιχτή συνεργασία στην κοινωνική πολιτική και σε τομείς της έρευνας, ανάπτυξης, τουρισμού και περιβάλλοντος. Εκτός ΕΟΧ ανήκουν πολιτικές που αφορούν την τελωνειακή ένωση, κοινή εμπορική πολιτική και πολιτικές πάνω στη γεωργία, αλιεία, ασφάλεια, δικαιοσύνη, εσωτερικές υποθέσεις και τη νομισματική ένωση. Για χώρες όπως η Νορβηγία, ο ΕΟΧ είναι η κατάλληλη γέφυρα σχέσεων με την ΕΕ (Mission of Norway to the EU, 2022).

Η χώρα των φιόρδ διένυσε μια χρυσή εποχή μεταξύ 1950 και 1973 με ισχυρό δημόσιο τομέα εκπροσωπώντας επάξια το λεγόμενο σκανδιναβικό μοντέλο. Παρόλα αυτά, όπως παρατηρεί ο Glytten (2005) την περίοδο εκείνη, αυτό το μοντέλο δεν είχε την ανάλογη οικονομική ανάπτυξη σε σχέση με τις δυτικές χώρες της Ευρώπης. Τα δημοψηφίσματα του 1972 και 1994 με ποσοστά 53,5% και 52,2% αντίστοιχα, έδειξαν την αντίθεση του κόσμου προς το σχέδιο ένταξης της χώρας στην Ε.Ε. Η Rye (2018) την χαρακτηρίζει ως χώρα Ευρωσκεπτικιστών με τρανό παράδειγμα το αποτέλεσμα των δύο αυτών δημοψηφισμάτων.

Η Νορβηγία μαζί με τις άλλες τρεις χώρες της ΕΖΕΣ έχουν στο σύνολό τους μόλις 13,6 εκατομμύρια πληθυσμό. Εντούτοις, η πλούσια παραγωγική τους ικανότητα και δραστηριότητα είναι αξιοζήλευτες. Η βιομηχανική ισχύς της Ελβετίας (φαρμακευτικά προϊόντα) και του Λιχτενστάιν (μηχανήματα) αλλά και οι πλούσιοι φυσικοί πόροι της Νορβηγίας (πετρέλαιο, αλιεία) και της Ισλανδίας (αλιεία) κάνουν την ΕΖΕΣ τον μεγαλύτερο εμπορικό έταίρο της ΕΕ κατά το έτος 2022 με ποσοστό 59,1% και ποσό που ανέρχεται στα €318.667.000. Επιπλέον, το 64,8% των εισαγωγών στην ΕΖΕΣ

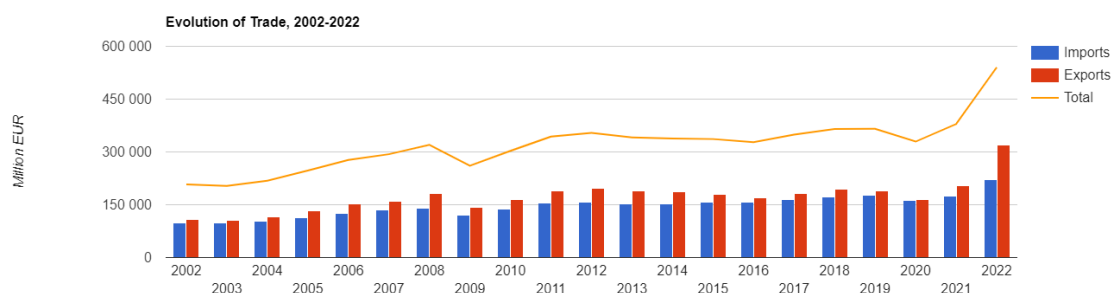
³⁰ Οι πρώην χώρες της ΕΖΕΣ Αυστρία, Σουηδία και Φινλανδία προσήλθαν στην ΕΕ, λίγο μετά την συμφωνία του ΕΟΧ.

³¹ Η αρνητική ψήφος περί ένταξης στον ΕΟΧ είχε ποσοστό 50,3% έναντι 49,7%. Αποφασιστικό ρόλο στο αποτέλεσμα έπαιξε η καμπάνια του «όχι» που χρηματοδοτήθηκε από τον Christoph Blocher, αρχηγό του δεξιού κόμματος, Swiss People's Party

(Πηγή: https://www.swissinfo.ch/eng/directdemocracy/no-to-the-eea--25-years-on_a-quarter-century-of-switzerland-s-special-status-in-europe-/43730194).

προέρχεται από την ΕΕ³² με συνολικό ποσό €221.434.000 όπως καταγράφηκε για την ίδια χρονιά³³.

Διάγραμμα 2.1 - Εμπορικές συναλλαγές ΕΖΕΣ με ΕΕ (2000-2022)

Πηγή: <https://trade.efta.int/#/country-graph/EFTA/EU/2022/HS2>

2.4 Η ιδιομορφία της Ελβετίας

Αξίζει να γίνει μια ειδική αναφορά στην ιδιαίτερη περίπτωση της Ελβετίας, μέλος της ΕΖΕΣ από το 1973 και εκτός των ΕΕ και ΕΟΧ.

Πρόκειται για μια ομοσπονδιακή χώρα με δική της νομισματική πολιτική και πολιτικό χαρακτήρα³⁴ που κινείται “*between independence and interdependence*” («ανάμεσα σε ανεξαρτησία και αλληλεξάρτηση») σύμφωνα με το πετυχημένο λογοπαίγνιο του Κεντρικού Τραπεζίτη της Swiss National Bank (SNB)³⁵, Thomas J. Jordan (2015), καθώς βρίσκεται στον πυρήνα της Ευρωπαϊκής ηπείρου με μια αλληλένδετη εμπορική σχέση με την ΕΕ από το 1972 (γνωστή ως Free Trade Agreement).

Τη συνδέουν με την ΕΕ περίπου 120 διμερείς συμφωνίες με πιο γνωστές αυτές του 1999 και του 2004 (Διμερείς I και II) και μεταξύ αυτών εφαρμόζει και τον Κανονισμό του Δουβλίνου και τη Συμφωνία Schengen από το 2008. Οι εν λόγω συμφωνίες

³² Πηγή: <https://www.efta.int/statistics/efta-in-figures>

³³ Πηγή: <https://trade.efta.int/#/overview/EFTA/EU/2022/HS2>

³⁴ Η «ουδετερότητα» είναι ένα από τα χαρακτηριστικά της χώρας και συναντάται από τον 19^ο αιώνα. Δεν έλαβε ποτέ μέρος σε κάποιον πόλεμο, και δεν ανήκει στο NATO αλλά είναι σε συνεργασία μαζί του όπως και με άλλους διεθνείς θεσμούς. Προσήλθε στον ΟΗΕ μόλις το 2002 (Πηγή: <https://www.swissinfo.ch/eng/neutrality/29289102>).

³⁵ Κεντρική Τράπεζα της Ελβετίας

επήλθαν έπειτα από εθνικά δημοψηφίσματα μιας και η Ελβετία είναι από τις δημοκρατικές χώρες στις οποίες διενεργούνται περίπου τέσσερα δημοψηφίσματα το χρόνο (Pauchard, 2010).

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα από το Global Innovative Index του Παγκόσμιου Οργανισμού Πνευματικής Ιδιοκτησίας (World Intellectual Property Organisation) από το 2011 και για δώδεκα συναπτά έτη, η Ελβετία κατέχει την πρώτη θέση παγκοσμίως στις χώρες υψηλού επιπέδου καινοτομίας (βλ. πίνακα 2.2). Αυτό οφείλεται στην δυναμική οικονομική πολιτική της και το νομοθετικό πλαίσιο γύρω από την πνευματική ιδιοκτησία (Dutta, et al., 2022).

Πίνακας 2.2 - Οι κορυφαίες 10 χώρες στην Καινοτομία (2011-2022)

Most Innovative Country Rank by Year	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Switzerland	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Sweden	2	2	2	3	3	2	2	3	2	2	2	3
Singapore	3	3	8	7	7	6	7	5	8	8	8	7
Hong Kong	4	8	7	10	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Finland	5	4	6	4	6	5	8	7	6	7	7	9
Denmark	6	7	9	8	10	8	6	8	7	6	9	10
U.S.	7	10	5	6	5	4	4	6	3	3	3	2
Canada	8	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Netherlands	9	6	4	5	4	9	3	2	4	5	6	5
UK	10	5	3	2	2	3	5	4	5	4	4	4
Ireland	n/a	9	10	n/a	8	7	10	10	n/a	n/a	n/a	n/a
Luxembourg	n/a	n/a	n/a	9	9	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Germany	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	10	9	9	9	9	10	8
Israel	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	10	n/a	n/a	n/a
South Korea	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	10	5	6

Πηγή: <https://www.visualcapitalist.com/cp/12-years-of-worlds-top-10-innovative-countries/>

Η Shirai (2022) πλέκει δικαίως το εγκώμιο του Ελβετικού Φράγκου (Swiss Franc) και διακρίνει την ισχύ του. Παρατηρεί ότι τις τελευταίες δύο δεκαετίες κινείται υψηλότερα σε σχέση με το δολάριο των ΗΠΑ και δεν δείχνει να επηρεάζεται από τις υψηλές τιμές επιτοκίων των ΗΠΑ που επιδρούν και αποδυναμώνουν τα νομίσματα των άλλων χωρών (π.χ. του Ευρώ). Το εμπορικό πλεόνασμα που δείχνει η Ελβετία συν το γεγονός ότι διατηρεί μια αυστηρή πολιτική στην σταθερότητα των τιμών (τουτέστιν πληθωρισμού έως και 2%), χαρακτηρίζουν το νόμισμά της ως επισφαλές στην παγκόσμια οικονομία. Επίσης, τα μεγάλα ποσοστά ελλειμμάτων και

επακολούθως δημόσιου χρέους των κρατών-μελών της ΕΕ, «ανάγκασαν» πολλούς να επενδύσουν στην αξιοπιστία του Ελβετικού Φράγκου (Simon & Hausner, 2012). Πέραν όμως της δυναμικότητας του, οι Peterson και Schwab (2022) αναλύουν τους λόγους που αποτρέπουν την πληθωριστική έκρηξη παρότι το «τίμημα» στη χώρα είναι το υψηλό κόστος ζωής.

Η Ελβετία είναι ευρέως γνωστή για την υψηλή εγχώρια παραγωγικότητα. Διατηρεί ένα δικό της ρυθμιζόμενο πλαίσιο τιμών και υπηρεσιών που ελέγχει τη βραχυπρόθεσμη αστάθεια που πιθανόν προκληθεί στην παγκόσμια αγορά. Έχει σχεδόν το τριπλάσιο ποσοστό δασμών για τις εισαγωγές γεωργικών προϊόντων σε σχέση με την ΕΕ. Η άνοδος των τιμών στα προϊόντα αυτά είναι μια παράμετρος των πληθωριστικών αυξήσεων. Τέλος, στον τομέα της ενέργειας, έχουν τεθεί ορισμένοι κανόνες για τα νοικοκυριά και τις εταιρείες παροχής ηλεκτρικής ενέργειας. Σημειωτέον ότι η χώρα χρησιμοποιεί κυρίως πηγές υδροηλεκτρικής και πυρηνικής ενέργειας και δείχνει χαμηλή ζήτηση για τα ορυκτά.

Σε αντιστοιχία με τα προηγούμενα, η Gil Garcia (2022) προσθέτει ότι το πλεονέκτημά του Ελβετικού Φράγκου είναι ότι δεν επηρεάζεται από την αστάθεια των αγορών και παραμένει μια χρηματοοικονομική δύναμη ακόμα και την περίοδο των κρίσεων. Ένα από τα πρόσφατα παραδείγματα είναι η ενεργειακή και οικονομική κρίση του 2022. Η χώρα δεν έμεινε ανεπηρέαστη και κατέληξε με ένα μέσο όρο πληθωρισμού της τάξεως του 2,8%, το οποίο ήταν από τα πιο υψηλά της τριακονταετίας. Βεβαίως, η νομισματική λύση ενάντιας της πληθωριστικής πίεσης ήρθε από την SNB, η οποία αύξησε το επιτόκιο από το -0,75% στο -0,25%, και το οποίο κατέληξε να γίνει 1% στα τέλη της χρονιάς (Ward-Glenton, 2022).

Στο διάγραμμα 2.2 που ακολουθεί, μπορούμε να διαπιστώσουμε την εξελικτική πορεία της συναλλαγματικής ισοτιμίας του Ελβετικού Φράγκου με το Ευρώ. Σύμφωνα με τα στοιχεία από τον επίσημο ιστότοπο της Ευρωπαϊκής Τράπεζας, η μέση ισοτιμία της περιόδου 2000 έως και τον Φεβρουάριο του 2023 είναι CHF 1 = EUR 0,7785. Επιπλέον, η υψηλότερη τιμή καταγράφηκε στις 28 Σεπτεμβρίου 2022 όπου CHF 1 = EUR 1,0597 και η χαμηλότερη τιμή στις 12 Οκτωβρίου του 2007 όπου CHF 1 = EUR 0,5951. Την ίδια χρονιά, η μέση τιμή ισοτιμίας του ελβετικού φράγκου με το δολάριο των ΗΠΑ ήταν CHF 1 = USD 0,83413.

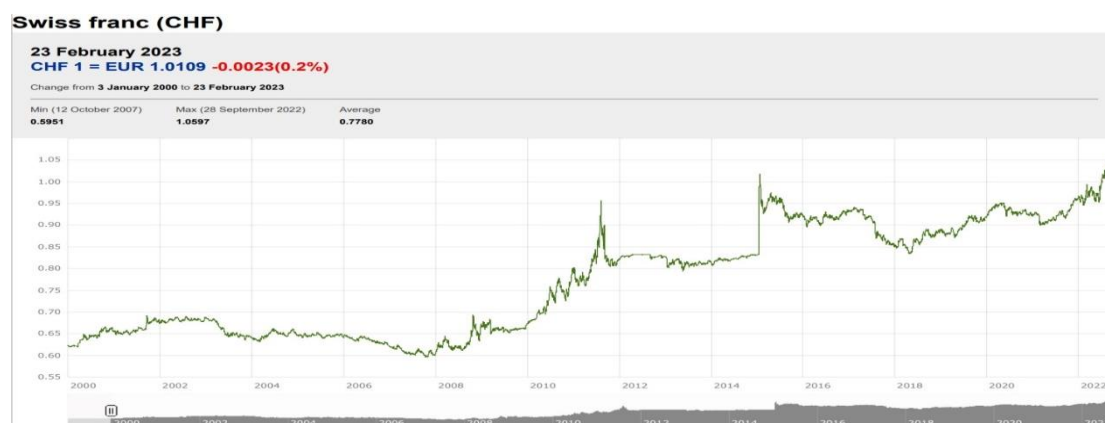
Με τη Χρηματοοικονομική Κρίση του 2008 πολλοί ήταν εκείνοι που επένδυσαν στην αξιοπιστία του Ελβετικού Φράγκου για να αποφύγουν την ταραχή που υπήρχε στις αγορές των ΗΠΑ και της ΕΕ. Έτσι η συνεχής ζήτηση, έφερε την ανατίμηση του

νομίσματος που σήμανε πιο ακριβές τιμές των εξαγωγών της με κίνδυνο απώλειας ανταγωνιστικότητας σε σχέση με τα άλλα κράτη³⁶.

Με αφορμή αυτά, το 2011 η SNB έθεσε όριο συναλλαγματικής ισοτιμίας CHF 1,20/EUR 1 (Delivorias, 2015). Το έκτακτο αυτό μέτρο έλαβε τέλος το 2015, μιας και η SNB θεώρησε μη δικαιολογημένη τη συνέχιση του. Η οικονομία είχε προσαρμοστεί και το Ευρώ έδειχνε αποδυναμωμένο. Οι χρηματοπιστωτικές αγορές ξαφνιάστηκαν από την απόφαση της SNB εκείνη τη χρονιά, ενώ η τελευταία δήλωσε απώλεια ποσού 23 δισ. Ελβετικών φράγκων. Μια ζημιά που το 2022 έφτασε το ρεκόρ αιώνα στην χώρα αγγίζοντας τα 132 δισ. που αναλογούν στο 18% του ΑΕΠ της (ΗΜΕΡΗΣΙΑ, 2023).

Για μια από τις πιο πλούσιες χώρες παγκοσμίως, η Credit Suisse εκτίμησε ότι ο αριθμός των εκατομμυριούχων της θα έχει αυξηθεί κατά 38% ως το 2026 (Allen, 2022). Βέβαια, τον Μάρτιο του 2023, η λεγόμενη «τράπεζα των πλουσίων» βρέθηκε στο χείλος του γκρεμού και κατέληξε εν τέλει να εξαγοραστεί από την UBS με τη μεσολάβηση της ομοσπονδιακής κυβέρνησης, της SNB και της FINMA, γλυτώνοντας από την διάλυση της, στο απόγειο της χρεοκοπίας της Silicon Valley Bank στις ΗΠΑ (Swiss National Bank, 2023).

Διάγραμμα 2.2 - Συναλλαγματική ισοτιμία CHF/EUR (2000-2023)

Πηγή:

https://www.ecb.europa.eu/stats/policy_and_exchange_rates/euro_reference_exchange_rates/html/euro_fxref-graph-chf.en.html

³⁶ Η ΕΕ (και ιδιαιτέρως η Γερμανία) είναι ο κύριος προορισμός εισαγωγών από την Ελβετία.

2.5 Η Ενιαία Αγορά

Σχετικά με την Ενιαία Αγορά, από το 1993 (έτος εκκίνησής της) έως σήμερα, είναι το «εργαλείο» που έχει φέρει σε πολύ υψηλή θέση την ΕΕ. Με έναν αριθμό περίπου 450 εκατομμύρια καταναλωτών κατακτά το 18% του παγκόσμιου ΑΕΠ. Η ΕΑ είναι αρωγός ενδυνάμωσης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, και πλάι στον πολίτη με κοινό θεσμικό πλαίσιο και πολιτική. Πέραν της οικονομικής ολοκλήρωσης, αποβλέπει στην ανταγωνιστικότητα, παραγωγικότητα, όπως και στην ελκυστικότητα και ανάπτυξη των επενδύσεων. Η ευρύτερη οικονομική ολοκλήρωση βαδίζει στο δρόμο της ανάπτυξης. Θα πρέπει όμως να ξεπεράσει εμπόδια που, όπως αναφέρει ο Vetter (2013), είναι εθνικού χαρακτήρα, διότι υπάρχει μια είδους προκατάληψη (π.χ. δυσκολίες λόγω γλώσσας ή λάθος μεθόδων marketing).

Εκτιμάται ότι κατά την περίοδο 1992-2006, η ΕΑ συνείσφερε κατά 2,2% στο ρυθμό μεγέθυνσης του ΑΕΠ, ανοίγοντας 2,75 εκατομμύρια θέσεις εργασίας (ZEW, 2018) ενώ ένα δείγμα της «κοινής γραμμής» ήταν η επιβολή προστίμων στην Google λόγω παράβασης αντιμονοπωλιακών κανόνων. Όπως τόνισε επί του θέματος η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανταγωνισμού Margrethe Vestager (2017), η εταιρεία έκανε κατάχρηση της εξουσίας της ενάντια στην ανταγωνιστικότητα και καινοτομία άλλων εταιριών και των πολλαπλών επιλογών των καταναλωτών.

Η ΕΑ έχει πετύχει τη δημιουργία ενός κοινού πυρήνα για τους πολίτες της στους τομείς της εργασίας, διαμονής και εκπαίδευσης³⁷ με νέες ευκαιρίες και την επιδίωξη να ακολουθεί τις νέες τάσεις και προκλήσεις στο δρόμο προς τη ψηφιακή και, ως είθισται, βιώσιμη ανάπτυξη.

Η εποχή της πανδημίας ήταν μια δύσκολη κατάσταση που έφερε προβλήματα στους πολίτες και τις επιχειρήσεις με τα περιοριστικά μέτρα και διαστρεβλώνοντας την ομαλή λειτουργία της ΕΑ. Να σημειωθεί ότι το 2020 οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις που αποτελούν το 99% των επιχειρήσεων της ΕΕ, μειώθηκαν κατά 1,3% και έτσι χάθηκαν 1,4 εκατομμύρια θέσεις εργασίας ενώ έπεσε κατά 7,6% η προστιθέμενή τους αξία (European Commission, 2021).

---

³⁷ Για παράδειγμα, το πρόγραμμα ανταλλαγής φοιτητών εντός ΕΕ, το γνωστό Erasmus (Πηγή: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/>).

Τον Σεπτέμβριο του 2022, προτάθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ένα μέσο έκτακτης ανάγκης για την ΕΑ (Single Market Emergency Instrument)³⁸ με σκοπό την προστασία των τεσσάρων ελευθεριών εντός σοβαρών κρίσεων και διαφύλαξη ομαλής ροής της ΕΑ, έχοντας λάβει σοβαρά υπ' όψη τα πλήγματα από την πανδημία, την οικονομική και ενεργειακή κρίση αλλά και τον πόλεμο στην Ουκρανία.

Για την περίοδο 2021-2027, καθορίστηκε ένα ποσό ύψους €4,2 δισ. που εντάσσεται στο Πρόγραμμα για την ΕΑ (Single Market Program)³⁹ με σκοπό τη βελτίωση, αποτελεσματικότητα και βιωσιμότητα στους κύκλους της αγοράς.

Για την καλύτερη κατανόηση των μακροοικονομικών επιδόσεων της ΕΑ, ακολουθεί το διάγραμμα 2.3 που δείχνει την πορεία της από τα πρώτα χρόνια της ΕΕ12 μέχρι πρόσφατα. Για αρχή, η μελέτη των ενδοκοινοτικών εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών είναι ένα καλό δείγμα της πετυχημένης διαδρομής της ΕΑ. Πρόκειται για τις εξαγωγές μεταξύ των κρατών-μελών χωρίς τελωνειακούς φραγμούς από την ΕΑ. Να επισημανθεί ότι η αξία του εμπορίου αγαθών είναι τρεις φορές μεγαλύτερη από αυτή των υπηρεσιών σε παγκόσμιο επίπεδο.

Στο πρώτο από τα δύο διαγράμματα που ακολουθούν, παρατηρούμε εμφανώς την «εκτόξευση» των εξαγωγών στα αγαθά καθ' όλη τη διαδρομή, αλλά με μια μείωση την περίοδο κοντά στη Χρηματοπιστωτική Κρίση. Η κρίση του 2008, δημιούργησε έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο της ΕΕ, συνολικού ποσού €134 δισ. και μια οικονομική αναταραχή στις τάξεις της που διήρκησε περίπου τρία χρόνια. Το 2012, η κατάσταση ανατράπηκε με πλεόνασμα €68 δισ. φτάνοντας στα €215,8 δισ. το 2020, το οποίο και «έπεσε» στα €61,6 δισ. το 2021.

Φαίνεται όμως πως η ΕΕ28, λίγο πριν την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου, κατέγραψε το υψηλότερο ποσό της τριακονταετίας με €3.586 δισ. και έκανε μια προσπάθεια για ανάκαμψη στην περίοδο της πανδημίας με €3.445 δισ. όπως καταγράφηκε το 2021. Την ίδια χρονιά, οι ενδοκοινοτικές εξαγωγές ήταν 1,6 φορές μεγαλύτερες από τις εξωκοινοτικές εξαγωγές⁴⁰ με τη Γερμανία⁴¹ να ηγείται εντός της ένωσης με ένα πλεόνασμα στο εμπορικό της ισοζύγιο του ποσού των €178 δισ.

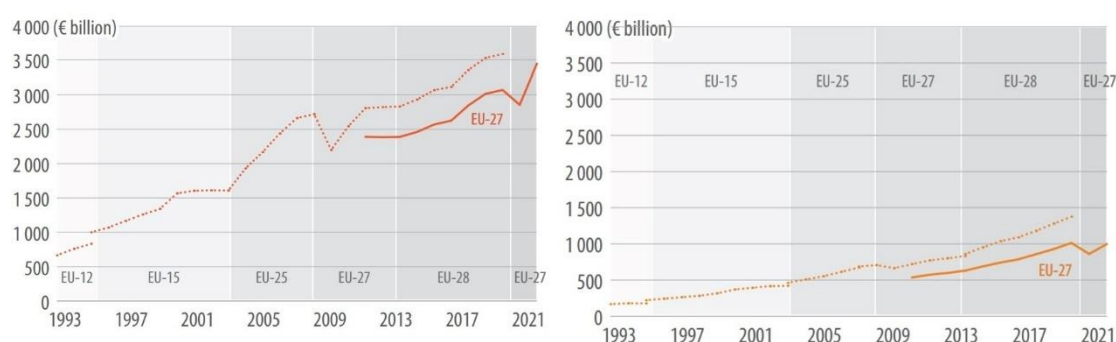
³⁹Πηγή: https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/single-market-programme/overview_en

⁴⁰ Πηγή: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=World_trade_in_goods

Το δεύτερο διάγραμμα δείχνει τις ενδοκοινοτικές εξαγωγές υπηρεσιών, οι οποίες το 1993 είχαν κέρδος €167 δισ. στην ΕΕ12. Ο τομέας των υπηρεσιών αποτελεί τα 3/4 του ενωσιακού ΑΕΠ της, επηρεάζει τη βιομηχανία της ΕΕ και ένα σημαντικό του κομμάτι μπορεί πλέον με τη συνδρομή της τεχνολογίας να λειτουργήσει εξ αποστάσεως. Υπάρχουν όμως τα εμπόδια που φέρνουν πίσω και σε χαμηλά επίπεδα τον τομέα αυτόν, καθώς σύμφωνα με έρευνα της Ένωσης Ευρωπαϊκών Επιμελητηρίων Εμπορίου και Βιομηχανίας (2019) τα πρώτιστα από αυτά είναι η εθνική νομοθεσία (71,6%) και οι διακυβερνητικές διαδικασίες (79,5%).

Οι Sabbati και Pradier (2023) τονίζουν την αξιοπρόσεχτη αύξηση της τάξεως του 86,4% μέσα στο διάστημα 2010-2021. Επίσης, με την εφαρμογή της 2006/123/ΕΚ οδηγίας περί άρσης κάθε εμποδίου και διευκόλυνση στην ενδοκοινοτική αγορά των υπηρεσιών, τα ποσοστά ΑΕΠ ανέβηκαν από το 3,9% του 2006 στο 6,3% του 2020 (Saulnier, 2022).

Διάγραμμα 2.3 - Εξαγωγές αγαθών (α) και υπηρεσιών (β) εντός ΕΕ (1993-2021)

Πηγή:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739297/EPRS_BRI\(2023\)739297_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739297/EPRS_BRI(2023)739297_EN.pdf)

Στη χρονιά της πανδημίας⁴² του 2020, η ΕΕ έφτασε στο 16,9% των συνολικών παγκόσμιων εξαγωγών αγαθών με την Κίνα να κατέχει το 18,6%. Οι δυο τους μαζί με

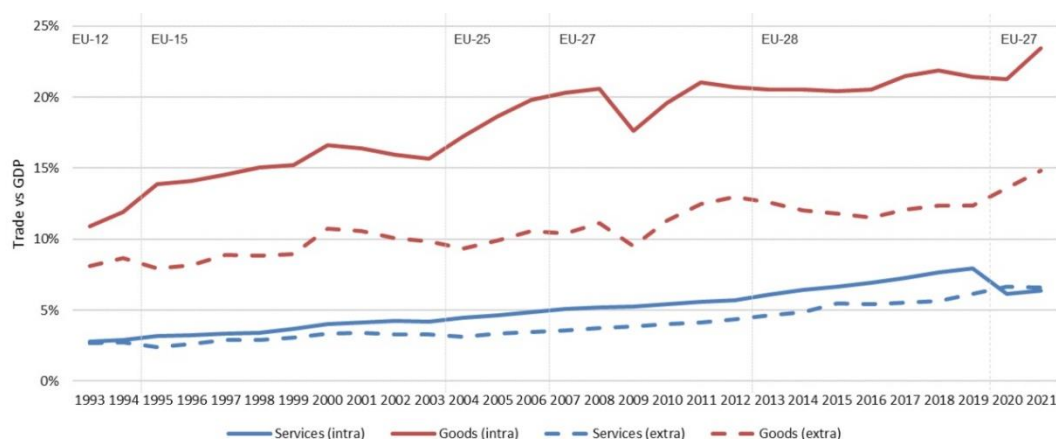
⁴¹Πηγή:https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods_for_the_EU_-_an_overview#International_trade_in_goods_-_an_overview

⁴² Την χρονιά εκείνη οι χώρες που έδειξαν πλεόνασμα στο εμπορικό τους ισοζύγιο ήταν οι: Κίνα, Αυστραλία, Βραζιλία, Ιαπωνία, Ρωσία, Σιγκαπούρη, Νότιος Κορέα και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα ενώ έλλειμμα έδειξαν: το Ηνωμένο Βασίλειο, ΗΠΑ, Ινδία, Τουρκία, Χονγκ Κονγκ και Καναδάς

τις ΗΠΑ είναι οι τρεις υπερδυνάμεις διεθνούς εμπορίου αγαθών από το 2004 και έπειτα, αφότου η Κίνα «μετατόπισε» την Ιαπωνία (Eurostat, 2022).

Στο επόμενο διάγραμμα (2.4), παρουσιάζονται ενδιαφέροντα στοιχεία για την περίοδο 1993-2021, απεικονίζοντας το βαθμό ολοκλήρωσης των κρατών-μελών αναλογικά με τις ροές αγαθών και υπηρεσιών εντός και εκτός ΕΑ. Μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι οι ενδοκοινοτικές ροές αγαθών και υπηρεσιών έχουν διπλασιαστεί από το 1993 ως το 2021. Για την ίδια περίοδο, το επίπεδο ολοκλήρωσης για τις ροές αγαθών εντός ΕΑ είναι 60% μεγαλύτερο από ότι εκείνες για τον υπόλοιπο κόσμο και υπερβαίνει κατά πολύ, το επίπεδο των ροών υπηρεσιών το οποίο είναι σχεδόν το ίδιο μέσα στο χρόνο ενδοκοινοτικά και εξωκοινοτικά.

Διάγραμμα 2.4 - Βαθμός εμπορικής ολοκλήρωσης της ΕΕ εντός ΕΑ και με τον υπόλοιπο κόσμο (1993-2021)

Πηγή: <https://single-market-economy.ec.europa.eu/system/files/2023-01/ASMR%202023.pdf>

Ένα άλλο ενδιαφέρον στοιχείο που προβάλλει την ενωσιακή δυναμική είναι η τουριστική δραστηριότητα των τελευταίων τριών δεκαετιών. Μέσω αυτής αναδεικνύεται η βιώσιμη και αναπτυξιακή πολιτική του κάθε κράτους-μέλους. Για το χρονικό διάστημα 1995-2020, ο παγκόσμιος τουρισμός έδειξε άνοδο έως και 130% με μικρές πτώσεις τα έτη 2001 («Δίδυμοι Πύργοι») και 2008 (Χρηματοπιστωτική

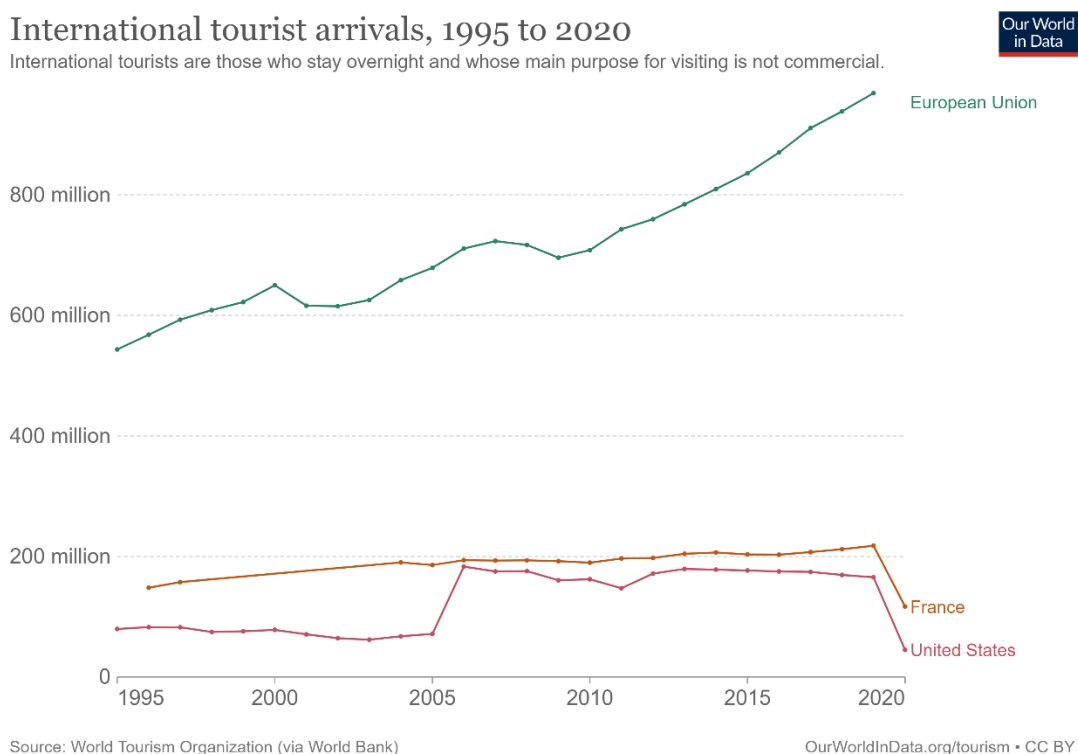

(Πηγή: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=World_trade_in_goods#World_trade_in_goods:_developments_between_2010_and_2020).

Κρίση) αλλά και το 2020 λόγω των περιορισμών που είχαν επιβληθεί κατά την περίοδο της πανδημίας⁴³.

Όπως παρατηρούμε στα κάτωθι (διάγραμμα 2.5), η ΕΕ σε σύγκριση με τις ΗΠΑ, στέφεται πρωταθλήτρια στις αφίξεις τουριστών για το χρονικό διάστημα 1995-2020, και πιο συγκεκριμένα η Γαλλία είναι αυτή που κρατάει ως επί το πλείστον τα ηνία. Το 2019 σημείωσε 217,88 εκατομμύρια αφίξεις⁴⁴ και χρίστηκε πρώτη παγκοσμίως με κέρδος \$70,78 δισ.

Διάγραμμα 2.5 - Αφίξεις τουριστών (1995-2020)

Πηγή: <https://ourworldindata.org/grapher/international-tourist-arrivals?tab=chart&country=USA~European+Union~FRA>

Ο τομέας των επενδύσεων είναι επίσης ένας δείκτης οικονομικής δραστηριότητας που ευδοκμεί μέσω της ΕΑ. Ιστορικά, οι άμεσες ξένες επενδύσεις (Foreign Direct Investment - FDI) τη δεκαετία '80 άγγιζαν μόλις το 1% του ενωσιακού ΑΕΠ. Μεταξύ 2000-2007 οι χώρες της ΕΕ απορροφούσαν το 43,1% των παγκόσμιων FDI⁴⁵, ενώ τα

⁴³ Πηγή: <https://www.worlddata.info/tourism.php>

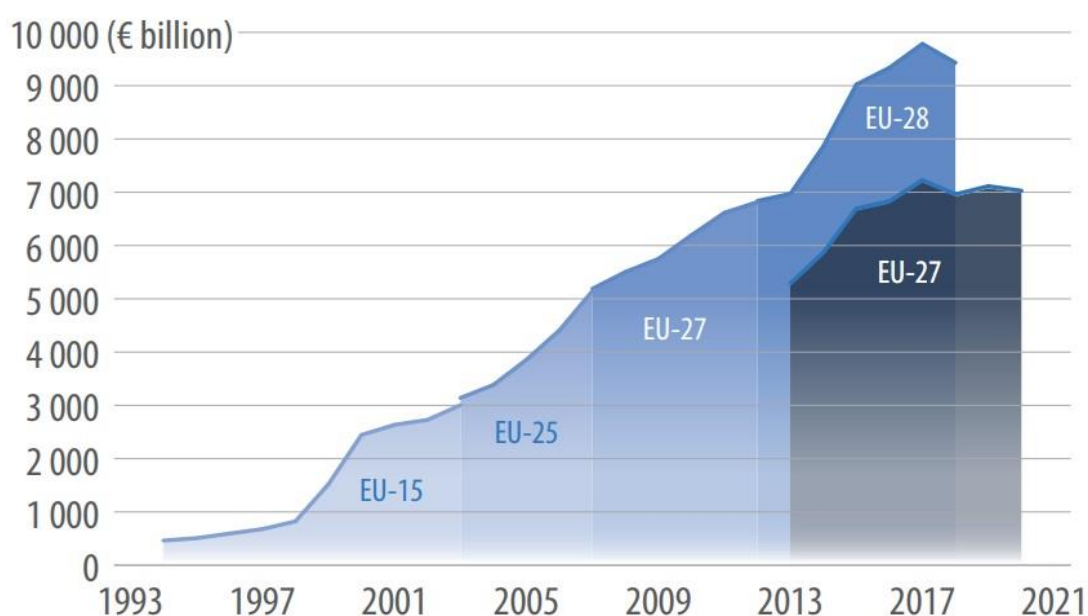
⁴⁴ Πηγή: <https://www.worlddata.info/europe/france/tourism.php>

⁴⁵ Πηγή: https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/articles/2018/html/ecb.ebart201804_01.en.html

επόμενα οχτώ έτη που ακολούθησαν της Χρηματοπιστωτικής Κρίσης το ποσοστό έπεσε στο 26,7%.

Στο παρακάτω διάγραμμα (2.6) φαίνεται η αυξητική τάση των ενδοκοινοτικών άμεσων επενδύσεων μέσα στα τελευταία τριάντα έτη. Το 1994, οι ενδοκοινοτικές επενδύσεις ανήλθαν στα €463 δισ. (ποσό που εικοσαπλασιάστηκε το 2019 και έπεσε στα περίπου €7 τρισ. το 2020).

Διάγραμμα 2.6 - Άμεσες ξένες επενδύσεις μεταξύ χωρών ΕΕ (1993-2021)

Πηγή:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739297/EPRS_BRI\(2023\)739297_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739297/EPRS_BRI(2023)739297_EN.pdf)

Η ανάλυση των Bruno, Ferreira και Estrin (2020) καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ΕΑ είναι καθοριστική για τα κράτη-μέλη της ΕΕ στην αύξηση των εισροών των επενδύσεων τους από έξω (60-85%), ενώ οι ενδότερες επενδύσεις ανέρχονται σε ποσοστό 50%. Περαιτέρω με αυτή τη διαπίστωση, οι Carril-Caccia και Pavlova (2018) επισημαίνουν το ρόλο του Ευρώ, καθότι οι χώρες της Ευρωζώνης αύξησαν τις άμεσες ξένες επενδύσεις σε σχέση με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες κατά 73,7%.

Στη νέα εποχή, η Ψηφιακή Ενιαία Αγορά (Digital Single Market) είναι ένα ξεχωριστό κεφάλαιο μιας και η τεχνολογία τρέχει με γοργούς ρυθμούς που «επιβάλλουν» στην ΕΑ να συμβαδίζει. Η ψηφιακή στρατηγική εγκρίθηκε το 2015 επί

Jean-Claude Juncker στην προεδρία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, και στην ουσία εκμηδενίζει κάθε διαδικτυακό εμπόδιο εντός της ένωσης, καλλιεργώντας ένα μοντέρνο περιβάλλον ευημερίας⁴⁶. Το 2022, περίπου το 1/5 των επιχειρήσεων πραγματοποίησαν ηλεκτρονικό εμπόριο μέσω του διαδικτύου, ενώ το 2021 ένα ποσοστό περίπου 68% των καταναλωτών ηλικίας 16-74, έκαναν τις αγορές τους ηλεκτρονικά. Αν και υπάρχει πάντα ένα περιθώριο αναζωογόνησης και καλύτερευσης της ψηφιακής στρατηγικής, το οποίο θα γίνει με σωστές μεταρρυθμίσεις στην ΕΑ και ξεκάθαρους κανονισμούς πάνω στην ψηφιοποίηση (Erixon & Lamprecht, 2018).

Ένας από τους στόχους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είναι η δημιουργία μιας «οικονομίας δεδομένων» (data economy) με τον Ευρωπαϊκό Κανόνα των Δεδομένων να μπαίνει σε εφαρμογή το 2024 φέρνοντας με εύρυθμη ροή τη χρήση δεδομένων στην αγορά μεταξύ εταιρειών και καταναλωτών (Circularise, 2022).

Ενδιαφέρον δείχνει όμως η τοποθέτηση των Erixon και Georgieva (2016) για μια εναλλακτική μέθοδο κατανόησης της αγοράς που πηγάζει μέσω της «οικονομικής ελευθερίας». Ο Δείκτης Οικονομικής Ελευθερίας (Economic Freedom Index) δείχνει το αποτέλεσμα τριών αλληλένδετων μεταβλητών: της ελευθερίας του εμπορίου, της φορολογικής πολιτικής και των κανόνων των επιχειρήσεων. Ο δείκτης αυτός δείχνει την πολυπλοκότητα στην ΕΕ αλλά και αδυναμία της σύγκλισης μεταξύ των κρατών-μελών, κάτι που φρενάρει την ανάπτυξη της ΕΑ.

Τα στοιχεία αποτυπώνουν ότι το έτος 2023 όπως και το 2022, η Σιγκαπούρη είναι η πρώτη παγκοσμίως στις «οικονομικά ελεύθερες» χώρες. Δικαιολογημένα, διότι έχει έναν ανθεκτικό χρηματοπιστωτικό τομέα, διαφάνεια, προστασία ιδιοκτησίας, χαμηλό ποσοστό ανεργίας και υψηλή παραγωγικότητα με ένα από τα μεγαλύτερα λιμάνια που φέρνει την παγκόσμια αναγνώριση⁴⁷. Από τα κράτη-μέλη της ΕΕ, αυτή που κρατάει τα πρωτεία είναι η Ιρλανδία⁴⁸ των πέντε εκατομμυρίων κατοίκων, παραμένοντας δεύτερη μεταξύ σαράντα τεσσάρων χωρών της Γηραιάς Ηπείρου και τρίτη παγκοσμίως.

Η χώρα έζησε τον εφιάλτη της Χρηματοπιστωτικής Κρίσης το 2008 και ήταν από τις πρώτες που συνήλθαν αν και της πήρε ένα σοβαρό χρονικό διάστημα. Το πρόβλημα βέβαια είχε ξεκινήσει από νωρίτερα στα εσωτερικά της. Γύρω στο 2006, η

⁴⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή Βρυξέλλες, 06.05.2015 COM(2015) 192final

(Πηγή: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0192&from=EN>).

⁴⁷ Πηγή: <https://www.heritage.org/index/country/singapore>

⁴⁸ Πηγή: <https://www.heritage.org/index/country/ireland>

πάλαι ποτέ «Κέλτικη Τίγρης» είχε ένα ποσοστό κατασκευαστικών εταιριών λίγο πάνω από το 12% και με συνεχείς αγορές ακινήτων, με αποτέλεσμα να ανέβουν σε δυσθεώρητα ύψη τα στεγαστικά και εμπορικά δάνεια (IMF, 2018). Από το 2007 όμως το τοπίο άλλαξε ριζικά.

Η ανεργία⁴⁹, οι περικοπές (π.χ. μισθοί στο δημόσιο τομέα) και τα δημοσιονομικά ελλείμματα έκαναν την εμφάνισή τους και έγιναν πιο έντονα λόγω της Χρηματοπιστωτικής Κρίσης, ώσπου το 2010 η κυβέρνηση ζήτησε τη συνδρομή και βοήθεια από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ευρωπαϊκή Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο λαμβάνοντας ένα ποσό των €67,5 δισ.

Κοντά στο 2013 ήρθε η ανάκαμψη στη χώρα και η επαναφορά της ως κράτος δικαίου, με κύρια χαρακτηριστικά το αυστηρό δικαστικό σύστημα, την προστασία ιδιοκτησίας, το εμπόριο αλλά και τις επενδύσεις από πολλές πολυεθνικές εταιρείες (π.χ. Google, Microsoft, Amazon, Pfizer). Σύμφωνα με τις προβλέψεις⁵⁰ του Trading Economics το δημόσιο χρέος της αναμένεται να πέσει στο 43% του ΑΕΠ στα τέλη του 2023.

Και τι καθιστά το μέλλον για την ΕΑ; Πρέπει να δοθεί παραπάνω μελέτη στο «κεφάλαιο ΕΑ» η οποία θα εξελίσσεται συνεχώς διότι αυτή είναι η φύση της, και γιατί όχι να γίνει ένας ξεχωριστός πυλώνας μελλοντικής στρατηγικής της ΕΕ με παρακλάδια τη βιομηχανία, την καινοτομία και τη ψηφιακή ανάπτυξη (Bjerkem & Harbour, 2019).

Ο Hiller (2017) σχολιάζει ότι μια περαιτέρω εμβάθυνση του κλασικού προτύπου της ΕΑ θα μπορέσει να επιφέρει ακόμα καλύτερα αποτελέσματα. Στις Βρυξέλλες, έδρα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, οι Ευρωβουλευτές συζητούν για ένα ανανεωμένο σχέδιο από το 2030 με γνώμονα το μέλλον στους τομείς ενέργειας και ψηφιακής ανάπτυξης (Yakimova, 2023).

---

⁴⁹ Το διάστημα 2007-2012 αυξήθηκε κατά 10%. Το 2012 είχε 14,2% και την επόμενη χρονιά έπεσε στο 12,1%.

⁵⁰ Πηγή: <https://tradingeconomics.com/ireland/government-debt-to-gdp>

2.6 Ο Προϋπολογισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης

2.6.1 Γενικές πληροφορίες

Όπως προαναφέρθηκε⁵¹, η ΕΕ διαχειρίζεται ένα μακροπρόθεσμο σχέδιο προϋπολογισμού και μέσω αυτού πηγάζει και ο ετήσιος προϋπολογισμός, ο οποίος καλύπτει τα έσοδα και έξοδα ενός έτους, με την «υποχρέωση» να είναι ισοσκελισμένος και να τηρεί τα όρια που έχουν οριστεί από το πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο⁵². Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει το ρόλο της κατάρτισης του αφού πρώτα ψηφιστεί από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο.

Ο σχεδιασμός οφείλει να υπακούει στην ορθή κατανομή των πόρων υπό μια δημοσιονομική πειθαρχία και συνάμα να είναι ευέλικτος για την κατάλληλη αντιμετώπιση των δύσκολων και αναπάντεχων καταστάσεων που μπορεί να προκύψουν. Έτσι μπορεί να διαφέρει ανάλογα τις ανάγκες και τις πολιτικές ακολουθώντας πάντα την αρχή της επικουρικότητας⁵³.

2.6.2 Έσοδα

Σχετικά με τα έσοδα της ΕΕ, ο κοινοτικός προϋπολογισμός χρηματοδοτείται σε ποσοστό άνω του 90% από ιδίους πόρους⁵⁴ και εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τους εθνικούς προϋπολογισμούς και δημοσιονομικές πολιτικές των κρατών-μελών. Ιστορικά, αυτή η επιλογή πηγής εσόδων βρίσκει τις ρίζες της το 1970 όταν οι αγροτικές εισφορές, οι δασμοί και ένα ετήσιο ποσοστό ΦΠΑ (Φόρος Προστιθέμενης Αξίας) αντικατέστησαν τις εθνικές συνεισφορές (EU Affairs - European Parliament, 2013).

Στο διάγραμμα 2.7 απεικονίζονται οι κατηγορίες εσόδων και το ποσοστό που αντλήθηκαν από την ΕΕ για την περίοδο 2007-2021. Πιο συγκεκριμένα:

---

⁵¹ Βλ. το υποκεφάλαιο 1.6 - Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη.

⁵² Άρθρο 312 της Συνθήκης της Λισαβόνας

(Πηγή: http://data.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2016/art_312/oj).

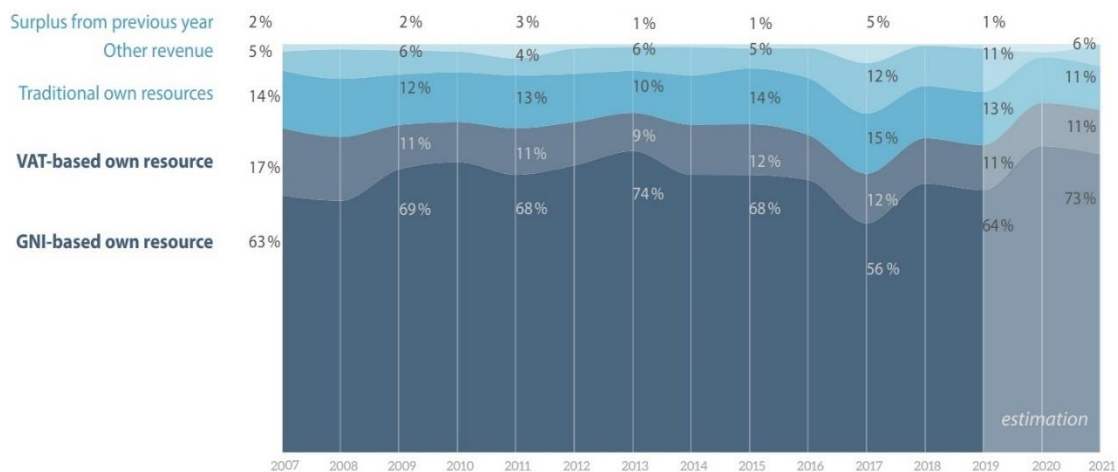
⁵³ Πηγή: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=legissum:ai0017>

⁵⁴ Επίσημη Εφημερίδα αριθ. 115 της 09/05/2008 σ. 0181–0182 – Άρθρο 311

(Πηγή: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12008E311&from=EN>).

- Σε ποσοστό 63% κατά μέσο όρο την περίοδο εκείνη, η κύρια πηγή εσόδων ήταν μέσω των εισφορών, οι οποίες βασίζονται στο Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα⁵⁵ των κρατών-μελών.
- Ένα μέρος του ΦΠΑ που εισπράττει κάθε κράτος-μέλος, έρχεται δεύτερο με ένα ποσοστό 17%.
- Οι «παραδοσιακοί» ίδιοι πόροι δηλαδή οι δασμοί σε εισαγωγές από χώρες εκτός ΕΕ (π.χ. εισφορές, ασφάλιστρα, γεωργικοί και τελωνειακοί δασμοί) ανέρχονται σε ποσοστό 14%.
- Τέλος τα λοιπά έσοδα και το πλεόνασμα προηγούμενου έτους σε σύνολο 7%, είναι άλλοι δύο παράγοντες εισφορών της ΕΕ. Προς διευκρίνιση των λοιπών εσόδων, αυτά αφορούν φόρους επί αποδοχών προσωπικού της ΕΕ ή και πρόστιμα που επιβάλλονται σε επιχειρήσεις που δεν τηρούν την νομοθεσία.

Διάγραμμα 2.7 - Έσοδα της ΕΕ (2007-2021)

Πηγή:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689334/EPRS_BRI\(2021\)689334_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689334/EPRS_BRI(2021)689334_EN.pdf)

Άλλα μέσα εσόδων προέρχονται από δανεισμό μέσω ομολόγων (π.χ. «πράσινων») ή και ακόμη από μηχανισμούς διόρθωσης, όπως αυτός που θεσπίστηκε το 1984 στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Fontainebleau της Γαλλίας. Εξ' αυτού δίνονται λύσεις

⁵⁵ Από το 2002 έχει επικρατήσει έναντι του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος ο υπολογισμός του Ακαθάριστου Εθνικού Εισοδήματος (ΑΕΕ) το οποίο ισούται με το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν συν τα έσοδα από εξωτερικό

(Πηγή:<https://www.intereconomics.eu/contents/year/2016/number/2/article/new-headings-old-problems-the-evolution-and-future-of-the-eu-budget.html>).

(π.χ. μείωση συνεισφορών) προς όφελος των κρατών που επιβαρύνονται δημοσιονομικά σε σχέση με την ευημερία τους. Ένας τέτοιου είδους μηχανισμός (δεν εφαρμόζεται πλέον) ήταν η «διόρθωση υπέρ του Ηνωμένου Βασιλείου» που αποφασίστηκε μετά την αντιπαράθεση της πρώην Πρωθυπουργού, Margaret Thatcher⁵⁶, η οποία ζήτησε τη μείωση του ενωσιακού προϋπολογισμού απειλώντας με βέτο των εισφορών της χώρας προς την τότε ΕΟΚ (UK Parliament, 2013).

Τέλος, μετά συμφωνίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της Ευρώπης ορίζονται νέοι ίδιοι πόροι, στο δρόμο προς την ψηφιακή πράσινη ανάπτυξη⁵⁷. Το 2021, θεσπίστηκε η εισφορά βάσει των μη ανακυκλωμένων πλαστικών συσκευασιών με τα κράτη-μέλη να πιστώνουν €0,80 ανά γραμμάριο αυτών, και το κέρδος της ΕΕ να ανέρχεται κοντά στο 4%.

Τον Δεκέμβριο της χρονιάς εκείνης κατατέθηκε πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με την παρουσίαση τριών νέων πηγών ιδίων πόρων. Μέσω αυτών θα εξοφληθεί έως το 2058 ο δανεισμός της ΕΕ για προγράμματα όπως το πολλά υποσχόμενο NextGenerationEU⁵⁸ (NGEU) το οποίο αποτελεί «τομή» ενίσχυσης και στήριξης των μελών προς την ανάπτυξη. Πιο αναλυτικά, τα κράτη-μέλη θα συνεισφέρουν στον προϋπολογισμό της ΕΕ :

- Το 25% των εθνικών εσόδων τους από τη φορολογία για τις εκπομπές αερίων στα πλαίσια του Συστήματος Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών (ΣΕΔΕ)⁵⁹. Εκτιμώνται ετήσια έσοδα γύρω στα €9 δισ. στον ενωσιακό προϋπολογισμό για την περίοδο 2023-2030.
- Το 75% με βάση τον Μηχανισμό Συνοριακής Προσαρμογής Άνθρακα (ΜΣΠΑ)⁶⁰. Εκτιμάται ότι τα έσοδα από αυτό θα ανέλθουν στο μισό δισεκατομμύριο ευρώ ετησίως για 2023-2030.

---

⁵⁶ Εν έτη 1980, η φράση της “*I want my money back!*” («Θέλω τα λεφτά μου πίσω») έχει μείνει στην ιστορία. (Πηγή: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-11598879>). Τα προϋπολογισθέντα έξοδα της ΕΟΚ στόχευαν κατά πολύ στην στήριξη της αγροτική πολιτικής, ένας τομέας που «χώλαινε» το ΗΒ με αποτέλεσμα να εισπράττει τις λιγότερες εισφορές σε σχέση με τα άλλα κράτη-μέλη (Πηγή: <https://www.voanews.com/a/a-13-2005-06-22-voa29/302594.html>).

⁵⁷ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης L433I/22.12.2020

⁵⁸ Σχετικά με το NGEU: https://next-generation-eu.europa.eu/index_el

⁵⁹ Σχετικά με το ΣΕΔΕ: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/qanda_21_3542

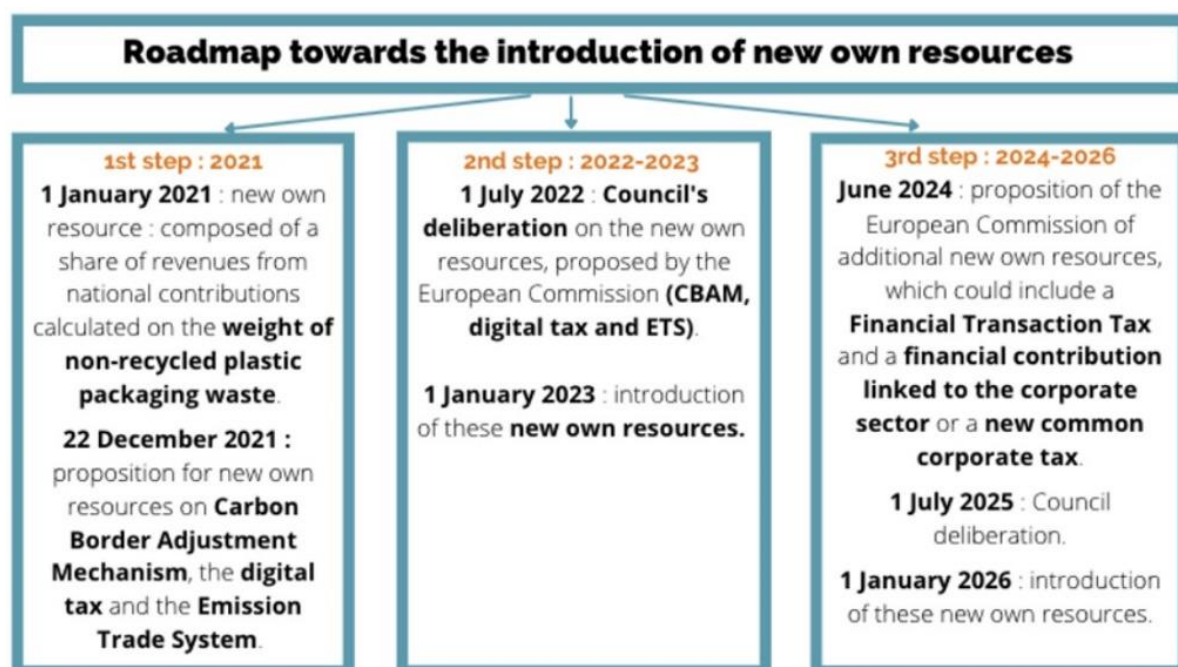
⁶⁰ Σχετικά με τον ΜΣΠΑ : https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/qanda_21_3661

- Ένα 15% από τα υπολειμματικά κέρδη των μεγάλων επιχειρήσεων που θα φέρει έσοδα γύρω στα €2,5-4 δισ. ετησίως για το διάστημα 2023-2030.

Όπως φαίνεται και στον παρακάτω πίνακα, στα άμεσα σχέδια της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είναι η εισαγωγή νέων 'ιδίων πόρων' μέσω φόρων χρηματοπιστωτικών συναλλαγών (Financial Transaction Tax) όπως και η θέσπιση ενός νέου κοινού πλαισίου φορολογητέας βάσης των επιχειρήσεων (Business in Europe: Framework for Income Taxation - BEFIT) (Helewa, 2021).

Παρ' όλα αυτά υπάρχουν και προτάσεις για περαιτέρω ιδίους πόρους όπως έχουν εισηγηθεί οι Ευρωβουλευτές José Manuel Fernandes και Valérie Hayer (2023) στην Επιτροπή Προϋπολογισμών στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, αναφέροντας δύο κοινωνικού χαρακτήρα είδη πόρων. Αυτοί είναι, οι εισφορές από τα κράτη-μέλη όπου υπάρχει μεγάλο μισθολογικό χάσμα μεταξύ των δύο φύλων και ένας «δίκαιος φόρος στα σύνορα»⁶¹. Επιπλέον, μια ακόμη πρόταση τους έχει να κάνει με τη φορολόγηση σε συναλλαγές ή κέρδη κεφαλαίου κρυπτονομισμάτων, μιας και αποτελούν αυθεντικά μέσα πληρωμής και διεθνούς επένδυσης έχοντας δείξει ραγδαία άνοδο την τελευταία δεκαετία.

Πίνακας 2.3 - Το πλάνο νέων «ιδίων πόρων» της ΕΕ (2021-2026)

Πηγή: <https://www.lighthouseeurope.com/euownresources>

⁶¹ Οι εταιρείες που εισάγουν αγαθά εντός της ΕΕ και έχουν στο δυναμικό τους ιδιαίτερα χαμηλόμισθους εργαζόμενους, θα πληρώνουν εισφορές.

Πάντως, έχει ενδιαφέρον και η διαφορετική πτυχή που δίνουν οι Yurdadog et al. (2022) με μια εις βάθος ανάλυση στα μη φορολογικά έσοδα της ΕΕ, ένα κεφάλαιο μελέτης που όπως αναφέρουν και οι ίδιοι, δεν υπάρχει αρκετή βιβλιογραφία να το στηρίζει. Υπό τον όρο «μη φορολογητέα έσοδά» αναφέρονται με όρους ESA 2010⁶² στις πωλήσεις αγαθών και υπηρεσιών, άλλα τρέχοντα έσοδα και στις μεταβιβάσεις κεφαλαίου, εισπρακτές.

Αυτά αντιστοιχούν περίπου στο 1/5 των συνολικών εσόδων, ποσοστό ίσως μικρό για τα «κυβικά» της ΕΕ αλλά άξιο μνείας στο παρόν υποκεφάλαιο. Τα μη φορολογητέα έσοδα μπορεί να είναι υψηλότερα σε εθνικό επίπεδο αλλά όπως διαπιστώνουμε στο παραπάνω διάγραμμα, για την ΕΕ δείχνουν μια καθοδική πορεία από το 10,2% του 1995 στο 7,9% του 2019 σε αντίθεση με τα φορολογητέα έσοδα που από 24,7% καταλήγουν στο 25,7% αντίστοιχα.

Διάγραμμα 2.8 - Συνολικά έσοδα (% ΑΕΠ) της ΕΕ (1995-2019)

Πηγή: DOI: 10.24818/EA/2022/60/485

2.6.3 Δαπάνες

Σχετικά με τις δαπάνες (δηλαδή τα έξοδα), το βασικό κομμάτι ειδικά κατά τη μεταπανδημική εποχή, το αποτελούν οι επενδύσεις (D'Alfonso, et al., 2022).

⁶² Το ESA 2010 (European System of Accounts) είναι ένα λογιστικό και μακροοικονομικό σύστημα που μελετά με χρηματοοικονομικά και θεσμικά κριτήρια

(Πηγή: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5925693/KS-02-13-269-EN.PDF/44cd9d01-bc64-40e5-bd40-d17df0c69334>).

Ενδεικτικά, για το χρονικό διάστημα 2021-2027⁶³, το εγκεκριμένο συνολικό ποσό στοχεύει στην ανάκαμψη από την πανδημία και ανέρχεται στα €2,018 τρισ. (αξία σε τιμές του Νοεμβρίου 2020)⁶⁴, από τα οποία τα €1,210 τρισ. καλύπτουν το πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο και τα €806,9 δισ. καλύπτουν το NGEU που θα δράσει μέσω των επιχορηγήσεων και δανείων. Όπως είναι κατανοητό, ένα σοβαρό ποσοστό των προϋπολογισθέντων θα διατεθεί σε προγράμματα ενίσχυσης και στήριξης⁶⁵.

Ο Reiningger (2021) σχολιάζει ότι το συγκεκριμένο «πάντρεμα» του NGEU στον ενωσιακό (ή κοινοτικό) προϋπολογισμό, είναι ένα ιστορικό βήμα που θα φέρει σοβαρές επενδύσεις σε τοπικό επίπεδο, και θα επηρεάσει θετικά τις δημοσιονομικές πολιτικές των κρατών-μελών μιας και ο δανεισμός για το NGEU δεν θα επηρεάσει τα δημόσια χρέη τους.

Για του λόγου το αληθές, στην περίπτωση της Ελλάδας έχει εγκριθεί από την ΕΕ ένα ποσό της τάξεως των €30,5 δισ. (€12,7 δισ. σε μορφή δανείων και €17,8 δισ. για επιχορηγήσεις) στα πλαίσια του μηχανισμού ανάκαμψης και ανθεκτικότητας⁶⁶ που στοχεύει στην πράσινη ανάπτυξη και ψηφιακή μεταρρύθμιση με αύξηση του ΑΕΠ, των επενδύσεων και νέων θέσεων εργασίας.

Πιο αναλυτικά, σύμφωνα με τον πίνακα 2.4, το μεγαλύτερο ποσό (τουτέστιν €1.203,2 δισ.) του ενωσιακού προϋπολογισμού θα δαπανηθεί στον τομέα της συνοχής, ανθεκτικότητας και κοινωνικών αξιών με το μεγαλύτερο μερίδιο (€776,5 δισ.) να διανέμεται μέσω του NGEU. Έπειτα θα δαπανηθούν €419,9 δισ. για φυσικούς πόρους ως προς την θαλάσσια και αγροτική πολιτική, καθώς και για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής με τρόπους φιλικούς πάντα προς το περιβάλλον. Για την ενιαία αγορά, καινοτομία και ψηφιακή τεχνολογία το ποσό ανέρχεται στα €161 δισ., για τις εξωτερικές δράσεις στις γειτονικές χώρες και τον

⁶³ Η αναλυτική κατανομή του προϋπολογισμού της περιόδου 2021-2027: <https://data.europa.eu/doi/10.2761/808559>

⁶⁴ Το εγκεκριμένο συνολικό ποσό σε τιμές 2018 είναι €1,211 τρισ. (€1,074 τρισ. του πολυετούς δημοσιονομικού πλαισίου + €806,9 δισ. του NGEU). Η συγκεκριμένη επιλογή τιμής είναι πιο λειτουργική στις συγκρίσεις και δεν έχει την επιρροή του πληθωρισμού (Πηγή: <https://data.europa.eu/doi/10.2761/808559>).

⁶⁵ Για παράδειγμα: το Horizon Europe (πρόγραμμα έρευνας και καινοτομίας) το Just Transition Fund και το Digital Europe Programme για την ψηφιακή μετάβαση και κλιματική φροντίδα.

⁶⁶ Ελλάδα 2.0 - Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (Πηγή: <https://greece20.gov.gr/i-evrwpaiki-epitropi-egkrinei-to-sxedio-anakampsis-kai-anthektikotitas-ypsous-305-dis-evrw-tis-elladas/>).

Σε παράθεση με τον παρακάτω πίνακα 2.5 και κάνοντας μια αναδρομή στο παρελθόν, ο Kengyel (2016) αποτυπώνει αριθμητικά την κατανομή στα έξοδα της ΕΕ από το 1988 έως το 2020. Φαίνεται μια προτεραιότητα στην αγροτική πολιτική κατά τη δεκαετία του '80, ενώ στη δεκαετία του '90 δόθηκε λίγο παραπάνω προσοχή στον τομέα της συνοχής. Μέσα στα χρόνια ανέβηκε ο τομέας της έρευνας, και γενικώς η δράση σε διευρωπαϊκό επίπεδο. Μπορεί κάποιος να διαπιστώσει μια προφανή αυξητική τάση στον μέσο όρο του ετήσιου προϋπολογισμού τις τελευταίες τρεις δεκαετίες.

Ο Kengyel προσθέτει ότι, ενώ το 1988 οι εισφορές των καθαρών συνεισφορέων (net contributors) σύμφωνα με το ΑΕΕ τους άγγιζαν μόλις το 10% του προϋπολογισμού, έχουν φτάσει στο 75% των εσόδων (ιδίων πόρων). Σε συνέχεια της μελέτης του, επισημαίνει την αλλαγή πολιτικής του ενωσιακού προϋπολογισμού περίπου από το 2000 και μετά, όπου οι πόροι αντί των κοινών στόχων καθορίζουν τις χρηματοδοτήσεις.

Πίνακας 2.5 - Δαπάνες (%) της ΕΕ (1988-2020)

Breakdown of expenditure headings in the budgetary periods 1988-2020
in %

	1988-1992	1993-1999	2000-2006	2007-2013*	2014-2020*
1. Agricultural policy	58	48	46	42	38
Market support and direct payments	58	48	41	34	29
Rural development	-	-	5	8	9
2. Structural operations (regional policy)	22	33	33	36	34
3. Internal policies	4	6	6	10	16
4. External activities **	5	7	9	6	6
5. Administration	9	5	5	6	6
Financial reserves	2	1	1	-	-
Average annual payments (billion ECU/euro, current price)	46.94	72.18	91.64	117.25	129.77
Payments as a % of GNP/GNI	1.15	1.22	1.07	1.00	0.95
Upper limit of own resources as a % of GNP/GNI ***	1.18	1.23	1.27/ 1.24	1.23	1.23

Πηγή:

<https://www.intereconomics.eu/contents/year/2016/number/2/article/new-headings-old-problems-the-evolution-and-future-of-the-eu-budget.html>

Σχετικά με τον ετήσιο προϋπολογισμό της ΕΕ, το εγκεκριμένο ποσό για το οικονομικό έτος 2022 ανέρχεται στα €169,52 δισ. που ισοδυναμεί με το 1,14% του ΑΕΕ των κρατών-μελών.

Στον πίνακα 2.6 αποτυπώνεται η ποσοστιαία κατανομή και τα ποσά σε Ευρώ. Είναι προφανές ότι δίνεται βαρύτητα όπως προβλέπεται, σε πολιτικές φιλικές προς το

περιβάλλον, σωστή εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και τη συνοχή με στόχο την ανάπτυξη και ενίσχυση των χωρών σε οικονομικό και κοινωνικό φάσμα. Τα βασικά αυτά κεφάλαια προς επιμέλεια, καλύπτουν το 66,3% των προϋπολογισθέντων του οικονομικού έτους 2022.

Πίνακας 2.6 - Κατανομή Προϋπολογισμού ΕΕ του έτους 2022

2022 EU budget: breakdown of commitment appropriations into MFF categories

MFF heading	EUR billion	%
Single Market, Innovation and Digital	21.78	12.9%
Cohesion, Resilience and Values	56.04	33.1%
Natural Resources and Environment	56.24	33.2%
Migration and Border Management	3.09	1.8%
Security and Defence	1.79	1.1%
Neighbourhood and the World	17.17	10.1%
European Public Administration	10.62	6.3%
Thematic Special Instruments	2.8	1.7%
Total	169.52	100.0%

Πηγή:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690611/EPRS_BRI\(2021\)690611_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690611/EPRS_BRI(2021)690611_EN.pdf)

2.6.4 Η ευελιξία του προϋπολογισμού

Είναι γεγονός ότι ο ενωσιακός προϋπολογισμός των €2,018 τρισ. για την περίοδο 2021-2027 αποτελεί ρεκόρ και είναι το δεύτερο κατά σειρά εφαρμογής πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο υπό τους όρους της Συνθήκης της Λισαβόνας, μετατρέποντας το από μια Διοργανική Συμφωνία σε Κανονισμό (Delasnerie, 2022).

Στις «ειδικές» καταστάσεις που μπορεί να προκύψουν (π.χ. η πανδημία, ο πόλεμος στην Ουκρανία, η ενεργειακή κρίση και οι υψηλές τιμές πληθωρισμού), η ΕΕ προσαρμόζεται και δρα αναλόγως. Παραδείγματος χάριν, τον Μάιο του 2020 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προχώρησε άμεσα στην θέσπιση μηχανισμών αντιμετώπισης της πανδημίας. Ένας από αυτούς τους μηχανισμούς, το Coronavirus Global Response⁷², είχε ως σκοπό την προσεγμένη έρευνα σε εμβόλια και τεστ για την Covid-19 και την ενδυνάμωση του συστήματος υγείας, δίνοντας επίσης την κατάλληλη ανθρωπιστική μέριμνα και σε χώρες της Αφρικής. Η συνολική χρηματοδότηση ανήλθε στα €15,9 δισ.

⁷² Πηγή: https://global-response.europa.eu/index_en

Ένα ακόμη τρανό παράδειγμα, είναι αυτό του πολέμου στην Ουκρανία⁷³ που ξέσπασε τον Φεβρουάριο του 2022 με την ΕΕ να δρα αποτελεσματικά με άμεση οικονομική βοήθεια⁷⁴ στον Ουκρανικό λαό και την κυβέρνηση, με ένα ποσό της τάξεως των €11,6 δισ. για το έτος 2022 και €18,4 δισ. για το 2023 (European Commission, 2023).

2.7 Οι «καθαροί συνεισφορείς» και «καθαροί λήπτες» της ΕΕ

Η χρηματοοικονομική σχέση που διατηρεί το κάθε κράτος-μέλος με την ΕΕ εξαρτάται από το ποσοστό του ΑΕΕ⁷⁵ της και «βαδίζει» ιδανικά με γνώμονα την ισορροπία. Αν μια χώρα εισπράττει παραπάνω από όσα εισφέρει, τότε χαρακτηρίζεται «καθαρός λήπτης» ειδάλλως «καθαρός συνεισφορέας» αν συμβαίνει το αντίθετο.

Ένας δείκτης του μεγέθους του ισοζυγίου μέσω των εισφορών των μελών στην ΕΕ είναι το Operating Budgetary Balance (OBB) το οποίο χρησιμοποιεί η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Προς κατανόηση του OBB, ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τον τρόπο υπολογισμού του με απόρροια το θετικό ή αρνητικό πρόσημο. Η διαφορά των λειτουργικών δαπανών⁷⁶ μείον τις συνεισφορές του κάθε κράτους-μέλους στον ενωσιακό προϋπολογισμό είναι η απόδοση του OBB.

Οι Asatryan et al. (2020) έχοντας επιλέξει δεδομένα του 2018, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η ΕΕ (των 28 χωρών συμπεριλαμβανομένου του Ηνωμένου Βασιλείου) είχε την απόλυτη ισορροπία, σε αντίθεση με μεμονωμένες περιπτώσεις όπως της Γερμανίας για παράδειγμα, η οποία έδειξε αρνητικό πρόσημο λόγω του μικρού κέρδους που έχει σε σχέση με τον μεγάλο αριθμό των εθνικών της εισφορών (βλ. πίνακα 2.7).

---

⁷³ Από τις 23 Ιουνίου 2022, η Ουκρανία είναι σε καθεστώς υποψήφιας χώρας στην ΕΕ. (Πηγή: <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/enlargement/ukraine/>).

⁷⁴ Να σημειωθεί ότι αναφέρεται η χρηματοδότηση που προήλθε από τη μακρο-χρηματοοικονομική βοήθεια (Macro-financial Assistance - MFA) της ΕΕ που ενεργοποιείται σε έκτακτες συνθήκες προς τις γειτονικές χώρες της ΕΕ.

⁷⁵ Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα.

⁷⁶ Εξαιρουμένων των διοικητικών δαπανών (administrative expenditure) οι οποίες ωφελούν όλα τα κράτη-μέλη.

Το ερώτημα όμως ποιες χώρες κερδίζουν περισσότερο ή λιγότερο σε σχέση με αυτά που «δίνουν» στην ΕΕ είναι καίριας σημασίας και αποτέλεσε και κριτήριο για την ψηφοφορία του Brexit. Βέβαια αυτό δεν σημαίνει ότι οι μεγάλες χώρες (βεληνεκούς όπως της Γερμανίας) αντιτίθενται στην ένωση, καθώς ωφελούνται. Σύμφωνα με μια έρευνα του ιδρύματος Bertelsmann σχετικά με την επιρροή της εσωτερικής αγοράς της ΕΕ στα πραγματικά εισοδήματα των χωρών, φαίνεται ότι οι Γερμανοί πολίτες είδαν μια μεγαλύτερη αύξηση του εισοδήματός τους σε σύγκριση με το μέσο όρο των άλλων χωρών (Buchholz, 2020).

Πίνακας 2.7 - Ισοζύγια Πληρωμών (2018)

Table 1. Operating budgetary balances (OBB): Methodology & calculation

2018 data (€bill.)	EU28	DE	FR	IT	RO	EL	PL
(A) Allocated expenditure <i>excl.</i> admin. expenditure ($TNA_i - ADM_i$)	121.9	11.8	14.3	10.1	4.8	4.8	16.3
(B) Total national contribution (TNC_i)	122.1	25.3	20.6	15.2	1.7	1.5	4.0
(C) Weighted national contributions	121.9	25.2	20.5	15.2	1.7	1.5	4.0
Net operation balance (A – C)	0.0	-13.4	-6.2	-5.1	3.2	3.4	12.3
Net operating balance (%GNI)	0.00%	-0.39%	-0.26%	-0.29%	1.61%	1.83%	2.59%

Source: Authors' calculations based on Koopman, Gert Jan (2019), "Technical briefing on EU's next long-term budget: Operating budgetary balance (% GNI)", European Commission.

Πηγή:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/648183/IPOL_BRI\(2020\)648183_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/648183/IPOL_BRI(2020)648183_EN.pdf)

Για τα έτη 2020 και 2021, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν δημοσιοποίησε τα επίσημα στοιχεία με τις χρηματοδοτήσεις (net contributions) των κρατών-μελών. Οι Busch et al. (2022) σχολιάζουν ότι είναι πρόποσα η δημοσιοποίηση των εν λόγω στοιχείων για λόγους διαφάνειας και αποφυγής λανθασμένων υπολογισμών, που οδηγούν σε ευρωσκεπτικιστικές κατευθύνσεις.

Μάλιστα στην έρευνα⁷⁷ για το έτος 2021 αναδεικνύουν μεταξύ των άλλων τους πέντε πιο δυνατούς «καθαρούς συνεισφορείς» οι οποίοι είναι η Γερμανία⁷⁸ με ποσό

⁷⁷ Η μελέτη των Busch et al. χρησιμοποιεί στοιχεία που προκύπτουν από τον προϋπολογισμό της ΕΕ όπως αναρτήθηκαν στις 28 Σεπτεμβρίου 2022. Τα συγκεκριμένα που παραδίδονται στο παρόν πόνημα δεν περιλαμβάνουν την επιρροή του NGEU.

⁷⁸ Αξίζει να σημειωθεί ότι ο εθνικός προϋπολογισμός της Γερμανίας για το έτος 2021 ανέρχεται στα €548 δισ.

€21,4 δισ.⁷⁹, η Γαλλία με €10,9 δισ. και έπονται η Ολλανδία (περίπου €4,1 δισ.), η Σουηδία (€2,5 δισ.) και η Δανία (περίπου €1,5 δισ.). Αντίθετα, οι «καθαροί λήπτες» της χρονιάς εκείνης ήταν συνολικά δεκαοχτώ χώρες της ΕΕ με τις Πολωνία (περίπου €13 δισ.), Ελλάδα (με €4,7 δισ.), Ουγγαρία (με €4,3 δισ.), Ρουμανία (με €4,2 δισ.) και Ισπανία (με €3,5 δισ.) να είναι οι πέντε πιο ωφελημένες. Στον πίνακα 2.8 παρατίθενται οι εισφορές σε σύνολο Ευρώ, Ευρώ ανά κάτοικο και κατά ποσοστό ΑΕΕ.

Γεγονός είναι ότι το Brexit, η πανδημία αλλά και το πρόγραμμα καινοτομίας NGEU έπαιξαν το ρόλο τους και άλλαξαν τις ισορροπίες. Για το έτος 2021, οι μεταφορές για το NGEU καλύπτουν το 0,4% του ΑΕΕ της ΕΕ, κάτι που σημαίνει ότι χώρες-μέλη που έλαβαν χρηματοδότηση μεγαλύτερη αυτού του ποσοστού, θεωρούνται «καθαροί λήπτες» αλλιώς «καθαροί συνεισφορείς».

Παρατηρείται ότι οι εισφορές της Γερμανίας ήταν οι υψηλότερες με 0,9% του ΑΕΕ της, εκ του οποίου το 0,3% ήταν στα πλαίσια του NGEU. Το NGEU μάλιστα ήταν η «αιτία» που η Ιταλία μετατράπηκε από καθарός συνεισφορέας σε καθарό λήπτη. Το Λουξεμβούργο, επίσης, παρότι είναι συνεισφορέας στα πλαίσια του NGEU θεωρείται λήπτης αν περιλάβουμε και το κομμάτι των δαπανών του από τον ενωσιακό προϋπολογισμό. Πάντως σε σύνολο προϋπολογισμού και NGEU, η Κροατία και η Ελλάδα έλαβαν τη μεγαλύτερη χρηματοδότηση σε ποσοστό άνω του 4% του ΑΕΕ τους (Deutsche Bundesbank, 2022).

---

⁷⁹ Όπως σημειώνουν οι Busch et al. είναι η υψηλότερη συνεισφορά της μέχρι σήμερα. Για το 2020 είχε €15,5 δισ.

Πίνακας 2.8 - Ισοζύγιο Πληρωμών κρατών-μελών στην ΕΕ (2021)

Mitgliedstaat	Rückflüsse minus Zahlungen an den EU-Haushalt		
	Millionen Euro	Euro pro Kopf	Anteil am BNE
Deutschland	-21.323,6	-256,4	-0,58
Frankreich	-10.639,0	-157,2	-0,42
Niederlande	-4.019,7	-230,0	-0,47
Schweden	-2.475,5	-238,5	-0,45
Dänemark	-1.419,6	-243,1	-0,41
Rumänien	4.171,0	217,2	1,76
Ungarn	4.305,6	442,5	2,88
Belgien	4.606,5	398,7	0,90
Griechenland	4.711,6	441,2	2,59
Polen	12.917,9	341,4	2,32

Πηγή: https://www.iwkoeln.de/fileadmin/user_upload/Studien/Report/PDF/2022/IW-Report_2022-Wer-finanziert-die-EU.pdf

2.8 Ευρώ - Το κοινό νόμισμα

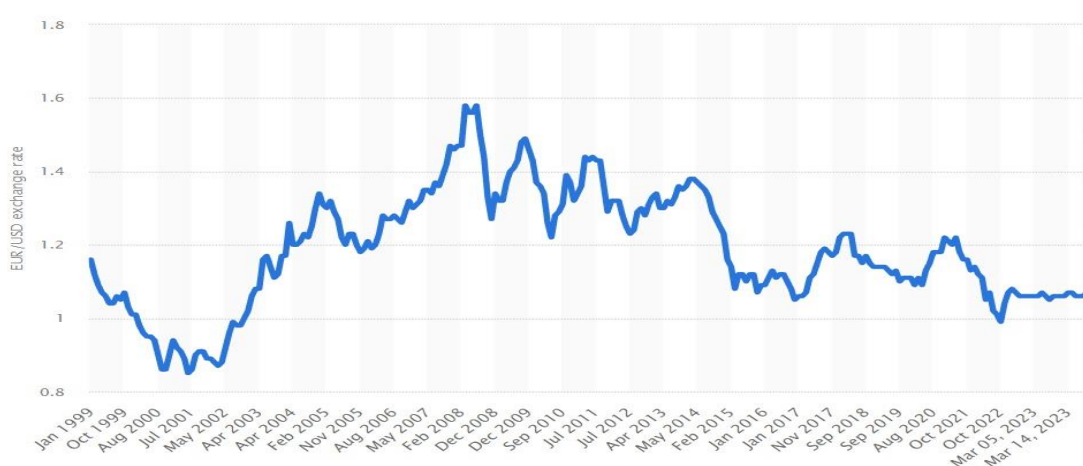
Ένα βασικό χαρακτηριστικό του δεύτερου σταδίου της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ONE) ήταν το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (Growth and Stability Pact) - εν συντομία ο «οδηγός» δημοσιονομικής πειθαρχίας που ακολουθείται μέσω των εθνικών μεσοπρόθεσμων δημοσιονομικών σχεδίων των κρατών μελών. Από την Κρίση του 2008 και έπειτα, λόγω των υψηλών τιμών δημόσιου χρέους σε πολλά κράτη-μέλη, το πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης άλλαξε ώσπου τον Νοέμβριο του 2022 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε μια νέα μορφή ΣΣΑ. Αυτή θα τεθεί σε εφαρμογή το 2024 και ουσιαστικά θέτει υπό στενή παρακολούθηση και δεσμεύει τα κράτη-μέλη που ξεπερνούν το όριο του 60% δημόσιου χρέους του ΑΕΠ, με νέες μεταρρυθμίσεις και επενδυτικά σχέδια (Capital.gr, 2023)

Το ΣΣΑ ξεκίνησε να εφαρμόζεται στο τρίτο στάδιο, κατά το οποίο συστάθηκε το κοινό νόμισμα μεταξύ των κρατών μελών, το ευρώ (€), μαζί με το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών. Η 1^η Ιανουαρίου 1999 είναι δικαίως μια ημερομηνία-ορόσημο στην ιστορία της ΕΕ. Κατά την πρώτη τριετία του, το Ευρώ συνυπήρξε μαζί με άλλα εθνικά νομίσματα, ώσπου την 1^η Μαρτίου 2002, επισημοποιήθηκε ως το μοναδικό νόμισμα καθ' όλη την Κοινότητα, στην μεγαλύτερη συγκεκριμένου είδους

μετάβαση της ιστορίας. Από τις μεγαλύτερες επιτυχίες του είναι σίγουρα η διαφάνεια και σύγκλιση των τιμών, η ενίσχυση της ΕΑ, και η κατεύθυνση προς την οικονομική ολοκλήρωση αυτής.

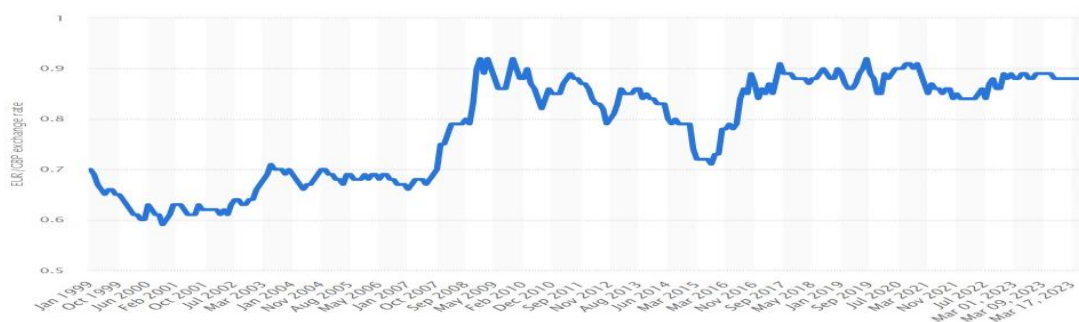
Στα διαγράμματα (2.9 και 2.10) που ακολουθούν, παρουσιάζεται η συναλλαγματική ισοτιμία μεταξύ Ευρώ/Αμερικάνικου Δολαρίου και Ευρώ/Αγγλικής Λίρας (Στερλίνας). Σύμφωνα με τα στοιχεία από το Statista, η ισοτιμία μεταξύ Ευρώ και Στερλίνας έφτασε EUR 1 = GBP 0,59 τον Οκτώβριο του 2000 με την υψηλότερη τιμή να καταγράφεται στο EUR 1 = GBP 0,92 τους μήνες Ιανουάριο, Μάρτιο, Οκτώβριο του 2009 και τον Οκτώβριο του 2019. Στον αντίποδα η αναλογία Ευρώ/Αμερικάνικο Δολάριο ήταν EUR 1 = USD 0,85 τον Ιούνιο του 2001 με την υψηλότερη (EUR 1 = USD 1,58) να καταγράφεται τους μήνες Απρίλιο και Ιούλιο του 2008.

Διάγραμμα 2.9 - Συναλλαγματική ισοτιμία EUR/USD (1999-2023)

Πηγή: <https://www.statista.com/statistics/412794/euro-to-u-s-dollar-annual-average-exchange-rate/>

Διάγραμμα 2.10 - Συναλλαγματική ισοτιμία EUR/GBP (1999-2023)

Πηγή: <https://www.statista.com/statistics/412806/euro-to-gbp-average-annual-exchange-rate/>

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μαζί με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα καθορίζουν και λαμβάνουν την απόφαση για το αν κάποια χώρα της ΕΕ πληροί τις προϋποθέσεις ένταξης στη ζώνη του Ευρώ. Η ΕΕ αριθμεί είκοσι μέλη που χρησιμοποιούν το Ευρώ, συμπεριλαμβανομένης της νεοεισελθούσας από τον Ιανουάριο του 2023, Κροατίας⁸⁰. Οι επτά χώρες που δεν ανήκουν στην λεγόμενη Ευρωζώνη είναι οι: Βουλγαρία, Δανία, Ουγγαρία, Πολωνία, Ρουμανία, Σουηδία και Τσεχία.

Τι συμβαίνει όμως στην περίπτωση που κάποια από τις χώρες θελήσει να ενταχτεί στην Ευρωζώνη; Η απάντηση βρίσκεται στο άρθρο 140 της Συνθήκης για τη λειτουργία της ΕΕ που αναφέρεται στα κριτήρια σύγκλισης.

Πιο συγκεκριμένα, το κράτος-μέλος το οποίο θα θελήσει να υιοθετήσει το Ευρώ οφείλει να ακολουθήσει ορισμένους οικονομικούς και νομοθετικούς κανόνες όπως τη σταθερότητα των τιμών και συναλλαγματικής ισοτιμίας. Ακόμη, σε δημοσιονομικό επίπεδο το έλλειμμα και το δημόσιο χρέος δεν πρέπει να υπερβαίνουν το 3% και 60% του ΑΕΠ, αντίστοιχα. Επίσης, το μακροπρόθεσμο επιτόκιο δεν θα πρέπει να υπερβαίνει περισσότερο από δύο ποσοστιαίες μονάδες το αντίστοιχο των τριών χωρών-μελών με τις καλύτερες επιδόσεις. Επιπρόσθετα, θα πρέπει η εθνική κεντρική τράπεζα να αφογκραστεί το νομοθετικό κομμάτι της ΕΕ. Βεβαίως, αυτά είναι εν ολίγοις και μερικά από τα σημεία-κλειδιά της Συνθήκης του Maastricht.

Λίγο πριν την επίσημη εισαγωγή του Ευρώ, ο αείμνηστος Αμερικάνος νομπελίστας Milton Friedman είχε δώσει μια άλλη νότα στη φύση του Ευρωπαϊκού κοινού νομίσματος σημειώνοντας ότι αποτελεί ένα πολιτικό παρά οικονομικό κίνητρο, φέρνοντας κοντά τις Γαλλία και Γερμανία και αποτρέποντας πιθανές συγκρούσεις. Κατ' αυτόν, το Ευρώ είναι πιθανότερο όμως να χωρίσει παρά να φέρει πιο κοντά την «ένωση» μιας και στις δυσχερείς καταστάσεις η νομισματική πολιτική θα έβαζε φραγμό στο πολιτικό δημιούργημα (Friedman, 1997).

Γύρω στο 2002, ο μακροβιότερος Καγκελάριος του 20^{ου} αιώνα στη Γερμανία, Helmut Kohl, είχε τονίσει σε συνέντευξη του ότι αν η Γερμανία προχωρούσε σε δημοψήφισμα για την υιοθέτηση του Ευρώ, το αποτέλεσμα θα ήταν αρνητικό, παραδεχόμενος την αντιδημοκρατική του στάση σχετικά με αυτό το θέμα. Χαρακτήρισε το Ευρώ ως το ιδανικό εργαλείο που θα οδηγούσε ένα βήμα πιο μπροστά το Ευρωπαϊκό οικοδόμημα, χωρίς διαμάχες και πολέμους (Pop, 2013).

---

⁸⁰ Πλέον είναι και μέλος του χώρου Schengen.

2.9 Οι χώρες εκτός Ευρωζώνης

Μεγάλο ενδιαφέρον έχουν οι περιπτώσεις των εφτά χωρών της ΕΕ27 που βρίσκονται εκτός της Ευρωζώνης.

Για αρχή, η Δανία των σχεδόν έξι εκατομμυρίων κατοίκων ανήκει σε μια κατηγορία μόνη της. Πρόκειται για μια ιδιαίτερη περίπτωση. Ιδρυτικό μέλος του ΝΑΤΟ και μέλος της ΕΕ από το 1973, η χώρα κατέχει ρήτρα εξαίρεσης στο κοινό οικονομικό και νομισματικό πλαίσιο, ενώ εντάχθηκε μόλις το 2022 στην κοινή ασφάλεια και άμυνα μετά δημοψηφίσματος, υπό τη σκιά του πολέμου στην Ουκρανία. Το συγκεκριμένο αποτέλεσμα σημειώθηκε υπό την πρωθυπουργία της νεότερης στη θέση αυτή, Mette Frederiksen και ήρθε έπειτα από δύο συνεχείς ψήφους άρνησης στα δημοψηφίσματα του 2000 και 2015 που διεξήχθησαν για τον ίδιο λόγο και 30 χρόνια μετά το «όχι»⁸¹ στην Συνθήκη του Maastricht (Friis, 2022).

Η αλλαγή της εγχώριας νοοτροπίας αποτυπώνεται στα λόγια της Cristine Nissen που βλέπει μια σταδιακή πτώση των ευρωσκεπτικιστικών ιδεών των Δανών από το Brexit και έπειτα (RevDem - Review of Democracy, 2022). Όπως δημοσιεύτηκε σε πρόσφατη έρευνα⁸² του Ευρωβαρόμετρου, οι Δανοί σε ποσοστό 80% δηλώνουν αισιόδοξοι για το μέλλον της ΕΕ, με το 45% να δηλώνουν δύσπιστοι προς αυτή, και το 52% να στρέφονται υπέρ της επέκτασης της ΕΕ. Το 63% κρίνουν πολύ άσχημη την τωρινή οικονομική κατάσταση στην ΕΕ, ενώ το 79% επιδοκιμάζουν την οικονομική κατάσταση στη χώρα.

Η Δανία συνεχίζει να βρίσκεται εκτός του κοινού Ευρωπαϊκού νομίσματος χρησιμοποιώντας το εθνικό της νόμισμα, την Κορόνα Δανίας. Η ισοτιμία της με το Ευρώ είναι: 1 DKK = 0,134 EUR (Ημερομηνία ισοτιμίας: 9 Απριλίου 2023). Να σημειωθεί ότι δεν υπάρχει περιορισμός στη χώρα και μπορεί όποτε θελήσει να κινήσει την διαδικασία ένταξης της στην Ευρωζώνη.

Μια άλλη εκπρόσωπος της Σκανδιναβίας που βρίσκεται εκτός της Ευρωζώνης, η Σουηδία, εντάχθηκε στην ΕΕ το 1995 έπειτα από δημοψήφισμα το 1994, κάτι που δεν επαναλήφθηκε στο δημοψήφισμα περί υιοθέτησης του ευρώ το 2003 με το 56% των Σουηδών να επιθυμεί την διατήρηση του εθνικού νομίσματος. Μάλιστα, η χώρα πληρούσε κανονικά και τα τέσσερα κριτήρια για την ένταξη στην ζώνη του Ευρώ.

---

⁸¹ Κάτι που μετέπειτα όμως άλλαξε το 1993 με ένα νέο δημοψήφισμα που έφερε τις προαναφερθείσες ρήτρες εξαίρεσης.

⁸² Eurobarometer 2872/STD98

Αναλυτικά, το 2002 έδειξε σταθερότητα στο εθνικό της νόμισμα, έναν πληθωρισμό της τάξεως του 2,3%, το έλλειμμα της στο 1,8%, το δημόσιο χρέος στο 50%, και ένα ρυθμό ανάπτυξης μεγαλύτερο από τα τότε δώδεκα μέλη της ΕΕ.

Σε έρευνα του Statista Research Department⁸³ (Απρίλιος-Μάιος 2022), περί υιοθέτησης του Ευρώ, το 58,1% των Σουηδών δήλωσαν την άρνησή τους στο ενδεχόμενο αυτό. Στο ίδιο μήκος κύματος και η έρευνα⁸⁴ του Ευρωβαρόμετρου, καθώς το διάστημα του Απριλίου 2022 το 52% των ερωτηθέντων (από 56% το 2021 και 63% το 2020) ήταν αρνητικοί στην ιδέα υιοθέτησης του Ευρώ. Το 67% (από 69% το 2021) δήλωσαν επίσης ότι η χώρα δεν είναι έτοιμη να υιοθετήσει το Ευρώ, το 59% (από 62% το 2021) θεωρούν ότι θα χαθεί ένα κομμάτι της ταυτότητάς της με την πιθανή ένταξη στην Ευρωζώνη και το 35% (από 39% το 2021) ήταν κάθετοι ότι δεν θα ήθελαν να το δουν ποτέ σαν το «εθνικό τους νόμισμα» με το 32% να δηλώνουν ότι θα επιθυμούσαν το Ευρωπαϊκό κοινό νόμισμα, αλλά έπειτα από κάποιο συγκεκριμένο διάστημα. Η συναλλαγματική ισοτιμία της Σουηδικής Κορόνας με το Ευρώ είναι SEK 1 = EUR 0,087 (Ημερομηνία ισοτιμίας: 9 Απριλίου 2023).

Στο τελικό στάδιο για την ένταξη στην Ευρωζώνη, η Βουλγαρία θα αποτελέσει εκτός συγκλονιστικού απροόπτου το επόμενο μέλος, καθώς είχε αιτηθεί περί αυτού το 2020 μπαίνοντας ταυτόχρονα στον Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (Exchange Rate Mechanism - ERM II). Η χώρα χαρακτηρίζεται ως η φτωχότερη των ΕΕ27 (Καψύλης, 2023) με \$9.540 κατά κεφαλήν ακαθάριστο εθνικό εισόδημα, όπως καταγράφηκε το 2021 σύμφωνα με στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας. Τον Φεβρουάριο του 2023 ο πληθωρισμός άγγιξε το 14% και το δημόσιο χρέος το 23%.

Σε έρευνα του Ευρωβαρόμετρου (Απρίλιος 2022)⁸⁵ σχετικά με την άποψη των Βούλγαρων για την αλλαγή της νομισματικής πλεύσης, μόλις το 44% δηλώνουν υπέρ. Παρατηρείται ένα -10% στην συγκεκριμένη απάντηση σε σχέση με τα αποτελέσματα της ίδιας έρευνας του προηγούμενου έτους⁸⁶ (54%), ενώ το 2020 το ποσοστό ήταν στο 48%. Ανάλογο ύφος υπάρχει και στην ερώτηση περί επιπτώσεων του Ευρώ, με το 60% (από 48% το 2021 και 53% το 2020) να δηλώνουν ότι βλέπουν αρνητικές επιπτώσεις. Ένα 60% (από 49% το 2021) των Βούλγαρων θεωρούν ότι θα χαθεί ένα μέρος της ταυτότητας της χώρας τους με την υιοθέτηση του Ευρώ, το 71% (από 66%

⁸³ <https://www.statista.com/statistics/1280752/sweden-preferences-euros/>

⁸⁴ Eurobarometer 2662/FL508

⁸⁵ Eurobarometer 2662/FL508

⁸⁶ Eurobarometer 2284/FL492

το 2021) δεν θεωρούν τη χώρα έτοιμη να το υιοθετήσει και το 33% (από 36% το 2021) το επιθυμούν για νόμισμα της χώρας μετά συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος.

Σε έρευνα της Alpha Research⁸⁷ που διεξήχθη τον Νοέμβριο του 2022, ένα ποσοστό της τάξεως του 32,8% παίρνουν θετική στάση της ένταξης στην Ευρωζώνη με το 17% να είναι αναποφάσιστοι. Ιδιαίτερη σημασία δίνεται στο 64,3% των επιχειρήσεων που θέλουν το Ευρώ, με τα 2/3 τους να βλέπουν μια διευκόλυνση των εμπορικών συναλλαγών με τις άλλες χώρες. Η συναλλαγματική ισοτιμία του Βουλγάρικου Lev με το Ευρώ είναι BGN 1 = EUR 0,511 (Ημερομηνία ισοτιμίας: 9 Απριλίου 2023).

Στο πολιτικό προσκήνιο, το 2023 η χώρα μέτρησε πέντε εθνικές εκλογικές διαδικασίες μέσα στα τελευταία δύο χρόνια. Στα αξιοσημείωτα, το ακροδεξιό πολιτικό κόμμα Vazrazhdane (ή αλλιώς Revival) που αναδείχτηκε τρίτο στην τελευταία εκλογική διαδικασία, με ποσοστό 14,1%, τρέχοντας παράλληλα καμπάνια κατά της ένταξης στην Ευρωζώνη.

Στην ίδια έρευνα του Ευρωβαρόμετρου όπως προαναφέρθηκε στα παραπάνω, σχετικά με την ένταξη της Ρουμανίας στην Ευρωζώνη, το 77% (από 75% το 2021 και 64% το 2020, 61% το 2019) δηλώνουν υπέρμαχοι της υιοθέτησης του Ευρώ στη χώρα, το 65% (από 63% το 2021, 50% το 2020, 52% το 2019) θεωρούν ότι θα επιφέρει θετικές επιπτώσεις στη χώρα και το 43% (από 46% το 2021) θέλουν το Ευρώ για επίσημο νόμισμά της χώρας το συντομότερο δυνατό. Μοιρασμένα εμφανίζονται τα ποσοστά στην ερώτηση «Με την υιοθέτηση του Ευρώ, πιστεύετε ότι θα χαθεί ένα κομμάτι της ταυτότητας της χώρας;» όπως και στην πιθανότητα απώλειας ελέγχου της οικονομικής πολιτικής της χώρας, με το 47% και 49% (από 41% και 44% το 2021) αντιστοίχως, να συμφωνούν σε αυτά τα δύο ζητήματα.

Τέλος, το 65% (από 69% το 2021) των Ρουμάνων θεωρούν ότι η χώρα τους δεν είναι έτοιμη για τη σύσταση του Ευρώ. Αποτελεί την ισχυρότερη οικονομική δύναμη της βορειοανατολικής Ευρώπης κάτι που αναδεικνύει και τη διακυβέρνησή της, όπως επίσης είναι στην 19η θέση παγκοσμίως του Δείκτη Οικονομικής Πολυπλοκότητας (Economic Complexity Index) (Aligica, 2023). Η συναλλαγματική ισοτιμία του Ρουμάνικου Leu με το Ευρώ είναι RON 1 = EUR 0,202 (Ημερομηνία ισοτιμίας: 9 Απριλίου 2023).

---

⁸⁷ <https://www.bta.bg/en/news/economy/379017-33-of-bulgarians-64-of-businesses-in-favour-of-euro-adoption-poll>

Επόμενη χώρα που βρίσκεται εκτός Ευρωζώνης είναι η Τσεχία (ή επισήμως Τσέχικη Δημοκρατία). Σύμφωνα με μια ανάλυση της Κεντρικής Τράπεζας της Τσεχίας (Czech National Bank, 2021) η εισαγωγή στο Ευρώ θα έφερνε πολλά πλεονεκτήματα όπως π.χ. μια αυξανόμενη εμπορική δραστηριότητα με τις άλλες χώρες εντός ΕΕ αλλά και χαμηλά ποσοστά ανεργίας. Στα μείον τονίζεται η απουσία ελέγχου στη νομισματική πολιτική της χώρας, η σύγκλιση μεταξύ τιμών καταναλωτή και μισθών όπως και τα δύσχρηστα συστήματα δημόσια διοίκησης. Η χώρα άγγιξε το 18% σε πληθωρισμό τον Σεπτέμβριο του 2022, την ώρα που η υψηλότερη τιμή της ΕΕ ήταν 9,6%. Η Váchalová (2022) σημειώνει ότι ο χειρισμός της Κεντρικής Τράπεζας της Τσεχίας έναντι των υψηλών πληθωριστικών τιμών δεν ήταν επαρκής.

Η συναλλαγματική ισοτιμία της Τσέχικης Κορόνας με το Ευρώ είναι CZK 1 = EUR 0,042 (Ημερομηνία ισοτιμίας: 9 Απριλίου 2023).

Στην έρευνα του Ευρωβαρόμετρου (που αναφέρεται ήδη καθ' όλο το υποκεφάλαιο) το 70% των Τσέχων δηλώνουν ότι η χώρα δεν είναι έτοιμη για να υιοθετήσει το ευρώ. Το 55% (από 67% το 2021 και 63% το 2020) δηλώνουν άρνηση στο ενδεχόμενο υιοθέτησης του κοινού Ευρωπαϊκού νομίσματος. Ανάλογες και οι τιμές στην ερώτηση περί πιθανών θετικών ή αρνητικών συνεπειών που θα φέρει το ευρώ. Το 52% (από 63% το 2021 και 58% το 2020) βλέπουν αρνητικές συνέπειες. Το 34% (από 31% το 2021) των ερωτηθέντων θέλουν το Ευρώ σαν επίσημο νόμισμα της Τσεχίας μετά συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος, ενώ το 31% (από 37% το 2021) δηλώνουν ότι δεν το επιθυμούν ποτέ ως το επίσημο νόμισμά τους. Αναφορικά με το ενδεχόμενο απώλειας της ταυτότητας της χώρας που θα φέρει το Ευρώ, το 55% των Τσέχων τους βρίσκει σύμφωνους. Το ποσοστό αυτό είναι κατά 16% μειωμένο σε σχέση με την τιμή του 2021.

Ακολούθως η Ουγγαρία, που διανύει μια από τις χειρότερες οικονομικές κρίσεις στην ιστορία της με ένα ποσοστό πληθωρισμού άνω του 20% και την κυβέρνηση του Viktor Orbán να βρίσκεται συχνά στο ευρωπαϊκό προσκήνιο.

Στην έρευνα του Ευρωβαρόμετρου φαίνεται όμως ότι οι Ούγγροι επιζητούν την ένταξη στην Ευρωζώνη. Επί δύο συναπτά έτη (2021 και 2022) διατηρούν ένα 69% υπέρ της σύστασης του Ευρώ, όπως και το 60% από αυτούς βλέπουν ότι θα έχει θετικές συνέπειες για τη χώρα. Το 72% (από 66% το 2021) πιστεύουν ότι η χώρα δεν είναι έτοιμη για το Ευρωπαϊκό κοινό νόμισμα. Ένα ανάλογο ποσοστό (71%) θεωρούν ότι η χώρα δεν πρόκειται να χάσει την ταυτότητά της με το Ευρώ, ούτε θα χάσει τον έλεγχο της οικονομικής της πολιτικής (68%). Η συναλλαγματική ισοτιμία του

Ουγγρικού Forint με το Ευρώ είναι HUF 1 = EUR 0,002 (Ημερομηνία ισοτιμίας: 9 Απριλίου 2023).

Τελευταίο κράτος εκτός της ζώνης του Ευρώ είναι η Πολωνία. Το επίσημο νόμισμα της, το Zloty, δεν έχει καν εισαχθεί στον ERM II, με τον Πρωθυπουργό Mateusz Morawiecki να στρέφεται εναντίον της ένταξης στην Ευρωζώνη υπό τον φόβο της επέκτασης του πληθωρισμού αλλά και του δύσκολου κόστους ζωής (AP News, 2023). Το 2015 επηρεασμένοι από την ελληνική κρίση όπως και πολλοί άλλοι Ευρωπαίοι, οι Πολωνοί πολίτες σε ποσοστό άνω του 54% δήλωναν διστακτικοί στο να αφήσουν το Zloty, αν και ήταν ενθουσιασμένοι με την ένταξη τους στην ΕΕ το 2004 (Kierpuzewski, 2015).

Σε μια πρόσφατη έρευνα που διεξήγαγε το IBRiS (Institute for Social Research and Market) το 64,2% των Πολωνών δεν θέλουν να αντικατασταθεί το Zloty με το Ευρώ, με ένα περίπου 70% από αυτούς να κατοικούν στην επαρχία και εκτός μεγάλων πόλεων εν αντιθέσει με το 42% που κατοικούν σε πόλεις άνω των 250.000 κατοίκων και στρέφονται υπέρ του Ευρώ (Radio ZET, 2023). Τον Σεπτέμβριο του 2020, σε έρευνα της Grant Thornton, το 36% των μεσαίων και μεγάλων επιχειρήσεων έδειξαν άρνηση προς το Ευρώ βασιζόμενοι στη σταθερότητα του Zloty, που εκτός των άλλων ανταπεξήλθε και στον κυκεώνα γεγονότων της ύφεσης, πανδημίας κτλ. (Kowalczyk, 2020). Η συναλλαγματική ισοτιμία του Zloty με το Ευρώ είναι PLN 1 = EUR 0,213 (Ημερομηνία ισοτιμίας: 9 Απριλίου 2023). Τη σταθερότητα του εθνικού νομίσματος της χώρας επιβεβαίωσε και ο Κεντρικός της Τραπεζίτης Adam Glapiński, προειδοποιώντας ότι σε αντίθετη περίπτωση αντικατάστασής του η οικονομική ανάπτυξη στην ενδοχώρα θα δείξει επιβράδυνση (The First News - TFN, 2023).

Η έρευνα του Ευρωβαρόμετρου⁸⁸ έδειξε ότι το 60% (από 56% το 2021 και 48% το 2020) αρέσκονται στην ιδέα υιοθέτησης του Ευρώ και ένα ανάλογο ποσοστό (58%) θεωρεί ότι το κοινό νόμισμα θα φέρει θετικές συνέπειες. Το 67% (από 41% το 2021 και 49% το 2020) δήλωσαν ότι η χώρα δεν είναι έτοιμη να συστήσει το Ευρώ. Το 66% πιστεύουν ότι δεν θα χαθεί κομμάτι της ταυτότητας της χώρας ούτε ο έλεγχος της οικονομικής πολιτικής της.

Για κράτη όπως η Πολωνία, κατά τον Przybylski (2022), η ένταξη στην Ευρωζώνη θα φέρει μια αναθέρμανση της αξιοπιστίας τους και θα συνδεθεί με μια αλλαγή στο κυβερνητικό προσκήνιο. Με αυτή την κίνηση θα ακολουθήσουν και οι υπόλοιποι

---

⁸⁸ Eurobarometer 2662/FL508

εναπομείναντες από την Κεντρική Ευρώπη. Οι Tokarski και Funk (2019) μνημονεύουν τα κράτη της Πολωνίας, Τσεχίας και λιγότερο της Ουγγαρίας λέγοντας ότι το εθνικό τους νόμισμα συνθέτει το σύμβολο ανεξαρτησίας τους που δύσκολα αλλάζει.

2.10 Ευρωσκεπτικισμός, Ευρω-Δημοψηφίσματα και Ευρωεκλογές

Το κίνημα του Ευρωσκεπτικισμού έχει τις ρίζες του στα τέλη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και αποτυπώνεται στην άρνηση και τις αντιρρήσεις ομάδας πολιτών μιας χώρας ως προς την ένταξη και συμμετοχή στα ευρωπαϊκά κοινά και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (Wassenberg, 2020). Σύμφωνα με τους Hooghe και Marks (2007), το «φαινόμενο» αυτό επεκτείνεται και εκτός του οικονομικού φάσματος, όπως για παράδειγμα σε ζητήματα εθνικής άμυνας.

Οι Baker και Schnapper (2015) υποστηρίζουν ότι η ιδέα του Ευρωσκεπτικισμού υπήρχε προ πολλού στην Μεγάλη Βρετανία και έφτασε να τροφοδοτείται λόγω της εμφανούς ανόδου των προσκείμενων προς την ακροδεξιά κομμάτων, σε χώρες όπως η Τσεχία, Ελλάδα, Πολωνία και Φινλανδία που με τη τοποθέτησή τους στις δημόσιες διαβουλεύσεις είτε στις χώρες τους είτε στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, έχουν επιρροή σε συγκεκριμένες «αντι-ευρωπαϊκές» ιδέες. Όπως προσθέτουν επίσης, μέσω των δημοψηφισμάτων η ευρωσκεπτικιστική πλευρά παίρνει μια διαφορετική τροπή αυξάνοντας το κίνημα του λαϊκισμού και ακτιβισμού. Να προστεθεί εδώ ότι η Ιρλανδία είναι η μόνη χώρα που έχει διεξάγει δημοψηφίσματα καθ' όλη την πορεία των ευρωπαϊκών συνθηκών από το 1972 ως τις μέρες μας (Del Monte, 2022).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάστηκε στα μέσα της δεκαετίας του 2000 όταν τέθηκε το θέμα περί του νέου Ευρωπαϊκού Συντάγματος, με τις Γαλλία και Ολλανδία να προχωρούν στη διεξαγωγή δημοψηφίσματος. Το τελικό αποτέλεσμα στα δημοψηφίσματα του 2005 ήταν «κατά» και στις δύο χώρες με ποσοστό 54,8% και 61,6% αντίστοιχα. Προς κατανόηση αυτών μπορούμε να πάρουμε ως παράδειγμα την περίπτωση του Ολλανδικού δημοψηφίσματος. Ο Lubbers (2008) σχολιάζοντας το αποτέλεσμα, καταλήγει ότι έπαιξε ρόλο η εθνική ταυτότητα μαζί με το μεταναστευτικό ζήτημα όπως επίσης και η επίδραση των πολιτικών κομμάτων που κινούνται σε ένα ευρωσκεπτικιστικό πλαίσιο.

Οι Baker και Schnapper αναφέρονται στα ευρω-δημοψηφίσματα που προηγήθηκαν χρονικά της Χρηματοπιστωτικής Κρίσης του 2008 χαρακτηρίζοντάς τα

ως τον προάγγελο της καταστροφικής συνέχειας και κρίσης στην Ευρωζώνη που έφερε τις αυστηρές πολιτικές λιτότητας.

Το ευρωσκεπτικιστικό κύμα κατάφερε να δυναμώσει εντός των «υποανάπτκτων περιοχών» (declining regions) πολύ πριν το Brexit και συγκεκριμένα στη περίοδο της Κρίσης του 2008. Με την ενωσιακή επέκταση προς ανατολάς η στήριξη προς την ΕΕ διαφοροποιήθηκε (Mayne & Katsanidou, 2022).

Οι Serricchio et al. (2013) συνδέουν την Χρηματοπιστωτική Κρίση του 2008 με τον Ευρωσκεπτικισμό τονίζοντας ότι εκείνη την περίοδο η εθνική ταυτότητα και η εμπιστοσύνη των πολιτών στους εθνικούς θεσμούς έφεραν μια αποστροφή μετέπειτα στους ευρωπαϊκούς θεσμούς που ανέλαβαν σε δεύτερο βαθμό την αντιμετώπιση της Κρίσης. Οι Bargaonu et al. (2016) αναλύοντας διάφορες έρευνες του Ευρωβαρόμετρου το διάστημα 2008-2013, παρατηρούν ότι η ευρωσκεπτικιστική τάση διαφέρει ανάλογα με τα συμφέροντα και τη γεωγραφική θέση των χωρών. Επιπλέον, ξεχωρίζουν δύο ειδών «ομάδες». Είναι εκείνοι που εντάχτηκαν στην ΕΕ μεταξύ 2004-2007 και ο ευρωενθουσιασμός τους μετατράπηκε σε Ευρωσκεπτικισμό και κατά δεύτερον είναι χώρες (π.χ. Γαλλία, Αυστρία, Σκανδιναβία) που βγάζουν τον ευρωσκεπτικιστικό τους εαυτό προς τους Ευρωπαϊκούς θεσμούς και παράλληλα φιλοδοξούν να επηρεάσουν την ΕΕ. Τα παραδείγματα της Δανίας και προσφάτως της Σουηδίας φέρνουν στην επιφάνεια μια ανησυχία για την συμμαχία μετρίων παρατάξεων με την ακροδεξιά που έχουν ως αποτέλεσμα αντιμεταναστευτικές πολιτικές (Bailey-Morley & Kumar, 2022).

Τον Ιανουάριο του 2023 και για τους επόμενους έξι μήνες, η Σουηδία ανέλαβε την προεδρία του Συμβουλίου της Ευρώπης. Υπάρχουν όμως έντονες ανησυχίες στις Βρυξέλλες από την επιρροή που μπορεί να δείξει η ακροδεξιά παράταξη SD – Sverigedemokraterna, η οποία ανακηρύχτηκε δεύτερη στις εθνικές εκλογές της χώρας το 2022 με ποσοστό 20,5% επικρατώντας άλλων δεξιών κομμάτων. Η εν λόγω παράταξη δείχνει ραγδαία άνοδο τα τελευταία χρόνια με απαρχή το 2010 όταν εισήλθε για πρώτη φορά στο κοινοβούλιο (Η Καθημερινή, 2022).

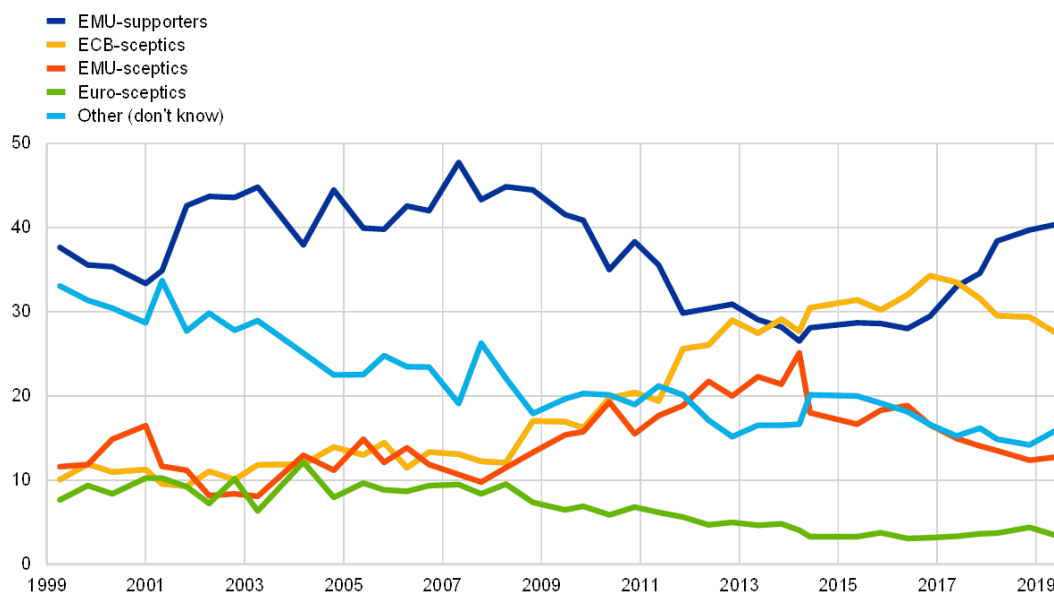
Η Alibert (2015) διαχωρίζει το γαλλικό πρότυπο Ευρωσκεπτικισμού σε τρεις κατηγορίες:

1. Οι Nationalists, οι «ιδεολογικοί διάδοχοι» του De Gaulle, ή και του Mélanchon σε αριστερές ιδέες. Είναι αρνητικοί προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση επειδή αποτελεί απειλή της κυριαρχίας του έθνους.

2. Οι χρηστικοί Ευρωσκεπτικιστές, οι οποίοι είναι απογοητευμένοι από το ευρωπαϊκό σύστημα και κάποιοι από αυτούς θέλουν να πρωτοστατήσουν ως μεταρρυθμιστές αυτού, προβάλλοντας ταυτόχρονα την εθνική πολιτική τους θέση.
3. Οι Λαϊκιστές, οι οποίοι είναι κατά του συστήματος και του ευρωπαϊκού οικοδομήματος.

Σε έρευνα του YouGov που διεξήχθη το τελευταίο δεκαπενθήμερο του Ιανουαρίου του 2019 σε πολίτες των Ηνωμένου Βασιλείου, Γερμανίας, Γαλλίας, Σουηδίας, Φινλανδίας και Δανίας για το πως βλέπουν την ένταξη των έντεκα νέων μελών στην ΕΕ από το 2004 και έπειτα, εκείνοι που παρουσιάστηκαν ως λιγότερο θετικοί, ήταν οι Γάλλοι (Smith, 2019). Ακόμη, σε πρόσφατη έρευνα⁸⁹ του Ευρωβαρόμετρου, το 50% έναντι 46% των Γάλλων, βλέπουν με απαισιοδοξία το μέλλον της ΕΕ, ενώ η Ελλάδα δείχνει να «πρωτοστατεί» με 53% έναντι του 45% που αισιοδοξούν. Επιπλέον το 63% των Γάλλων χαρακτηρίζουν «εντελώς κακή» την τωρινή οικονομική κατάσταση της ΕΕ, και ένα 73% έχουν την ίδια άποψη για τα εσωτερικά της χώρας.

Διάγραμμα 2.11 - Τάσεις/Συμπεριφορές προς την ΟΝΕ (1999-2019)

Πηγή: https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/articles/2020/html/ecb.ebart202004_01~9e43ff2fb2.en.html

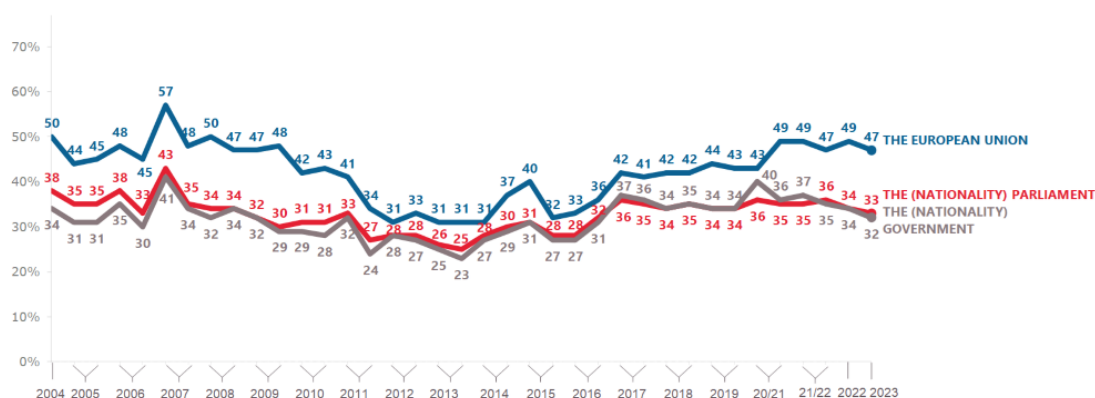
⁸⁹ Eurobarometer 2872/STD98

Στη μελέτη των Bergbauer et al. (2020) όπως φαίνεται στο διάγραμμα 2.11, ξεχωρίζουν πέντε κατηγορίες πολιτών εντός ΕΕ που απάντησαν σε ανάλογες ερωτήσεις του Ευρωβαρόμετρου. Οι κατηγορίες είναι οι εξής:

- EMU-sceptics (κόκκινη γραμμή). Αυτοί που δεν εμπιστεύονται το Ευρώ και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.
- ECB-sceptics (πορτοκαλί γραμμή). Αυτοί που εμπιστεύονται και στηρίζουν το Ευρώ αλλά όχι την ΕΚΤ.
- Euro-sceptics (πράσινη γραμμή). Αυτοί που στηρίζουν την ΕΚΤ και όχι το Ευρώ.
- EMU-supporters (μπλε γραμμή). Αυτοί που στηρίζουν την Ευρωζώνη και εμπιστεύονται την ΕΚΤ.
- Με την γαλάζια γραμμή είναι αυτοί που απάντησαν «Δεν γνωρίζω».

Παρατηρείται στο διάγραμμα ότι από την καθιέρωση του Ευρώ ένα 40% των πολιτών στάθηκαν υπέρ της φύσεως της οικονομικής και νομισματικής ένωσης, κάτι που άλλαξε στο απόγειο της Χρηματοπιστωτικής Κρίσης και ιδιαίτερα την περίοδο 2014-2017 με την άνοδο των ECB-sceptics, των ατόμων που δεν εμπιστεύονται την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Το 2014 οι EMU-sceptics είχαν ένα ποσοστό 25%, το οποίο είναι το υψηλότερο τους την εικοσαετία που παρατίθεται, ενώ άγγιξαν ένα περίπου 15% μαζί με τους Euro-sceptics το 2004, περίοδο των Ευρωεκλογών και πολλών αλλαγών στο Ευρωπαϊκό πολιτικό σκηνικό. Σε γενικές γραμμές η δυσπιστία προς την ΕΚΤ, μπορεί να μεταφραστεί ως μια επέκταση στο ευρύτερο πλαίσιο των Ευρωπαϊκών θεσμών.

Διάγραμμα 2.12 - Εμπιστοσύνη στην ΕΕ και στους Εθνικούς θεσμούς (2004-2023)

Πηγή: Eurobarometer - 2872/STD98

Τα αποτελέσματα από την τελευταία έρευνα⁹⁰ του Ευρωβαρόμετρου είναι ενδεικτικά. Την περίοδο 2008-2017 ένας μέσος όρος της τάξεως του 62,7% έκριναν «εντελώς κακή» την κατάσταση στο Ευρωπαϊκό οικονομικό σύστημα με την υψηλότερη τιμή να φτάνει στο 77% το 2011. Σημειωτέον ότι από το 2022, το ποσοστό αυτών που κρίνουν ως κακή την κατάσταση βρίσκεται στο 51%. Το 2023, το 47% των ερωτηθέντων δείχνουν να εμπιστεύονται την ΕΕ, εν αντιθέσει με ένα 32% που δείχνουν εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση της χώρας τους. Το χαμηλότερο ποσοστό της τελευταίας εικοσαετίας, καταγράφηκε το 2011 (διάγραμμα 2.12) με το 31% να δείχνουν την εμπιστοσύνη τους προς την ΕΕ έναντι 28% προς την εθνική τους κυβέρνηση και το κοινοβούλιο.

Παρατηρείται ότι σε περιόδους Ευρωεκλογών τα ποσοστά περί εμπιστοσύνης στην ΕΕ ή στις εθνικές κυβερνήσεις κινούνται πολύ κοντά μεταξύ τους. Για παράδειγμα, το 2004 ήταν η χρονιά όπου ο Jean-Marie Le Pen, όντας δεύτερος στις Προεδρικές εκλογές της Γαλλίας το 2002, κατάφερε να εκλεγεί στο Ευρωκοινοβούλιο. Ακολούθως και η ακροδεξιά παράταξη UKIP (UK Independence Party) της Μεγάλης Βρετανίας, που τερμάτισε τρίτη στις Ευρωεκλογές εκείνης της χρονιάς. Ο Matthijs Rooduijn αποδίδει την ραγδαία ευρωσκεπτικιστική άνοδο σε κόμματα όπως το PiS (Prawo i Sprawiedliwość) ή κοινώς Law and Justice της Πολωνίας, και το Fidesz του Viktor Orbán. Επιπλέον, δεν περνάει απαρατήρητη η «έκρηξη» του ιταλικού M5S (Movimento 5 Stelle) και του AfD (Alternative für Deutschland) που ενισχύεται από το 2013 (Henley, 2020). Το τελευταίο μάλιστα είχε γνωστοποιήσει την πρόθεση του για καμπάνια αποχώρησης της Γερμανίας από την ΕΕ, σε περίπτωση που τα αιτήματα για μεταρρυθμίσεις δεν εισακουστούν (DW, Deutsche Welle, 2019).

Από την έκτη Ευρωπαϊκή εκλογική διαδικασία του 2004 έως τις τελευταίες Ευρωεκλογές του 2019, η κεντροδεξιά παράταξη EPP (European People's Party) έχει την πρωτοκαθεδρία σε ψήφους. Στην ευρωσκεπτικιστική πλευρά του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου όπως παρατίθεται στον παρακάτω πίνακα⁹¹ (2.9) υπήρξαν και συνεχίζουν να υπάρχουν διάφορες παρατάξεις που κινούνται σε αυτό το πλαίσιο.

Το 2004, τα κόμματα αυτά αποτελούσαν το 14,3 % του Ευρωκοινοβουλίου, και στις επόμενες εκλογές (2009-2014) κατέλαβαν το 16,4% της ολομέλειας.

---

⁹⁰ Eurobarometer 2872/STD98

⁹¹ Τα στοιχεία του πίνακα είναι βάσει των στοιχείων που δίνονται από τον επίσημο ιστότοπο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου

(Πηγή: <https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/tools/comparative-tool/>).

Η Wassenberg στο προαναφερθέν πόνημά της⁹², εμβαθύνοντας, διαπιστώνει μια άνοδο του Ευρωσκεπτικισμού την περίοδο 2009-2014 που μεταφράζεται σε μια αύξηση εδρών σε ποσοστό 22,8% από κόμματα όπως το GUE/NGL (The Left in the European Parliament), το ECR (European Conservatives and Reformists) και το EFDD (Europe of Freedom and Direct Democracy). Το τελευταίο είχε μόλις πέντε χρόνια ζωής αλλά κατάφερε να κάνει έντονη την παρουσία του με αρχηγό τον Nigel Farage, μετέπειτα πρόεδρο του βρετανικού UKIP όπως και του Reform UK, γνωστό ως το κόμμα της εκστρατείας του Brexit. Αξίζει να σημειωθεί ότι το UKIP κατάφερε από το 7% των Ευρωεκλογών του 1999 να φτάσει στο 16% σε αυτές του 2004 και δέκα χρόνια μετά στο 27,5%.

Στην ευρωσκεπτικιστική πλευρά της Μεγάλης Βρετανίας υπήρξε επίσης και το Referendum Party (1994-1997) υπό την αρχηγία του James Goldsmith που ενίσχυε το βρετανικό «αντιευρωπαϊκό μοντέλο» τρέχοντας μια από τις πιο ακριβές προεκλογικές εκστρατείες εν' όψει των Γενικών Εκλογών του 1997, που δεν έφεραν όμως το ανάλογο αποτέλεσμα. Με τη διάλυση της παράταξης, πολλοί υποστηρικτές εξελίχθηκαν να οδηγούν την καμπάνια του Brexit.

Όσον αφορά τις Ευρωεκλογές της περιόδου 2014-2019, αξίζει να τονιστεί το πλέον αρνητικό ρεκόρ συμμετοχής των Ευρωπαίων στην ιστορία του θεσμού (42,6%). Ανεξαρτήτου μεγέθους, χώρες όπως η Γερμανία είχαν συμμετοχή 48% (από 66% το 1979) μέχρι και η σχετικά νέα στην ΕΕ, Σλοβακία με μόλις 20% (DeSilver, 2019). Οι ευρωσκεπτικιστικές παρατάξεις έφτασαν στο 22,6% με το «soft-Eurosceptic», όπως περιγράφεται, ECR (European Conservatives and Reformists) να λαμβάνει 70 έδρες και να μετατρέπεται στην τρίτη δύναμη του Ευρωκοινοβουλίου. Στην τελευταία εκλογική διαδικασία (2019-2024) έδειξαν περαιτέρω άνοδο καταλαμβάνοντας πλέον το 23,4% του Ευρωκοινοβουλίου.

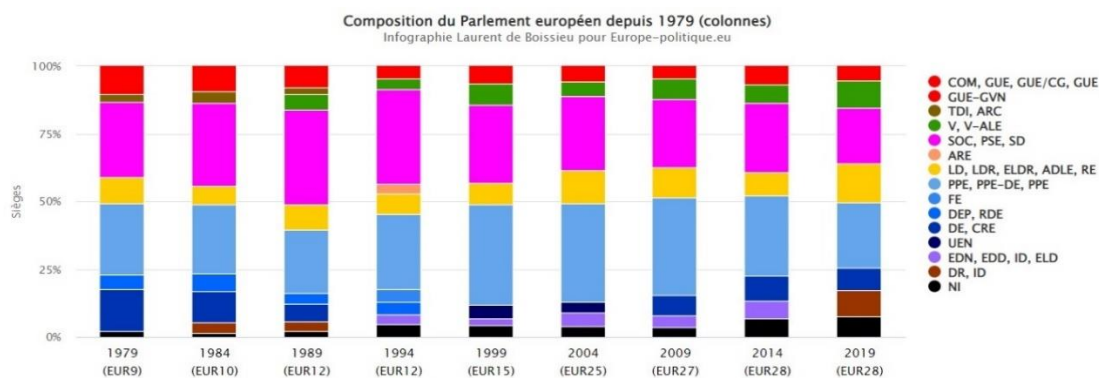
---

⁹² Βλ. στις αρχές του υποκεφαλαίου 2.9

Πίνακας 2.9 - Συνολικές έδρες των ευρωσκεπτικιστικών παρατάξεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (2004-2019)

	2004	2009	2014	2019
ECR	-	54	70	62
EFD	-	32	-	-
EFDD	-	-	48	-
UEN	27	-	-	-
GUE/NGL	41	35	52	41
IND/DEM	37	0	-	-
ID	-	-	-	73

Διάγραμμα 2.13 - Σύνθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (1979-2019)

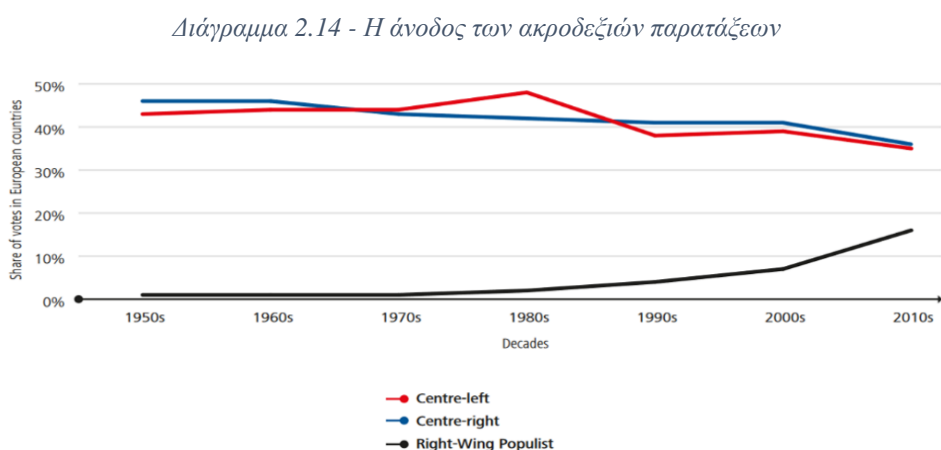
Πηγή: <https://www.europe-politique.eu/parlement-europeen.htm>

Οι τελευταίες εκλογικές διαδικασίες σε χώρες όπως Ιταλία, Ουγγαρία, Λετονία, Σουηδία, Γαλλία έδειξαν την δυναμική των ακροδεξιών παρατάξεων.

Το 2022 η τρίτη μεγαλύτερη οικονομική δύναμη της ΕΕ, η Ιταλία, ανέδειξε την πρώτη γυναίκα Πρωθυπουργό στην ιστορία της, την Giorgia Meloni που συγκροτεί την πρώτη ακροδεξιά κυβέρνηση μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (Roberts & Leali, 2022).

Ο Carl Devos, καθηγητής Πολιτικών Επιστημών του Πανεπιστημίου του Ghent, πιστεύει ότι οι απανωτές κρίσεις όπως το μεταναστευτικό ζήτημα, η πανδημία, ο πληθωρισμός, η ενεργειακή κρίση και ο πόλεμος στην Ουκρανία προκαλούν φόβο σε μια σημαντική μερίδα του κόσμου που μεταφράζεται σε μια ψήφο οργής στις εκλογές μέσω της οποίας τρέφονται οι ακροδεξιές παρατάξεις (Moens & Hirsch, 2022).

Τέλος, στο διάγραμμα 2.14 επιβεβαιώνεται η μεγάλη άνοδος των δεξιών λαϊκίστικων παρατάξεων κατά την περίοδο της Χρηματοπιστωτικής Κρίσης και ιδιαίτερος έναντι των κεντροδεξιών και κεντροαριστερών πολιτικών κομμάτων (Halikiopoulou & Vlardas, 2022).

Πηγή: <https://blogs.lse.ac.uk/euoppblog/2022/06/01/understanding-right-wing-populism-and-what-to-do-about-it/>

3 Η έξοδος του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση

3.1 Και εγένετο Brexit

Το 1973 προστέθηκαν στο δυναμικό της Ευρωπαϊκής Κοινότητας η Δανία, η Ιρλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο, με το τελευταίο να αποχωρεί από την ΕΖΕΣ το 1972 και να προχωράει στο πρώτο ιστορικά δημοψήφισμα του το 1975 με θέμα την παραμονή στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα (πρώην ΕΕ). Εκείνη τη χρονιά, η θετική απάντηση των ψηφοφόρων με 67,2% έναντι 32,8% ήρθε σε αντίθεση με το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος του 2016 που έδειξε την έξοδο από την ΕΕ σε ποσοστό ψήφων 51,9% έναντι 48,1%. Πολύ πριν το δημοψήφισμα αυτό, ο van Randwyck (2011) είχε αναφέρει σε ανάλυσή του ότι η επιλογή ΕΟΧ/ΕΖΕΣ θα ήταν απολύτως ιδανική στο ενδεχόμενο αποχώρησης από την ΕΕ για μια υπερδύναμη όπως το Ηνωμένο Βασίλειο.

Η ανάλυση του Dunin-Wasowicz (2017) πάνω στα δύο βρετανικά δημοψηφίσματα δείχνει ότι η κοινωνικοοικονομική κατάσταση των ψηφοφόρων ήταν καθοριστική, διότι στο πρώτο δημοψήφισμα οι νεαρές ηλικιακά ομάδες όπως και εκείνοι που ανήκαν στην αριστερή ιδεολογία ήταν υπέρ της αποχώρησης, σε αντίθεση με το δεύτερο όπου έπαιξε ρόλο η επιρροή των αντιευρωπαϊκών πολιτικών παρατάξεων. Έτσι, ο Fetzer (2019) δίνει βαρύτητα στην άνοδο του UKIP που πρωτοστάτησε στην εκστρατεία του Leave (δηλαδή των Brexiters) και θεωρεί ότι το αποτέλεσμα θα μπορούσε να ήταν διαφορετικό αν δεν υπήρχαν ταυτόχρονα ορισμένες πολιτικές λιτότητας.

Οι Dhingra και Sampson (2022) θεωρούν σημαντική τη μελέτη του Brexit, διότι το χαρακτηρίζουν ως «τη μεγαλύτερη αντιστροφή μιας διεθνούς οικονομικής ολοκλήρωσης στους μοντέρνους καιρούς». Τα αίτια της εξόδου αυτής θα πρέπει να είναι σημείο αναφοράς και περαιτέρω βαθύτερης εξέτασης από τους Ευρωπαϊκούς θεσμούς και τα κράτη-μέλη του.

Το Brexit, εκτός των άλλων, έφερε ένα κύμα αλληπάλληλων πολιτικών εξελίξεων που ξεκίνησε από την επόμενη κιόλας μέρα του δημοψηφίσματος με την άμεση παραίτηση του τότε Πρωθυπουργού David Cameron. Μια χρονιά μετά το δημοψήφισμα γνωστοποιήθηκε στην ΕΕ η πρόθεση εξόδου του ΗΒ βάσει του άρθρου 50 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το Brexit τέθηκε σε εφαρμογή την 31^η

Ιανουαρίου 2020, με μεταβατική περίοδο έως και την 31^η Δεκεμβρίου 2020. Την 1^η Ιανουαρίου 2021 ενεργοποιήθηκε η Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας μεταξύ ΕΕ-ΗΒ που έθεσε όρους σχετικά με τις εμπορικές τους σχέσεις. Επιπλέον, πρέπει να ληφθούν εις γνώση και οι περιορισμοί για την πανδημία διάρκειας περίπου δύο ετών από τον Μάρτιο του 2020. Ποιες είναι όμως οι οικονομικές συνέπειες στο ΗΒ από τότε;

Αρχικά, ο Sampson (2019) υποστήριξε ότι θα ήταν δύσκολη η πρόβλεψη της οικονομίας της χώρας αν οι Βρετανοί είχαν ψηφίσει υπέρ της παραμονής στην ΕΕ. Η οικονομία αλλάζει διαρκώς και επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες.

Εκτιμάται ότι οι εισαγωγές και εξαγωγές είναι κατά 15% μειωμένες αν υποθέσουμε ότι το ΗΒ θα παρέμενε στην ΕΕ (Office for Budget Responsibility, 2023). Επιπλέον το ΑΕΠ του ΗΒ είναι κατά 4% μικρότερο με 370.000 λιγότερες θέσεις εργασίας για Ευρωπαίους στο ΗΒ, καταλήγοντας ότι το Brexit επιφέρει κόστος περίπου £100 δισ. ετησίως (Morgan, 2023).

Τη χρονιά προ επίσημης εφαρμογής του Brexit και πανδημίας, το συνολικό εμπορικό ισοζύγιο του ΗΒ έκλεισε με έλλειμμα £27,6 δισ. ενώ σημείωσε πλεόνασμα £6,3 δισ. το 2020. Συγκεκριμένα:

- Στον τομέα των αγαθών το έλλειμμα του 2019 μειώθηκε κατά 26,4% το 2020.
- Στον τομέα των υπηρεσιών το πλεόνασμα του 2019 αυξήθηκε κατά περίπου 31% το 2020.

Εν ολίγοις, ξεχωρίζει ο ανέκαθεν ισχυρός τομέας των υπηρεσιών, ο οποίος στα προ πανδημίας επίπεδα κάλυπτε το 81% της Βρετανικής οικονομίας με 30 εκατομμύρια θέσεις εργασίας. Το 2020, η πόλη του Λονδίνου κάλυπτε το 48,5% των συνολικών εξαγωγών υπηρεσιών του ΗΒ, με ποσό £180,2 δισ. από τα £490,9 δισ. των συνολικών εξαγωγών της Αγγλίας, με την τελευταία να είναι η μόνη χώρα του ΗΒ με έλλειμμα στον τομέα αγαθών κατά £115,8 δισ. (Tuck, 2022).

Φυσικά η πανδημία επηρέασε την εμπορική δραστηριότητα. Αρκεί να τονιστεί ότι οι περιορισμοί που τέθηκαν σε πολλές από τις εμπορεύσιμες χώρες του ΗΒ συμπεριλαμβανομένου και του ίδιου, έπαιξαν σημαντικό ρόλο και ανάγκασαν σε μειωμένο αριθμό εξαγωγών και εισαγωγών. Οι συνολικές εισαγωγές από τα £716,6 δισ. το 2019 έφτασαν τα £603,4 δισ. το 2020 και η μεταποιητική βιομηχανία δέχτηκε πλήγμα με μειωμένες κατά 23,1% τις εισαγωγές από κράτη της ΕΕ και κατά 17,7% από τις υπόλοιπες χώρες (Sharp, 2022).

Τις δύο τελευταίες δύσκολες χρονιές το Βρετανικό εμπορικό ισοζύγιο κατέγραψε διαδοχικά ελλείμματα της τάξεως των £28 δισ. (-1,5% του ΑΕΠ) το 2021 και £86,6 δισ. (-3,8% του ΑΕΠ) το 2022. Για το σύνολο αγαθών και υπηρεσιών, το 2022 η ΕΕ πιστώθηκε το 42% των εξαγωγών⁹³ του ΗΒ (£340 δισ.) και το 48% των εισαγωγών προήλθαν από αυτή (£432 δισ.). Το ΗΒ διατήρησε εμπορικό πλεόνασμα με τις υπόλοιπες χώρες (εκτός ΕΕ κτλ.) που έφτασε στα £5,2 δισ. (Jozera, 2023).

Στις εμπορικές σχέσεις της με την ΕΕ (διάγραμμα 3.1), από το 1999 έως το 2022 σημειώνεται συνεχώς εμπορικό έλλειμμα, ιδιαιτέρως στον τομέα των αγαθών. Αντίθετα σε αυτόν των υπηρεσιών υπάρχει πλεόνασμα. Στην εμπορική δραστηριότητα με τις υπόλοιπες χώρες, το ΗΒ διατηρεί πλεόνασμα από το 2007 μέχρι το 2022, όπου το 2020 έφτασε στο 2,5% του ΑΕΠ της, πέφτοντας στο 0,2% το 2022. Όπως εύστοχα παρατηρεί ο Dharshini (2023), το εμπόριο είναι πεσμένο σε σχέση με το μέγεθος της Βρετανικής οικονομίας.

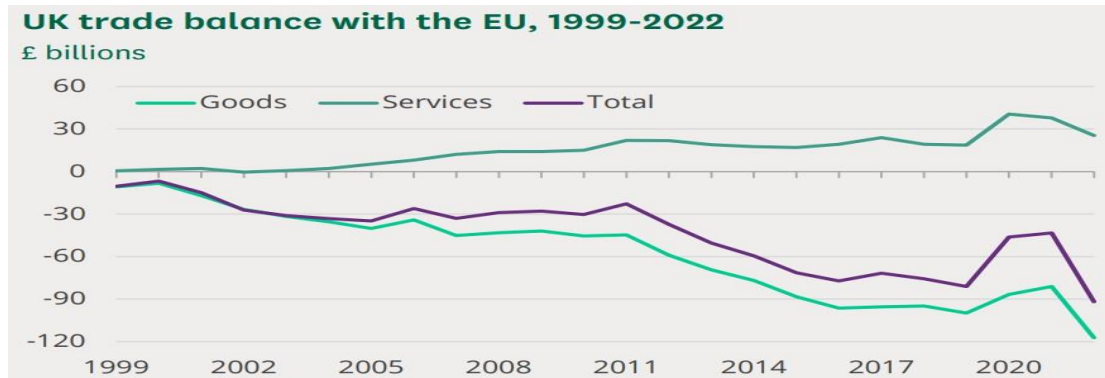
Τον Απρίλιο του 2023, το ΗΒ εντάχθηκε στη Συνολική και Προοδευτική Συμφωνία για τη Διειρηνική Συνεργασία (CPTPP - Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership)⁹⁴, στην οποία ανήκουν έντεκα χώρες και πλέον θα αποτελεί ένα ισχυρό μπλοκ ίσο με το 15% του παγκόσμιου ΑΕΠ. Κατά το 2019, το 8% της συνολικής εμπορικής δραστηριότητας του ΗΒ, αφορούσε χώρες της CPTPP, ενώ τον Σεπτέμβριο του 2022 οι εξαγωγές του ΗΒ σε χώρες της CPTPP έφτασαν τα £60,5 δισ. που πλέον με την συμφωνία θα έχει μεγαλύτερο όφελος σε βάθος χρόνου (Edmond, 2023).

---

⁹³ Τη χρονιά εκείνη οι εξαγωγές του ΗΒ προς την ΕΕ ξεπέρασαν εκείνες των ετών 2018 και 2019 που είχαν επιφέρει κάτω από £300 δισ.

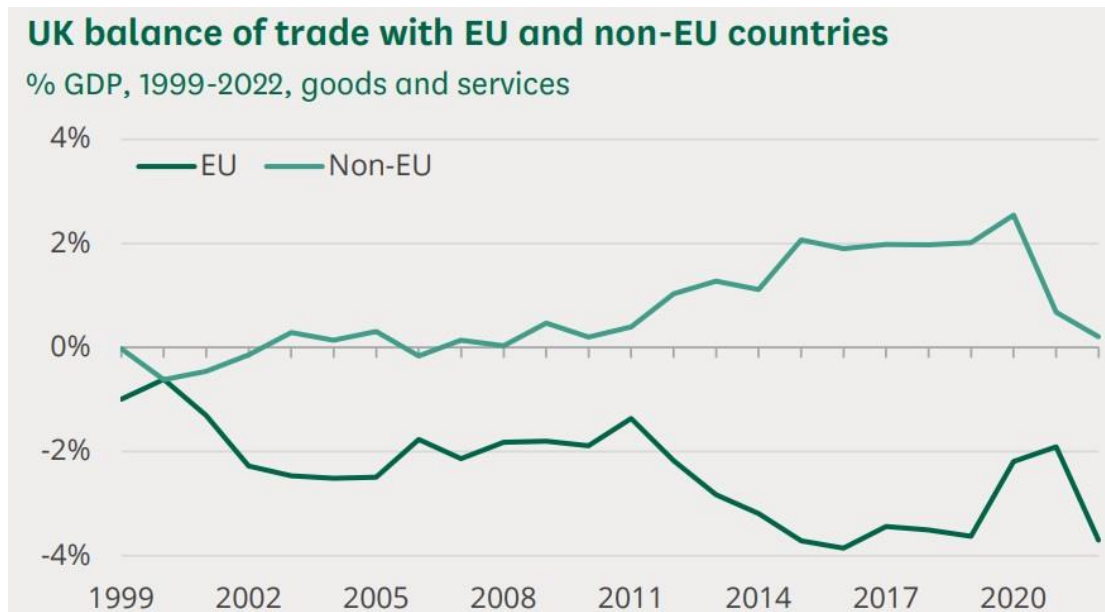
⁹⁴ Τα μέλη της είναι Ιαπωνία, Καναδάς, Αυστραλία, Χιλή, Μεξικό, Μαλαισία, Νέα Ζηλανδία, Περού, Βιετνάμ, Σιγκαπούρη, Μπρουνέι.

Διάγραμμα 3.1 - Το εμπόριο μεταξύ ΗΒ-ΕΕ (1999-2022)

Πηγή: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7851/CBP-7851.pdf>

Διάγραμμα 3.2 - Το εμπόριο μεταξύ ΗΒ και ΕΕ και χωρών εκτός ΕΕ (1999-2022)

Πηγή: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7851/CBP-7851.pdf>

Ένα εμπόδιο των τελευταίων ετών είναι οι υψηλές τιμές πληθωρισμού που κυριαρχούν στο ΗΒ αλλά και παγκοσμίως εν μέσω ενεργειακής κρίσης και του πολέμου στην Ουκρανία. Προς την καταπολέμηση αυτού, τον Μάρτιο του 2023 η Κεντρική Τράπεζα της Αγγλίας⁹⁵ πρόβη σε ενδέκατη διαδοχική φορά σε αύξηση των επιτοκίων στο 4,25% από το 0,1% του Δεκεμβρίου 2021. Τέτοιες τιμές είχαν να σημειωθούν περίπου τέσσερις δεκαετίες (Bruce & Milliken, 2023). Τον μήνα εκείνο, ο Βρετανικός πληθωρισμός ήταν υψηλότερος συγκριτικά με εκείνον της ΕΕ, με την

⁹⁵ Έχοντας ως στόχο έναν πληθωρισμό της τάξεως έως και 2%

Κεντρική Τράπεζα της Αγγλίας να προβλέπει επιβράδυνση στο 4% κατά το τελευταίο τρίμηνο του 2023, μεταφρασμένο σε ένα πιο αργό ρυθμό πληθωριστικής ανόδου (Harari, et al., 2023).

Το 2020 το κατά κεφαλήν εθνικό εισόδημα⁹⁶ έδειξε πτώση κατά 12,9%, και μια χρονιά μετά αυξήθηκε κατά 8,8%. Η μέση τιμή των μισθών ήταν 6,6% υψηλότερη το τρίμηνο Δεκεμβρίου 2022 - Φεβρουάριου 2023 εν συγκρίσει με το ίδιο τρίμηνο του προηγούμενου έτους. Για το ίδιο διάστημα, η ανεργία παρέμεινε σταθερή 3,8%, δείχνοντας γενικώς μια επιβράδυνση από τον Ιανουάριο του 2022 όταν και είχε ίδιες τιμές με εκείνες του 2019.

Η ετήσια αύξηση του ΑΕΠ, από το 3,2% του 2014 έφτασε στο 1,6% το 2019, σε κλίμα γενικής αβεβαιότητας λόγω του επερχόμενου Brexit (Amadeo, 2022). Από το 2019 έως το πρώτο τρίμηνο του 2023, το ΗΒ είναι η μόνη χώρα από το γκρουπ των ισχυρών⁹⁷ που είχε χαμηλά ποσοστά ΑΕΠ σε σχέση με τα προ-πανδημικά επίπεδα. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 3.3, την πολύ δύσκολη χρονιά του 2020 έδειξε -11% ανάπτυξη, ακολούθως 7,6% το 2021 και 4,1% το 2022.

Τον Απρίλιο του 2020, το ΑΕΠ ήταν 27,2% χαμηλότερο σε σχέση με εκείνο του Φεβρουαρίου του ίδιου έτους με μια πολύ μικρή ανάκαμψη της οικονομίας το καλοκαίρι, που όμως δεν κράτησε για πολύ. Την άνοιξη του 2021 ήρθε μια σημαντική ανάταση που οδήγησε σε μια σχεδόν στάσιμη, με μικρές αυξομειώσεις, μηνιαία οικονομική δραστηριότητα μέχρι και τον Φεβρουάριο του 2023.

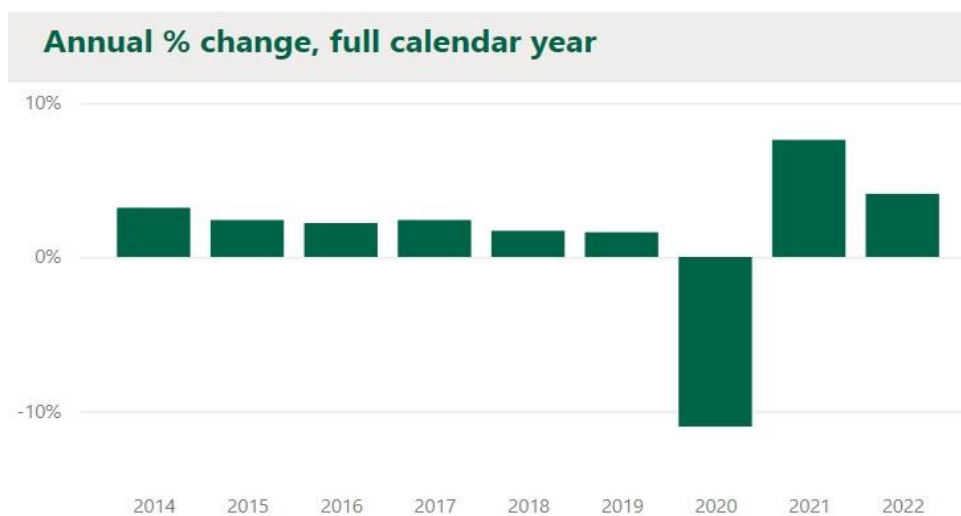
Σε μια τελευταία εκτίμηση, το ΑΕΠ, έπεσε κατά 0,3% τον Μάρτιο του ίδιου έτους. Η διαφορά του σε σχέση με τα προπανδημικά επίπεδα (τουτέστιν, Δεκεμβρίου 2019) είναι 0,1% (Graham, 2023).

---

⁹⁶Πηγή: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.KD.ZG?end=2021&locations=GB&start=2000&view=chart>

⁹⁷ Γερμανία, Γαλλία, Καναδάς, Ιταλία, ΗΠΑ, Ιαπωνία

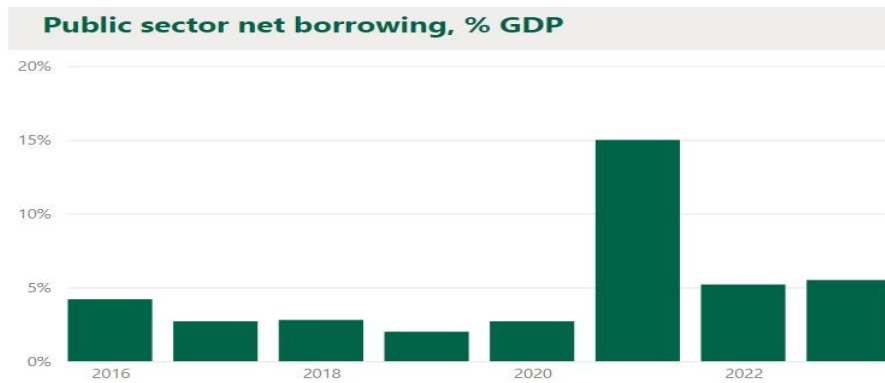
Διάγραμμα 3.3 - Ετήσια αύξηση ΑΕΠ (%)

Πηγή: <https://commonslibrary.parliament.uk/the-uk-economy/>

Σχετικά με τα δημοσιονομικά, έχοντας υπ' όψη το παρακάτω διάγραμμα 3.4, για το έτος 2020 το Βρετανικό δημόσιο έλλειμμα σημείωσε 2,7% του ΑΕΠ (£61,45 δισ.). Έπειτα, το 2021 έκλεισε με 15% (£312,94 δισ.) και το 2022 είχε 5,2% (£121,09 δισ.). Σύμφωνα με στοιχεία που παρατίθενται στον ιστότοπο της Βουλής των Κοινοτήτων (House of Commons) η τελευταία μέτρηση του Μαρτίου 2023 δείχνει ότι το δημόσιο χρέος του ΗΒ ήταν 99,6% του ΑΕΠ (£2.530 δισ.), το οποίο ρεκόρ αγγίζει εκείνο του 1962, όπως τονίζει ο Pettinger (2023). Είναι σαφώς μεγαλύτερο από το 84,5% που καταγράφηκε τον Δεκέμβριο του 2019 ή και της περιόδου της Χρηματοπιστωτικής Κρίσης.

Διάγραμμα 3.4 - Δημόσιο έλλειμμα κατ' έτος (%) ΑΕΠ (2016-2023)

Πηγή: <https://commonslibrary.parliament.uk/the-uk-economy/>

Εξίσου σημαντικός τομέας είναι αυτός των επενδύσεων σε επιχειρήσεις. Την περίοδο 2011-2016, σημειώθηκε άνοδος 6% ετησίως, ακολουθούμενη από μια σταθερότητα μεταξύ 2016-2019. Το 2022 το ΗΒ έδειξε ανθεκτικότητά και ανακηρύχθηκε η καλύτερη χώρα της Γηραιάς Ηπείρου και τρίτη παγκοσμίως στον τομέα των υπηρεσιών της τεχνολογίας παραμένοντας ένα πρότυπο ψηφιακό κέντρο καινοτομίας με πάνω από τρία εκατομμύρια εργαζόμενους και με προοπτική για ένα βιώσιμο μέλλον (Department for Digital, Culture, Media & Sport and Paul Scully MP, 2022). Κανείς δεν μπορεί να παραμελήσει τον ρόλο του Λονδίνου, το οποίο αναδεικνύεται ως το κέντρο των start-up ιδεών και το κατάλληλο επενδυτικό μέρος για την άνθιση και ανάπτυξη της τεχνολογικής έκρηξης.

Η Συνομοσπονδία Βρετανικής Βιομηχανίας σημειώνει ότι ο υψηλός δανεισμός από την Κεντρική Τράπεζα της Αγγλίας συν τις ανησυχίες περί ύφεσης έφεραν χαμηλούς δείκτες των επιχειρησιακών δραστηριοτήτων όπως παρατηρούνται από τα τέλη του 2022 μέχρι τα μέσα του 2023, με επίπεδα που αγγίζουν τα χαμηλά ποσοστά του Ιανουαρίου 2021. Σύμφωνα με την έρευνα των Haskel και Martin (2023), κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2022, οι επενδύσεις σε επιχειρήσεις είναι μειωμένες κατά 10% κάτω από ότι θα ήταν αν δεν υπήρχε το Brexit.

Επιπλέον, η μελέτη του Springford (2023) δείχνει ότι το Brexit πιστώνεται την οικονομική αδυναμία του ΗΒ μιας και ο ίδιος το συγκρίνει μέσω της τεχνικής “doppelgänger” με χώρες ίδιου βεληνεκούς και σε φυσιολογικές συνθήκες «οικονομικής λειτουργίας». Για την ένατη ταχύτατα αναπτυσσόμενη χώρα της περιόδου 1999-2016, αν συνεχιζόταν ο ίδιος ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης τότε

μέχρι το δεύτερο τρίμηνο του 2022 θα είχε άνοδο της τάξεως του 4,2%. Ο ίδιος προσθέτει ότι αν το κόστος του Brexit αποδειχτεί μεγάλο, τότε θα χρειαστούν σοβαρές μεταρρυθμίσεις για την ανάκτηση της χαμένης παραγωγικότητας.

Τέλος, μια μονάδα που έχει να κάνει με το βιοτικό επίπεδο και την πρόοδο των πολιτών ενός κράτους είναι ο Δείκτης Κοινωνικής Ευημερίας (Human Development Index)⁹⁸ του ΟΗΕ. Για το έτος 2021, που είναι το πιο πρόσφατα δημοσιευμένο, το ΗΒ ανήκει στην κατηγορία «Πολύ υψηλή ανθρώπινη ανάπτυξη» με 0,929 HDI καταλαμβάνοντας την 18^η θέση, με την Ελβετία να είναι πρώτη από τις 191 χώρες που μελετώνται.

3.2 Η Ιρλανδική Νήσος

Ο Weaver (2021) σχολιάζει ότι καθ' όλη την πορεία που ήδη διανύει το Brexit, θα μπορούσε μελλοντικά να επιφέρει ριζικές αλλαγές στη Μεγάλη Βρετανία και στην Ιρλανδική Νήσο. Μάλιστα, ένα «αγκάθι» στην έξοδο του ΗΒ είναι η Βόρειος Ιρλανδία και αυτό επειδή με την εφαρμογή του Brexit αποτελεί τη μοναδική συνοριακή χώρα με την ΕΕ, δηλαδή μέσω της Δημοκρατίας της Ιρλανδίας. Ταυτόχρονα όμως θα πρέπει να προστατευτεί και η Συμφωνία της Μεγάλης Παρασκευής (Good Friday Agreement).

Με τη συμφωνία αυτή που υπεγράφη το 1998, η Β. Ιρλανδία συστήνει δική της κυβέρνηση ακόλουθη του Βρετανικού αποκεντρωτικού συστήματος και γενικώς στοχεύει σε ένα θετικό κλίμα με την Δημοκρατία της Ιρλανδίας όσον αφορά την «ελευθερία αγαθών και ανθρώπων» διαγράφοντας το άσχημο παρελθόν που έζησαν για πολλές δεκαετίες. Να σημειωθεί, ότι ένας από τους όρους της Συμφωνίας αναφέρει ότι η Β. Ιρλανδία ανήκει στο ΗΒ και μπορεί να γίνει ανεξάρτητη μόνο μέσω πλειοψηφικής ψηφοφορίας σε ανάλογο δημοψήφισμα (BBC News, 2023).

Τον Ιανουάριο του 2021 μπήκε σε εφαρμογή το Πρωτόκολλο της Β. Ιρλανδίας όπου συμφωνήθηκε η χώρα να παραμείνει εντός της Ευρωπαϊκής Ενιαίας Αγοράς άρα να μην υπάρχουν «αυστηρά σύνορα» με την Δημοκρατία της Ιρλανδίας. Συν τοις άλλοις, προβλέπει τον έλεγχο σε αγαθά που εισάγονται στη Β. Ιρλανδία από τις άλλες χώρες της Μεγάλης Βρετανίας (Αγγλία, Σκωτία, Ουαλία) κάτι που τροποποιήθηκε

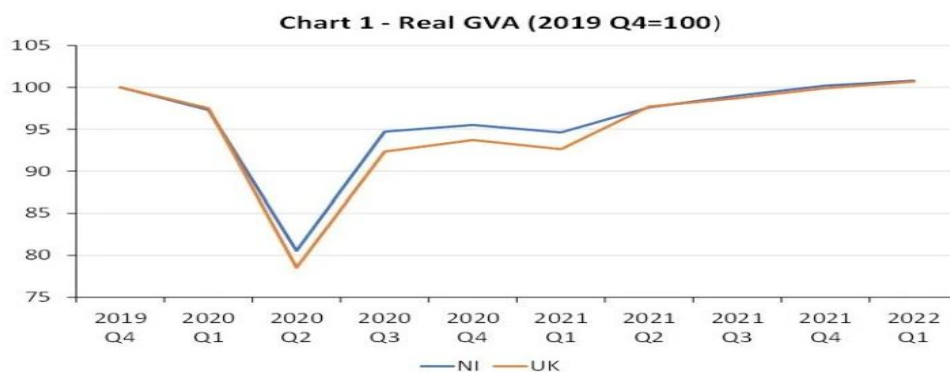
⁹⁸ Πηγή: <https://hdr.undp.org/data-center/specific-country-data#/countries/GBR>

τον Φεβρουάριο του 2023 με το Windsor Framework, με απώτερο στόχο την ελαχιστοποίηση αυτών των ελέγχων.

Στο διάγραμμα 3.5, παρουσιάζεται ο δείκτης Πραγματικής Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας (Real GVA - Growth Value Added) της Β. Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου στο σύνολό του. Παρατηρείται μια ανάλογη διαδρομή των δύο μεταβλητών μέχρι το ξέσπασμα της πανδημίας και το lockdown του 2020, χρονιά από την οποία η Β. Ιρλανδία ξεκινάει να αναγράφει καλύτερη απόδοση σε σχέση με τη γενική εικόνα του ΗΒ μέχρι το δεύτερο τρίμηνο του 2021 (όταν ήταν σε ισχύ το Πρωτόκολλο), όπου η χώρα αναπτύχθηκε πιο αργά πλησιάζοντας το ΗΒ έως το 2022.

Μια μελέτη του Πανεπιστημίου του Ulster προβλέπει ότι ο δείκτης GVA της Β. Ιρλανδίας από την αύξηση του 2,8% κατά το έτος 2022, θα δείξει μείωση κατά 1,2% το 2023 και θα σημειώσει ξανά άνοδο από το 2024 (με 1,7%). Σε γενικές γραμμές οι προβλέψιμες τιμές είναι παρόμοιες και για το Ηνωμένο Βασίλειο (McAleer, 2022).

Διάγραμμα 3.5 - Πραγματική Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία Β. Ιρλανδίας και Ηνωμένου Βασιλείου (2019-2022)

Πηγή: <https://www.briefingsforbritain.co.uk/the-northern-ireland-economy-is-not-outperforming-the-rest-of-the-uk/>

Όσον αφορά το εμπορικό ισοζύγιο, από την εφαρμογή του Brexit και έπειτα η Β. Ιρλανδία δείχνει πλεόνασμα. Το 2021 η χώρα είχε κέρδος £24,9 δισ. από τις εξαγωγές⁹⁹, μια επίδοση +14,5% από εκείνη του 2020 και μακράν η κορυφαία της επίτευξη την τελευταία δεκαετία. Από το ποσό αυτό, το 68% αφορά αγαθά ενώ το 32% αφορά υπηρεσίες. Οι συνολικές εξαγωγές και πωλήσεις έφτασαν τα £77,1 δισ. που αποτελεί επίσης ρεκόρ δεκαετίας για την Β. Ιρλανδία. Να ληφθεί υπ' όψη ότι το 68% του ποσού αυτού τουτέστιν £52,1 δισ., αφορά πωλήσεις που έγιναν εντός Β.

⁹⁹ Αφορά τις εξαγωγές που έγιναν παγκοσμίως συμπεριλαμβανομένου του ΗΒ, εκτός όμως της Β. Ιρλανδίας.

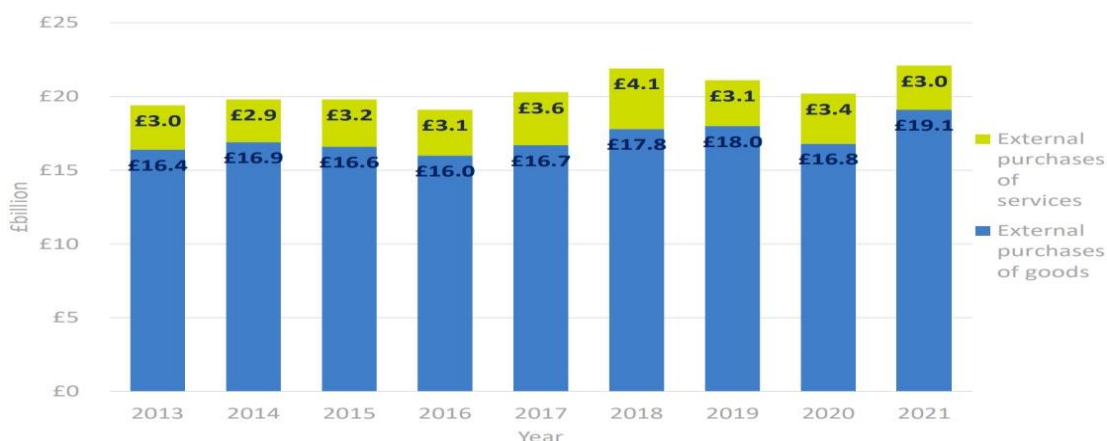
Ιρλανδίας. Οι εισαγωγές¹⁰⁰ κινήθηκαν αναλόγως με μια αξία της τάξεως των £22,2 δισ., επίδοση που πλησίασε αυτή του 2018 με £21,9 δισ., και το 14% της μεταφραζόμενο σε £3,1 δισ. προήλθε από την Ιρλανδία (NISRA - Northern Ireland Statistics and Research Agency, 2023).

Διάγραμμα 3.6 - Εξαγωγές αγαθών & υπηρεσιών Β. Ιρλανδίας (2011-2021)

Πηγή: <https://www.nisra.gov.uk/sites/nisra.gov.uk/files/publications/Overview-of-NI-Trade-April-2023.pdf>

Διάγραμμα 3.7 - Εισαγωγές Β. Ιρλανδίας (2013-2021)

Πηγή: <https://www.nisra.gov.uk/sites/nisra.gov.uk/files/publications/Overview-of-NI-Trade-April-2023.pdf>

¹⁰⁰ Αφορά τις εισαγωγές εκτός Β. Ιρλανδίας (ΗΒ, Ιρλανδίας, ΕΕ και από τις χώρες εκτός Ευρώπης).

Στο διάγραμμα 3.8 απεικονίζεται ένας δείκτης εργατικής απασχόλησης των χωρών του ΗΒ για την περίοδο 2015-2022. Η Ουαλία προηγείται στον τομέα αυτόν με την Β. Ιρλανδία να την πλησιάζει το 2019 ξεπερνώντας ελάχιστα την Αγγλία. Να σημειωθεί ότι εκ των τεσσάρων χωρών η Β. Ιρλανδία είχε το χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας με 2,3% στο πρώτο τρίμηνο του 2022 (Wilkes & Jones, 2022) με μέσο όρο 2,7% καθ' όλη τη χρονιά εκείνη, φτάνοντας στα ίδια επίπεδα με αυτά του 2019. Τις χρονιές της πανδημίας τα ποσοστά ανέβηκαν σε 3,1% το 2020 και 4,0% το 2021 (Leaker, 2023). Αντιστοίχως, το ΗΒ¹⁰¹ είχε στο σύνολό του ένα 4,6% το 2020 και 4,5% το 2021, που έπεσε στο 3,7% το 2022 επίδοση ανάλογη με την προ πανδημική περίοδο (3,8% το 2019).

Σύμφωνα με το NISRA, η οικονομική δραστηριότητα της Β. Ιρλανδίας ενδυναμώθηκε στο τελευταίο τρίμηνο του 2022 εξαιτίας της αυξημένης απόδοσης του τομέα των υπηρεσιών και του ιδιωτικού κατασκευαστικού τομέα, σημειώνοντας +3,2 και +0,3 μονάδες αντίστοιχα εν συγκρίσει με το τελευταίο τρίμηνο¹⁰² του 2019, αποτυπώνοντας μια άνοδο του 5,6% σε σχέση με τα προ τριετίας επίπεδα και 27,9% σε σχέση με το πολύ κακό δεύτερο τρίμηνο του 2020, το οποίο καθ' όλη τη διαδρομή του Brexit είναι μέχρι στιγμής η πιο φτωγή επίδοση. Επίσης, κατά το τελευταίο τρίμηνο του 2022 η χώρα έδειξε μεγαλύτερο ΑΕΠ σε σχέση με το γενικό δείκτη του ΗΒ και +5,6% σε σχέση με εκείνο του 2019.

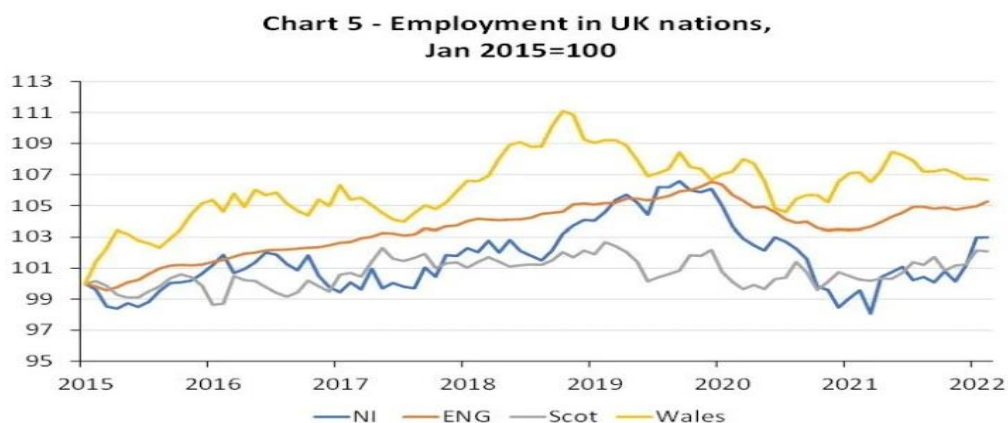
Στον αντίποδα, η Ιρλανδία είχε μια άνοδο στο ΑΕΠ της τάξεως του +34,3% (4^ο τρίμηνο 2022 συγκρινόμενο με το 4^ο τρίμηνο 2019). Λαμβάνοντας υπ' όψη τον Σύνθετο Ετήσιο Ρυθμό Αύξησης (Compound Annual Growth Rate), κατά την τελευταία δεκαετία η χώρα επιδεικνύει την τρίτη ταχύτερα αναπτυσσόμενη οικονομία παγκοσμίως και πρώτη στην ΕΕ, με ένα δημόσιο χρέος που άγγιξε το 41,9% το έτος 2022, έναντι του 57,7% μέσου όρου της ΕΕ (World Economics, 2023).

---

¹⁰¹Πηγή: <https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peoplenotinwork/unemployment/timeseries/mgsx/lms>

¹⁰² Είναι η περίοδος προ πανδημίας, Brexit και Συμφωνίας Εμπορίου και Συνεργασίας ΕΕ-ΗΒ.

Διάγραμμα 3.8 - Εργασία στις χώρες του Ηνωμένου Βασιλείου (2015-2022)

Πηγή: <https://www.briefingsforbritain.co.uk/the-northern-ireland-economy-is-not-outperforming-the-rest-of-the-uk/>

Ιδιαίτερη αίσθηση προκαλούν τα λόγια Ευρωπαίου αξιωματούχου που αναφερόμενος στο Brexit, έπλεξε το εγκώμιο της Ιρλανδίας λέγοντας ότι φάνηκε πιο έτοιμη από το ΗΒ και τις ΕΕ27. Η «Κέλτικη Τίγρης» προετοίμασε το έδαφος κατάλληλα προς τη διασφάλισή της ίδιας στον κύκλο της ΕΕ αλλά και των σχέσεων της με τη Β. Ιρλανδία (Murphy, 2022).

Μια από τις τελευταίες έρευνες¹⁰³, έδειξε ότι το 35% των Βορειοιρλανδών θα ψήφιζαν για την ενοποίηση της Ιρλανδίας και το 63% υποστήριξαν ότι το Brexit αύξησε την πιθανότητα προς αυτή. Επίσης το 45% (έναντι 38%) πιστεύουν ότι σε είκοσι χρόνια από τώρα η Β. Ιρλανδία δεν θα ανήκει στο ΗΒ. Μια χρονιά πριν, το 2021, το 38% πίστευαν ότι σε βάθος εικοσαετίας θα υπάρχουν κανονικά το ΗΒ και η ενωμένη Ιρλανδία. Για το διάστημα 2020-2022, από το σύνολο των δώδεκα δημοσιευμένων δημοσκοπήσεων¹⁰⁴ των IPSOS, Northern Ireland Life and Times, Social Market Research, Lord Ashcroft Polls, LucidTalk, Kantar, Savanta ComRecs, το 49,7% των Βορειοιρλανδών επιθυμούν την παραμονή στο ΗΒ και το 36,8% την ενοποίηση με την Δημοκρατία της Ιρλανδίας.

Γεγονός είναι ότι οι τελευταίες, δεκαέξι δημοσκοπήσεις της τελευταίας πενταετίας (Νοέμβριος 2017- Δεκέμβριος 2022), δεν δείχνουν κάποια άνοδο των προτιμήσεων

¹⁰³ Πηγή: <https://www.ark.ac.uk/ARK/sites/default/files/2023-04/update151.pdf>

¹⁰⁴ <https://cain.ulster.ac.uk/issues/unification/polls.html>

αποχώρησης της Β. Ιρλανδίας από το ΗΒ (FactCheckNI, 2023). Σχετικά με το ερώτημα περί ενοποίησης της Ιρλανδίας, ο Doyle (2022) βλέπει μια ισορροπημένη κατάσταση στην πρόθεση των Βορειοιρλανδών, σημειώνοντας ότι το αποτέλεσμα θα κριθεί από τους αναποφάσιστους.

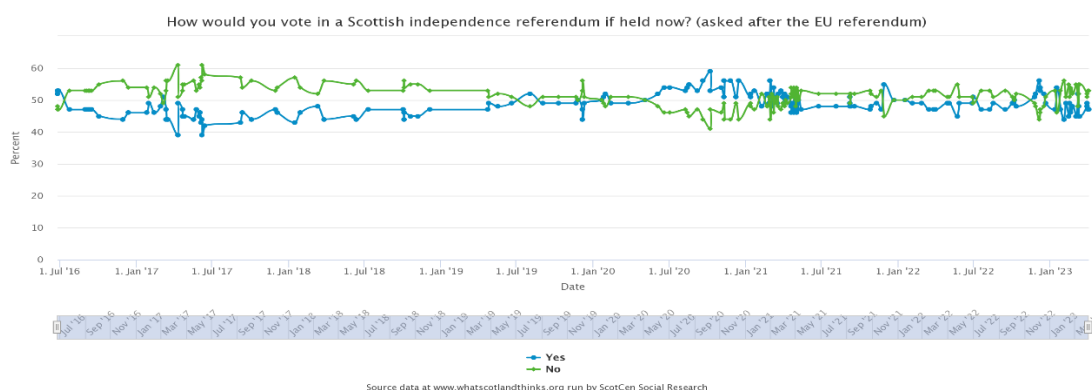
3.3 Ανεξαρτησία και ενδεχόμενο επιστροφής στην ΕΕ

Με φόντο τις πολιτικές εξελίξεις στο ΗΒ, ο πρώην Πρωθυπουργός της Αγγλίας Gordon Brown (2020) τόνισε την κρισιμότητα της κατάστασης με ορατό τον κίνδυνο διαχωρισμού μεταξύ των τεσσάρων χωρών που ανήκουν στο ΗΒ ακολουθώντας ανέκαθεν ένα κέντρο αποφάσεων, φωτογραφίζοντας το παλάτι του Westminster (τη βασική έδρα του Βρετανικού Κοινοβουλίου).

Στο δημοψήφισμα του 2016, οι χώρες που ψήφισαν υπέρ της παραμονής του ΗΒ στην ΕΕ ήταν η Β. Ιρλανδία σε ποσοστό 55,8% και η Σκωτία σε ποσοστό 62%. Όσον αφορά την τελευταία, λίγους μήνες πριν την παραίτησή της από την αρχηγία του SNP (Scottish National Party) και την πρωθυπουργία της χώρας, η Nicola Sturgeon έθεσε ανοιχτά το ζήτημα για μελλοντικό δημοψήφισμα στην χώρα της μετά εκείνου του 2014, με θέμα ξανά την ανεξαρτησία της χώρας. Στο δημοψήφισμα του 2014, το 44,7% τάχθηκαν υπέρ της ανεξαρτησίας.

Το What Scotland Thinks (διάγραμμα 3.9) συγκέντρωσε 185 δημοσκοπήσεις διαφόρων φορέων προς τους πολίτες της Σκωτίας με ημερομηνίες διεξαγωγής μετά το δημοψήφισμα του 2016 έως την 3^η Απριλίου 2023, με θέμα: «Σε περίπτωση δημοψηφίσματος αν θα πρέπει η Σκωτία να είναι ανεξάρτητη χώρα, τι θα ψηφίζατε;»

Διάγραμμα 3.9 - Πρόθεση ψήφου περί ανεξαρτησίας της Σκωτίας (2016-2023)

Πηγή: <https://whatscotlandthinks.org/questions/how-would-you-vote-in-the-in-a-scottish-independence-referendum-if-held-now-ask/?removed#>

Από την αναγγελία της Nicola Sturgeon για μελλοντικό δημοψήφισμα (23 Νοεμβρίου 2022) μέχρι την παραίτησή της (15 Φεβρουαρίου 2023), το ποσοστό των ψηφοφόρων υπέρ της ανεξαρτησίας είναι 50,6%, όπως προκύπτει από τις δημοσκοπήσεις του παραπάνω διαγράμματος. Στην πιο πρόσφατη δημοσκόπηση του Savanta¹⁰⁵ (21 Δεκεμβρίου 2022), το 33% δήλωσαν ότι αισθάνονται «Σκοτσέζοι και όχι Βρετανοί» και το 26% αισθάνονται «το ίδιο Σκοτσέζοι και Βρετανοί».

Αν λάβουμε υπ' όψη τις δώδεκα τελευταίες δημοσκοπήσεις (17 Φεβρουαρίου 2023 - 3 Απριλίου 2023) που συμπληρώνουν το διάστημα από την παραίτηση της Nicola Sturgeon, παρατηρούμε ότι το 52,5% δηλώνουν αρνητικοί περί ανεξαρτησίας της χώρας. Σύμφωνα με το Scottish Social Attitudes, το 84% των υπέρμαχων της ανεξαρτησίας ψήφισαν το SNP στις εκλογές του 2021. Αυτή η αλληλουχία προτίμησης δείχνει όμως να ανατρέπεται καθώς και η «ψαλίδα» μεταξύ Labour και SNP έχει μειωθεί συν τα εσωκομματικά ζητήματα εις βάρος του τελευταίου (Curtice, 2023).

Βέβαια για πολλούς το θέμα της ανεξαρτησίας σημαίνει την απόδραση από το ΗΒ, με απώτερο σκοπό την επιστροφή στην ΕΕ, όπως για παράδειγμα συμβαίνει στην περίπτωση της Ουαλίας. Πάντως μια ενδεχομένη διαδικασία επανένταξης θα κρατούσε πολύ καιρό και πιθανότατα να έχει αλλάξει η φύση της ΕΕ μιας και βρίσκεται συνεχώς υπό εξέλιξη (Hayward, 2022).

Από το κάτωθι διάγραμμα, αν μελετήσουμε από το διάστημα μετά το δημοψήφισμα μέχρι την πιο πρόσφατη δημοσκόπηση, σε σύνολο 28 δημοσκοπήσεων σε Ουαλούς πολίτες, το ποσοστό «κατά» της ανεξαρτησίας της χώρας τους είναι 54,7%. Το 55% (κατά) έναντι 18% (υπέρ) και 24% των αναποφάσιστων συναντάται στην τελευταία και πιο πρόσφατη¹⁰⁶ από το YouGov. Το ποσοστό των «υπέρ» έπεσε ακόμα πιο πολύ και άγγιξε τα επίπεδα της δημοσκόπησης του YouGov από το 2019 όταν σημείωσε 17%.

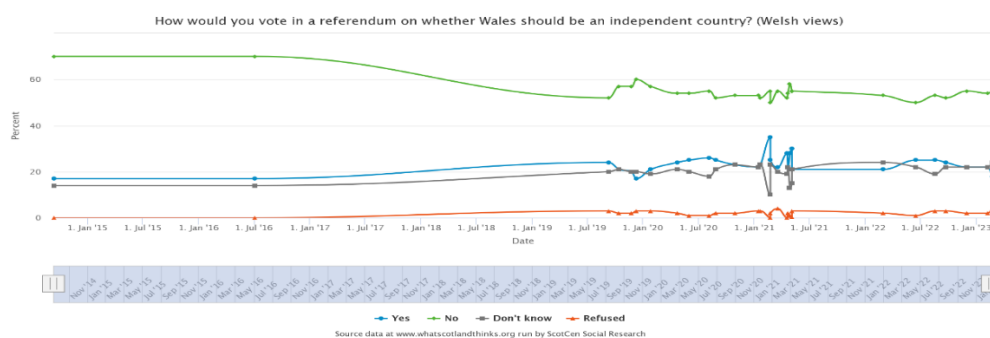
---

¹⁰⁵ Πηγή: <https://savanta.com/knowledge-centre/published-polls/scottish-political-tracker-the-scotsman-21-december-2022/>

¹⁰⁶ Ημερομηνία: 23 Φεβρουαρίου 2023.

Σε δημοσκοπήσεις¹⁰⁷ που έγιναν προς Ουαλούς πολίτες με το ερώτημα περί εθνικής ταυτότητας, το 24,8% από αυτούς δηλώνουν ότι αισθάνονται «το ίδιο Ουαλοί και Βρετανοί», το 20,4% δηλώνουν «Ουαλοί και όχι Βρετανοί» ενώ το 18,8% «Βρετανοί και όχι Ουαλοί».

Διάγραμμα 3.10 - Πρόθεση ψήφου περί ανεξαρτησίας της Ουαλίας (2015-2023)

Πηγή: https://whatscotlandthinks.org/gb_questions/how-would-you-vote-in-a-referendum-on-whether-wales-should-be-an-independent-co/#

Αυτό που προκαλεί ενδιαφέρον είναι η άποψη των Βρετανών στο ενδεχόμενο επιστροφής του ΗΒ στην ΕΕ. Η ιστορία πάντως δείχνει πολλές μεταπτώσεις στην προτίμησή τους, δείγμα της «περιπετειώδους» σχέσης που διατηρεί η χώρα με την ΕΕ. Το κάτωθι διάγραμμα (3.11) αντικατοπτρίζει τη γνώμη των Βρετανών για την ΕΕ, κατά τα πρώτα 37 έτη της συμμετοχής στην ένωση. Τα ποσοστά είναι σχεδόν μοιρασμένα και οι τάσεις μεταβάλλονται μέσα στο χρόνο.

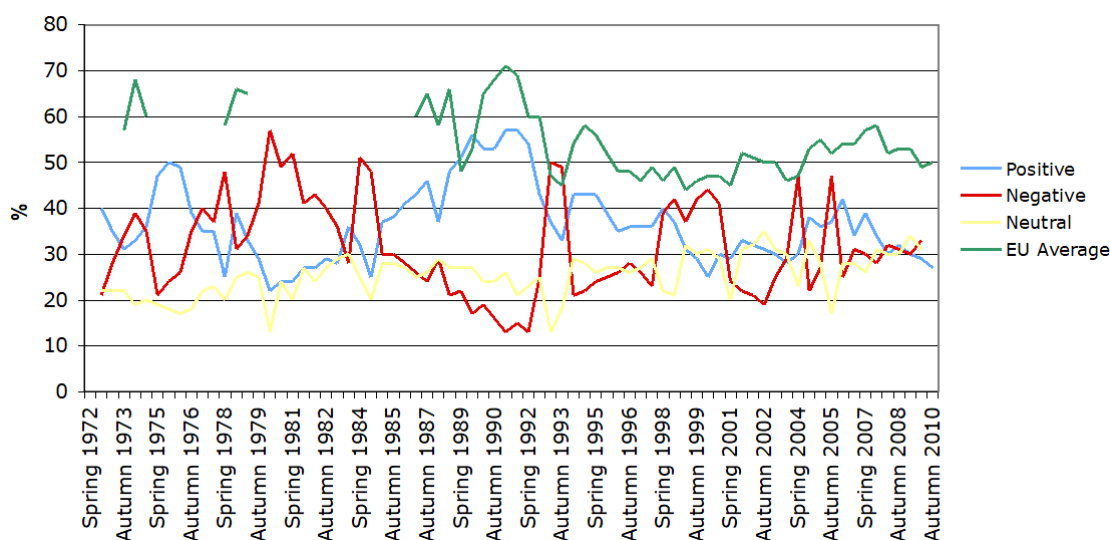
Χαρακτηριστικό παράδειγμα, η πενταετής περίπου «θετική» άποψη των Βρετανών που καλύπτει χρονικά το πακέτο Delors I (ξεπερνώντας τον ευρωπαϊκό μέσο όρο το 1989), τη χρονιά που το ΗΒ εντάχτηκε στον ΕΜΣ (1990) έως την αποχώρηση από τον μηχανισμό (1992) στην επεισοδιακή όπως έχει ονομαστεί, Μαύρη Τετάρτη (Black Wednesday). Ήταν η μέρα που η Στερλίνα έφτασε πολύ χαμηλά και εν τέλει δεν μπόρεσε να σταθεί στο συγκεκριμένο μηχανισμό, προμηνύοντας την απομάκρυνση του Ευρώ για τους Βρετανούς.

¹⁰⁷ Πέντε δημοσκοπήσεις που έτρεξαν την περίοδο Απριλίου 2020 – Αυγούστου 2022 (Πηγή: https://whatscotlandthinks.org/gb_questions/which-of-the-following-best-describes-how-you-see-your-national-identity-welsh/)

Αναμφίβολα όμως η χειρότερη εξέλιξη σημειώθηκε στις 23 Σεπτεμβρίου 2022, σε ένα καθ' όλα σημαδιακό έτος στην πολιτική σκηνή του ΗΒ, καθώς βίωσε τρεις αλλαγές Πρωθυπουργών, τέσσερις αλλαγές Υπουργών Οικονομικών και την αλλαγή βασιλείας μετά το θάνατο της Βασίλισσας Elizabeth II.

Την ημερομηνία εκείνη, η Στερλίνα έπιασε το πλέον χαμηλό επίπεδο όταν ανακοινώθηκαν τα κυβερνητικά μέτρα για περικοπές φόρων και στροφή προς δανεισμούς με απόρροια την εκτόξευση του πληθωρισμού. Ενδεικτικά η Αγγλική Λίρα έφτασε στο \$1,035 και κατέγραψε αρνητικό ρεκόρ (Agence France Presse, 2022). Από τότε μέχρι τον Μάιο του 2023 έδειξε άνοδο 15% έναντι του αμερικάνικου δολαρίου, ξεπερνώντας κάθε προσδοκία στις αγορές. Βραχυπρόθεσμα, οι πολύ υψηλές τιμές πληθωρισμού (συγκριτικά με ΕΕ, ΗΠΑ, Ιαπωνία, Κίνα) «ανάγκασαν» σε συνεχείς αυξήσεις των επιτοκίων και έφεραν την ανάταση της Στερλίνας, που αναθέρμανε το ενδιαφέρον των επενδυτών (Pettinger, 2023).

Διάγραμμα 3.11 - Ποια η γνώμη των Βρετανών για την ΕΕ (1972-2010)

Πηγή: http://sro.sussex.ac.uk/id/eprint/39671/1/FitzGibbon,_John.pdf

Το What UK Thinks συγκέντρωσε μεγάλο αριθμό δημοσκοπήσεων με ερωτήσεις προς τους Βρετανούς πολίτες που καλύπτουν όλο το φάσμα του θέματος επανένταξης ή όχι στην ΕΕ. Για το βασικό ζήτημα, «Πρέπει το ΗΒ να επανενταχτεί στην ΕΕ ή να μείνει εκτός;» υπάρχουν 125 διαφορετικές δημοσκοπήσεις¹⁰⁸.

¹⁰⁸ Διεξήχθησαν μεταξύ 4 Φεβρουαρίου 2020 - 17 Απριλίου 2023

Την πρώτη χρονιά εφαρμογής του Brexit και χρονιά της πανδημίας, τα ποσοστά πλησιάζουν μεταξύ τους. Συγκεκριμένα το 36,8% των Βρετανών δήλωναν θετικοί για την επανένταξη στην ΕΕ, έναντι 35,5% εκείνων που προτιμούσαν το ΗΒ να παραμείνει εκτός ΕΕ. Οι τελευταίοι κυριαρχούν στις δημοσκοπήσεις που διεξήχθησαν εντός 2021 με ποσοστό 39,2% έναντι 37,8%. Όμως, από το 2022 μέχρι την πιο πρόσφατη του 2023 παρατηρείται μια ανατροπή στις προτιμήσεις με το 45,5% και 47,6% των δύο συναπτόν ετών να δηλώνουν ότι θέλουν το ΗΒ να είναι μέλος της ΕΕ.

Σε δημοσκοπήσεις¹⁰⁹ των τελευταίων δυο ετών, το 56,4% δήλωσαν ότι το Brexit έχει προκαλέσει αρνητικές συνέπειες στη χώρα και το 53,5 δήλωσαν ότι ήταν λάθος η Βρετανία¹¹⁰ να ψηφίσει το Brexit. Οι έξι τελευταίες δημοσκοπήσεις από τις Deltapoll και Omnisis δηλώνουν ότι το 56% θέλουν την επανένταξη στην ΕΕ έναντι του 44% που δεν το επιθυμούν. Κατά την άποψη του Anand Menon, έχουν δημιουργηθεί δύο συνεχώς αυξανόμενες τάσεις. Είναι αυτοί που πλέον υποστηρίζουν ότι η κυβέρνηση δεν χειρίστηκε καλά το Brexit και εκείνοι που ανέκαθεν βλέπουν τις αρνητικές επιπτώσεις του (Smith, 2023).

Εκτός των άλλων, από το 2016 και έπειτα παρατηρήθηκε μια αύξηση κατά 1.200% του αριθμού των Βρετανών που αιτούνται την Ιρλανδική υπηκοότητα (Coniam, 2022). Στην ουσία πρόκειται για το διαβατήριο που θα τους κρατήσει κοντά στην ΕΕ και τις ευκολίες που προσδοκούν στην καθημερινότητά τους μέσω αυτής της ιδιότητας. Ακόμα όμως και οι Βρετανοί που μένουν σε κράτη της ΕΕ, δείχνουν τη δυσαρέσκειά τους (80%) στο Brexit (Benson, et al., 2022).

Όσον αφορά το πώς βλέπει η Ευρώπη τη μετα-Brexit εποχή; Σε έρευνα του YouGov, το 43,3% των ερωτηθέντων¹¹¹ πιστεύουν ότι το Brexit δεν άλλαξε κάτι στην οικονομική κατάσταση της ΕΕ και οι σχέσεις των κρατών-μελών εντός αυτής,

---

(Πηγή: <https://whatukthinks.org/eu/questions/should-the-united-kingdom-join-the-european-union-or-stay-out-of-the-european-union/>).

¹⁰⁹ Πηγή: <https://whatukthinks.org/eu/questions/do-you-think-the-uks-decision-to-leave-the-eu-has-had-a-positive-or-negative-impact-on-the-country/>

¹¹⁰ Πηγή: <https://whatukthinks.org/eu/questions/in-highlight-do-you-think-britain-was-right-or-wrong-to-vote-to-leave-the-eu/>

¹¹¹ Από Γαλλία, Γερμανία, Σουηδία, Δανία, Ισπανία, Ιταλία, Ελλάδα και Ουγγαρία και Πολωνία. (Πηγή: <https://yougov.co.uk/topics/international/articles-reports/2022/02/03/what-impact-has-brexit-had-eu-yougov-asks-10-europ>).

παραμένουν ως είχαν. Σε μια άλλη έρευνα που διεξήχθη από το Redfield & Wilton Strategies¹¹², οι Γάλλοι (55%), Ισπανοί (47%), Γερμανοί (47%) και οι Ιταλοί (45%) δηλώνουν ότι δεν άλλαξαν την άποψη τους για το ΗΒ μετά το Brexit, ενώ το 27% μεταξύ των τεσσάρων αυτών χωρών άλλαξε προς την αρνητική πλευρά. Σε έρευνα του European Social Survey για τη διετία 2020-2022, προς διάφορους Ευρωπαίους πολίτες για το ενδεχόμενο δημοψηφίσματος για έξοδο από την ΕΕ, τα ποσοστά είναι κατά πολύ κατώτερα εκείνων της έρευνας που διεξήχθη την περίοδο 2016-2017 (δηλαδή το διάστημα του δημοψηφίσματος στο ΗΒ).

Το ESS κατέληξε επίσης ότι τα κράτη-μέλη διατηρούν ισχυρούς δεσμούς με την ΕΕ, με χαρακτηριστικά παραδείγματα χώρες όπως η Πορτογαλία (54,9% από 41,5% το 2016) ή η Φινλανδία (58,7% από 46% το 2016). Ακόμη και οι Ούγγροι από το 60% του 2016, έδειξαν άνοδο με 70,3% στην τελευταία έρευνα. Ο Freedland (2023) επιδοκιμάζει τα αποτελέσματα αυτά και βλέπει πιο προσιτή τη μεταρρύθμιση της ΕΕ εκ των έσω της, παρά μια νέα πιθανότητα εξόδου από αυτή, τύπου Brexit. Αντιθέτως, από την έρευνα του Ganderson (2023) σε πολίτες από δεκαέξι κράτη-μέλη, πηγάζει η πιθανότητα μελλοντικής απόφασης εξόδου από την ΕΕ από κάποιο κράτος.

Τέλος, στις 6 Οκτωβρίου 2022, με αφορμή τον πόλεμο στην Ουκρανία, συστήθηκε στην Τσεχία η πρώτη Σύνοδος Κορυφής ηγετών από την ΕΕ27 και δεκαεφτά ακόμη χωρών της Ευρωπαϊκής ηπείρου. Σε αυτές συμπεριλήφθηκε το ΗΒ, και εξαιρέθηκαν οι Ρωσία και Λευκορωσία. Η ιδέα της γνωστής ως Ευρωπαϊκής Πολιτικής Κοινότητας (ΕΠΚ) πιστώνεται στον Γάλλο Πρόεδρο Emmanuel Macron και πρόκειται για ένα πολλά υποσχόμενο forum ανάμεσα σε ηγέτες από την ΕΕ27 και δεκαεφτά ακόμη χώρες της Γηραιάς Ηπείρου με σκοπό το διάλογο και την από κοινού συνεργασία και στρατηγική στις προκλήσεις της Ευρωπαϊκής ηπείρου.

Σε δηλώσεις του στο πλαίσιο της πρώτης Συνόδου Κορυφής, ο Πρόεδρος της Λιθουανίας, Gitanas Nausėda, παρομοίασε την ΕΠΚ με μια μορφή “United Nations of Europe” στέλνοντας το δικό του μήνυμα ενότητας.

Το ιδανικό κατά τον Scazzieri (2023) θα είναι η ισχυροποίηση της ΕΠΚ διαμέσου των ηγετών των κρατών με ισάξιο τρόπο, παραμένοντας εκτός ευρωπαϊκού θεσμικού πλαισίου. Έτσι θα γίνει πιο αρεστή στο ΗΒ, αποφεύγοντας επίσης να καταλήξει μια επαναλαμβανόμενη διαδικασία, αλλά να αποτελέσει έναν συνασπισμό ευημερίας,

---

¹¹²Πηγή:<https://redfieldandwiltonstrategies.com/europeans-say-their-views-of-the-uk-largely-unchanged-following-brexit/>

ασφάλειας και σταθερότητας. Και αυτό διότι, χρήζει ανάγκης η αναζωογόνηση σχέσεων, εμπιστοσύνης και συνεργασιών για το ΗΒ (Wyatt, 2022).

Το ΗΒ δεν μένει αδιάφορο, καθώς θα φιλοξενήσει την τέταρτη Σύνοδο Κορυφής της ΕΠΚ εντός του 2024, και αναμφίβολα δεν ξεχνάει ποτέ την Ευρώπη. Για του λόγου το αληθές, ο Πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου Rishi Sunak (2023) τόνισε μεταξύ άλλων στην τέταρτη Σύνοδο Κορυφής του Συμβουλίου της Ευρώπης:

“We may have left EU, but we have not left Europe. We remain a proud European nation.”

4 Συμπεράσματα

Από την βιβλιογραφική επισκόπηση απορρέουν συμπεράσματα που προβάλλουν πολύ σοβαρά θέματα. Η Ευρωπαϊκή Ένωση βρίσκεται εδώ και χρόνια αντιμέτωπη με ένα έντονο κύμα Ευρωσκεπτικισμού, το οποίο ομολογουμένως έχει τις ρίζες του από παλιά και δείχνει μια σταθερά ανοδική πορεία από τα μέσα της δεκαετίας του 2000 και ιδιαίτερα στη Χρηματοοικονομική Κρίση του 2008. Αυτό αποδεικνύεται από τα υψηλά ποσοστά που κατέχουν οι ακροδεξιές παρατάξεις (κρατών όπως π.χ. Σουηδίας, Πολωνίας και Ουγγαρίας), που εκπροσωπούν τη συγκεκριμένη ιδεολογία στο Ευρωκοινοβούλιο αλλά και με τη θέση που κατέχουν σε εθνικό επίπεδο.

Οι εκτός Ευρωζώνης εκπρόσωποι της Σκανδιναβικής χερσονήσου, Σουηδία και Δανία, δεν δείχνουν την προθυμία να ενταχτούν στο κοινό Ευρωπαϊκό νομισματικό καθεστώς, παρότι πρόσφατα οι Δανοί αποδέχτηκαν την Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας υπό τη σκιά του πολέμου στην Ουκρανία, και εν τέλει εντάχτηκαν στην PESCO (Permanent Structured Cooperation). Οι Βούλγαροι και οι Τσέχοι δείχνουν να κινούνται στο ίδιο μήκος κύματος με τους Σκανδιναβούς, ενώ παρατηρείται μια θετική κλίση προς το ενδεχόμενο υλοποίησης της νομισματικής αλλαγής από μεριάς των Ούγγρων και Ρουμάνων, χωρίς όμως να θεωρούν ότι η χώρα τους είναι ακόμα έτοιμη να το ασπαστεί. Ανάλογη στάση και οι Πολωνοί πολίτες, που παρότι το εθνικό τους νόμισμα δείχνει σταθερό, αρέσκονται στην ιδέα ένταξης στην Ευρωζώνη. Οι επερχόμενες Βουλευτικές Εκλογές το φθινόπωρο του 2023 ίσως κρίνουν πολλά για το μέλλον της χώρας και τις σχέσεις της με την ΕΕ.

Όμως στην πραγματικότητα ήταν το ΗΒ, επίσης εκτός Ευρωζώνης, η χώρα που προκάλεσε αίσθηση και «τάραξε τα νερά» με την αποχώρηση από την ΕΕ, κάτι που

συνέβη για πρώτη φορά στα χρονικά και σημάδεψε το Ευρωπαϊκό αλλά και το παγκόσμιο στερέωμα. Οι πραγματικές οικονομικές επιπτώσεις έκαναν την εμφάνισή τους την περίοδο την πανδημίας και εντός της επόμενης χρονιάς (2021) όπου έληξε η ισχύουσα μεταβατική περίοδος. Το ΗΒ χαρακτηριζόταν από διαρκείς πολιτικές αναταραχές και χαμηλά ποσοστά ανάπτυξης, διατηρώντας επίσης τη χαμηλότερη επίδοση ανάμεσα στους G7 από το 2019 έως το 2023, μαζί με ένα δημόσιο χρέος που έφτασε επίπεδα εξηκονταετίας.

Ωστόσο, το «αγκάθι» στο Brexit ακούει στο όνομα: Βόρειος Ιρλανδία. Η χώρα που κυριολεκτικά γεφυρώνει το ΗΒ με την ΕΕ, δεν έδειξε να επηρεάζεται σημαντικά σε σχέση με τις προβλέψεις, δείχνοντας πλεόνασμα στο εμπορικό ισοζύγιο από την εφαρμογή του Brexit. Στα μείον της ήταν μια μικρή αύξηση στον δείκτη ανεργίας κατά τα έτη 2020 και 2021, όντας παράλληλα χαμηλότερος του μέσου όρου του ΗΒ. Η γείτονα της, η Ιρλανδία, στάθηκε εξαιρετικά όσον αφορά τις οικονομικές επιδόσεις της. Αυτή τη στιγμή, μπορούμε να πούμε ότι η Ιρλανδική Νήσος βρίσκεται σε ικανοποιητική κατάσταση, βοηθούμενη και από τα ενισχυτικά νομικά πλαίσια που προστατεύουν τις σχέσεις μεταξύ Β. Ιρλανδίας – Δημοκρατίας της Ιρλανδίας (και κατ' επέκταση της ΕΕ), έχοντας προσπεράσει τη δύσκολη «δοκιμασία» των πρώτων σταδίων της πανδημίας και του Brexit.

Σε πιθανό ενδεχόμενο Ιρλανδικής ενοποίησης, πιο θετικοί δείχνουν οι Ιρλανδοί από τους Βορειοιρλανδούς, οι οποίοι με τη σειρά τους δείχνουν μοιρασμένα ποσοστά στην προτίμηση παραμονής στο ΗΒ. Η παραμονή αυτή μπορεί να μεταφραστεί ως μια αποστασιοποίησή ανεξαρτησίας, την οποία φαίνεται να στηρίζει η πλειοψηφία των Σκοτσέζων και Ουαλών για τις χώρες τους. Από το 2022 και έπειτα, η πλειοψηφία των Βρετανών επιθυμούν την επανένταξη στην ΕΕ υπογραμμίζοντας τις αρνητικές συνέπειες του Brexit και το πόσο λανθασμένη ήταν η επιλογή εξόδου της χώρας από την ΕΕ.

Σε πολιτικό επίπεδο, οι σχέσεις ΗΒ-ΕΕ φαίνεται να βαδίζουν σε καλό επίπεδο, ξεπερνώντας το πρωταρχικό σοκ της αποχώρησης. Μολονότι, το μέλλον θα κρίνει αν το Brexit κατέστη μια «προειδοποίηση» για την αναγκαία επαγρύπνηση της Ευρωπαϊκής ιδέας ή θα έχει μια αντιστρόφως ανάλογη κατάληξη επιφέροντας γεωπολιτικές εξελίξεις πάνω στις οποίες βρίσκουν έδαφος οι ευρωσκεπτικιστικές ιδέες.

Κατά τα λόγια του πρωτεργάτη του Ευρωπαϊκού οικοδομήματος, Jean Monnet, το μέλλον των Ευρωπαίων βρίσκεται μόνο στην ένωση (*“There is no future for the*

people of Europe other than in union”) και είναι κάτι το οποίο πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπ’ όψη από τα αρμόδια Ευρωπαϊκά όργανα για τη διατήρηση της ομαλής λειτουργίας του όλου Ευρωπαϊκού οικοδομήματος.

5 Βιβλιογραφία

Agence France Presse, 2022. '*Major historical dates for British pound after record dollar-low*'. [Online]

Available at: <https://mg.co.za/world/2022-09-26-major-historical-dates-for-british-pound-after-record-dollar-low/>

Alibert, J., 2015. '*Euroscepticism: The root causes and how to address them*'. [Online]

Available at:

https://eu.boell.org/sites/default/files/euroscepticism_the_root_causes_and_how_to_address_them.pdf

Aligica, P. D., 2023. '*Romania's paradox*'. [Online]

Available at: <https://www.gisreportsonline.com/r/romania-paradox-economy/>

Allen, M., 2022. '*Wealthy echelons thrive amid economic volatility*', *Swissinfo.ch*. [Online]

Available at: <https://www.swissinfo.ch/eng/business/wealthy-echelons-thrive-amid-economic-volatility/47915036#:~:text=The%20Swiss%20are%20comfortably%20the,the%20median%20wealth%20per%20adult.>

Amadeo, K., 2022. '*What Was Brexit, and How Did It Impact the UK, the EU, and the US?*', *The Balance*. [Online]

Available at: <https://www.thebalancemoney.com/brexit-consequences-4062999>

[Accessed 14 May 2023].

Anta, C. G., 2021. '*The Europe of Jean Monnet: the road to functionalism*', *History of European Ideas*, 47:5, 773-784. [Online]

Available at: <https://doi.org/10.1080/01916599.2020.1856334>

AP News, 2023. '*Polish PM says adopting the euro would bring spike in prices*'. [Online]

Available at: <https://apnews.com/article/europe-poland-government-european-union-business-eacf3b18fcd77c8927a7642bce4ec769>

Asatryan, Z. et al., 2020. '*The net operating balances: Variants, emerging numbers and history*'. [Online]

Available at:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/648183/IPOL_BRI\(2020\)648183_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/648183/IPOL_BRI(2020)648183_EN.pdf)

Associated Press, 2020. '*When Churchill backed a United States of Europe*'. [Online]

Available at: https://www.youtube.com/watch?v=q_wEQ4gYujA

Awesti, A., 2009. '*The Myth of Eurosclerosis: European Integration in the 1970s*', *L'Europe en Formation*. 353 - 354. 39. [Online]

Available at: DOI: [10.3917/eufor.353.0039](https://doi.org/10.3917/eufor.353.0039)

Bailey-Morley, A. & Kumar, C., 2022. '*The rise of the far right in Denmark and Sweden – and why it's vital to change the narrative on immigration*', ODI. [Online]

Available at: <https://odi.org/en/insights/the-rise-of-the-far-right-in-denmark-and-sweden-and-why-its-vital-to-change-the-narrative-on-immigration/>

Baker, D. & Schnapper, P., 2015. 'Euroscepticism in Britain: Cause or Symptom of the European Crisis?'. In: *Britain and the Crisis of the European Union*. s.l.:Palgrave Macmillan, pp. 61-90.

Bargaoanu, A., Radu, L. & Negrea-Busuioc, E., 2016. *The Rise of Euroscepticism in Time of Crisis: Evidence from the 2008–2013 Eurobarometers*. [Online]
Available at: <https://doi.org/10.21018/rjcpr.2014.1.185>

BBC News, 2022. 'Hungary and Poland lose EU funding fight over laws'. [Online]
Available at: <https://www.bbc.com/news/world-europe-60400112>

BBC News, 2023. 'Good Friday Agreement: What is it?'. [Online]
Available at: <https://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-61968177>
[Accessed 13 April 2023].

Benson, M., Zambelli, E., Craven, C. & Sigona, N., 2022. 'British Citizens in the EU after Brexit', *MIGZEN Research Brief, No. 1*. [Online]
Available at: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6515640>

Bergbauer, S. et al., 2020. 'Citizens' attitudes towards the ECB, the euro and Economic and Monetary Union'. [Online]
Available at: https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/articles/2020/html/ecb.ebart202004_01~9e43ff2fb2.en.html

Bjerkem, J. & Harbour, M., 2019. 'Making the Single Market work: Launching a 2022 masterplan for Europe', *European Policy Centre*. [Online]
Available at:
https://www.epc.eu/content/PDF/2019/190828_MakingSingleMarketwork_JB.pdf

Brown, G., 2020. 'We need a new way to run a truly United Kingdom', *The Guardian*. [Online]
Available at: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/oct/18/we-need-a-new-way-to-run-a-truly-united-kingdom-gordon-brown>

Bruce, A. & Milliken, D., 2023. 'UK records western Europe's highest inflation as March fall disappoints', *Reuters*. [Online]
Available at: <https://www.reuters.com/world/uk/uk-inflation-rate-falls-101-march-ons-2023-04-19/>
[Accessed 23 April 2023].

Bruno, R. L., Campos, N. F. & Estrin, S., 2020. 'The Effect on Foreign Direct Investment of Membership in the European Union', *IZA - Institute of Labor Economics*. [Online]
Available at: <https://docs.iza.org/dp13668.pdf>

Buchholz, K., 2020. 'Which Countries are EU Contributors and Beneficiaries?', *Statista*. [Online]
Available at: <https://www.statista.com/chart/18794/net-contributors-to-eu-budget/>

Busch, B., Kauder, B. & Sultan, S., 2022. 'Wer finanziert die EU? Nettozahler und Nettoempfänger in der EU'. [Online]
Available at: <https://www.iwkoeln.de/studien/berthold-busch-bjoern-kauder-samina-sultan-nettozahler-und-nettoempfaenger-in-der-eu.html>

Capital.gr, 2023. 'Γιατί θα καθυστερήσει η συμφωνία για το νέο σύμφωνο σταθερότητας'. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.capital.gr/oikonomia/3704171/giati-tha-kathusterisei-i-sumfonia-gia-to-neo-sumfono-statherotitas>

Cardoso, R., 2017. 'Antitrust: Commission fines Google €2.42 billion for abusing dominance as search engine by giving illegal advantage to own comparison shopping service', *European Commission*. [Online]
Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_17_1784

Carril-Caccia, F. & Pavlova, E., 2018. 'Foreign direct investment and its drivers: a global and EU perspective', *European Central Bank-Eurosystem*. [Online]
Available at: https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/articles/2018/html/ecb.ebart201804_01.el.html

Circularise, 2022. 'Data policies in the EU'. [Online]
Available at: <https://www.circularise.com/blogs/data-policies-in-the-eu>

Cockfield, A., 1987. 'Lord Cockfield On The 30th Anniversary Of The Treaty Of Rome', *European Commission*. [Online]
Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_87_122

Coniam, M., 2022. 'Number of Britons Seeking Irish Citizenship Surges 1,200% Since Brexit: Report', *Bloomberg*. [Online]
Available at: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-06-27/britons-seeking-irish-citizenship-surges-1-200-report-says>

Curtice, J., 2023. 'A Broken Link? Support for Independence and the SNP', *What Scotland Thinks*. [Online]
Available at: <https://whatscotlandthinks.org/2023/04/a-broken-link-support-for-independence-and-the-snp/>

Czech National Bank, 2021. 'Alignment Analyses 2021 – What shape is the Czech economy in as regards the Czech Republic's obligation to join the euro area?'. [Online]
Available at: <https://www.cnb.cz/en/cnb-news/news/Alignment-Analyses-2021-What-shape-is-the-Czech-economy-in-as-regards-the-Czech-Republics-obligation-to-join-the-euro-area/>

D'Alfonso, A. et al., 2022. 'Economic and Budgetary Outlook for The European Union 2022', *European Parliamentary Research Service*. [Online]
Available at: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/698897/EPRS_STU%282022%29698897_EN.pdf

- Del Monte, M., 2022. *'Referendums on EU issues: Fostering civic engagements'*, *European Parliamentary Research Service*. [Online]
Available at: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2022/729358/EPRS_IDA\(2022\)729358_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2022/729358/EPRS_IDA(2022)729358_EN.pdf)
- Delasnerie, A., 2022. *'Multiannual Financial Framework'*. [Online]
Available at: https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_1.4.3.pdf
- Delivorias, A., 2015. *'Swiss decision to discontinue its exchange rate ceiling'*, *European Parliament*. [Online]
Available at: <https://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-AaG-545730-Swiss-decision-exchange-rate-ceiling-FINAL.pdf>
- Department for Digital, Culture, Media & Sport and Paul Scully MP, 2022. *'UK tech sector retains #1 spot in Europe and #3 in world as sector resilience brings continued growth'*, *Gov.uk*. [Online]
Available at: <https://www.gov.uk/government/news/uk-tech-sector-retains-1-spot-in-europe-and-3-in-world-as-sector-resilience-brings-continued-growth#:~:text=Further%20stats%20today%20show%20that,encouraging%20digital%20innovation%20and%20competition>
- Deschamps, É., 2021. *'The Marshall Plan and the establishment of the OEEC'*, *CVCE*. [Online]
Available at: https://www.cvce.eu/obj/the_marshall_plan_and_the_establishment_of_the_oeec-en-7cbc25dd-0c8d-49b1-924c-53edb2a59248.html
- DeSilver, D., 2019. *'Euroskeptics are a bigger presence in the European Parliament than in past'*, *PEW Research Center*. [Online]
Available at: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/05/22/euroskeptics-are-a-bigger-presence-in-the-european-parliament-than-in-past/>
- Deutsche Bundesbank, 2012. *'Inflation - Lehren aus der Geschichte'*. [Online]
Available at: <https://www.bundesbank.de/de/aufgaben/themen/inflation-lehren-aus-der-geschichte-614516>
- Deutsche Bundesbank, 2022. *'Member States' financial relationships with the EU budget and the Next Generation EU off-budget entity in 2021'*. [Online]
Available at: <https://www.bundesbank.de/resource/blob/900052/25d7e548dc40213940247c230435a901/mL/2022-10-finanzbeziehungen-data.pdf>
- Dharshini, D., 2023. *'What impact has Brexit had on the UK economy?'*, *BBC News*. [Online]
Available at: <https://www.bbc.com/news/business-64450882>
[Accessed 23 April 2023].
- Dhingra, S. & Sampson, T., 2022. *'Expecting Brexit'*. *Annual Review of Economics - Vol.14*, pp. 495-519.

Doyle, J., 2022. '*Explaining the different results in opinion polls on Irish unity*', *The Royal Irish Academy - RIA*. [Online]

Available at: <https://www.ria.ie/news/publications-arins-analysis-and-research-ireland-north-and-south/explaining-different-results>

Dunin-Wasowicz, R., 2017. '*The referendums of 1975 and 2016 illustrate the continuity and change in British Euroscepticism*', *LSE Blogs*. [Online]

Available at: <https://blogs.lse.ac.uk/brexit/2017/07/31/the-referendums-of-1975-and-2016-illustrate-the-continuity-and-change-in-british-euroscepticism/>

Dutta, S., Lanvin, B., Rivera León, L. & Wunsch-Vincent, S., 2022. '*Global Innovation Index 2022 - What is the future of innovation-driven growth? - 15th Edition*', *World Intellectual Property Organization (WIPO)*. [Online]

Available at: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2022-en-main-report-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf>

DW, Deutsche Welle, 2019. '*AfD demands radical EU reforms to avoid 'Dexit'*'. [Online]

Available at: <https://www.dw.com/en/afd-demands-radical-eu-reforms-to-avoid-germanys-dexit/a-47066983>

Edmond, C., 2023. '*The United Kingdom is set to join the trans-Pacific free trade pact. Here's what you need to know*', *World Economic Forum*. [Online]

Available at: <https://www.weforum.org/agenda/2023/04/cptpp-trade-tariff-brexit-uk/>

Egenhofer, C., Kurpas, S., Kaczynski, P. M. & Van Schaik, L., 2011. '*The Ever-Changing Union - An Introduction to the History, Institutions and Decision-making Processes of the European Union*'. [Online]

Available at: <https://www.ceps.eu/ceps-publications/ever-changing-union-introduction-history-institutions-and-decision-making-processes/>

Eichengreen, B., 2010. '*Lessons From The Marshall Plan*', *World Development Report 2011 Background Papers*. [Online]

Available at: <http://hdl.handle.net/10986/27506>

Erixon, F., Freytag, A. & Pehnelt, G., 2007. '*The Rome Treaty at 50*', *European Centre For International Political Economy*, No. 04/2007, ISSN 1653-8994. [Online]

Available at: <https://ecipe.org/wp-content/uploads/2014/12/the-rome-treaty-at-50.pdf>

Erixon, F. & Georgieva, R., 2016. '*What is Wrong with the Single Market?*', *ECIPE*. [Online]

Available at: <https://euagenda.eu/upload/publications/untitled-46447-ea.pdf>

Erixon, F. & Lamprecht, P., 2018. '*The Next Steps for Digital Single Market: From Where Do We Start?*', *ECIPE*. [Online]

Available at: https://ecipe.org/wp-content/uploads/2018/10/ECI_18_5F_TheNextStepsfortheDigital_2-2018_03.pdf

- EU Affairs - European Parliament, 2013. '*History of own-resources system*'. [Online]
Available at: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/eu-affairs/20130723STO17551/history-of-own-resources-system>
- EUR-Lex - Publications Office for EU, 2017. '*Treaty of Rome*'. [Online]
Available at: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-rome>
- EUR-Lex - Publications Office for EU, 2018. '*Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη*'. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://eur-lex.europa.eu/EL/legal-content/summary/the-single-european-act.html>
- EUROCHAMBRES, 2019. '*Business Survey: The state of the Single Market*'. [Online]
Available at: <https://www.eurochambres.eu/wp-content/uploads/2020/08/Business-Survey-The-state-of-the-Single-Market-Barriers-and-Solutions-DECEMBER-2019.pdf>
- European Commission, 1999. '*Treaty of Amsterdam: what has changed in Europe*'. [Online]
Available at: <http://aei.pitt.edu/15098/1/MOVE-TREATYOFAMSTERDAM-1999.pdf>
- European Commission, 2014. '*#EUArchives – Founding fathers of the European Union: Winston Churchill*'. [Online]
Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=y5o2WF5K9Go>
- European Commission, 2021. '*Single Market Scoreboard*'. [Online]
Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_6937
- European Commission, 2023. '*Commission disburses first €3 billion to Ukraine of the up to €18 billion Macro-financial Assistance+ package*'. [Online]
Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_228
- European Parliament - Think Tank, 2020. '*Jacques Delors: Architect of the modern European Union*'. [Online]
Available at:
[https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2020\)652009](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2020)652009)
- Eurostat, 2022. '*World trade in goods*'. [Online]
Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=World_trade_in_goods#World_trade_in_goods:_developments_between_2010_and_2020
[Accessed 1 March 2023].
- FactCheckNI, 2023. '*Is there no growth in public support for a United Ireland? Is support shrinking instead?*'. [Online]
Available at: <https://factcheckni.org/articles/is-there-no-growth-in-public-support-for-a-united-ireland-is-support-shrinking-instead/>
- Fels, J., 1987. 'The european monetary system 1979–1987: Why has it worked?'. *Intereconomics* 22, pp. 216-222.

Fernandes, J. M. & Hayer, V., 2023. 'DRAFT REPORT on own resources: a new start for EU finances, a new start for Europe (2022/2172(INI))'. [Online]

Available at: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/BUDG-PR-739558_EN.pdf

Fetzer, T., 2019. 'Did Austerity Cause Brexit?'. *American Economic Review* Vol. 109 - Issue 11, November, pp. 3849-3886.

Finance Watch, 2022. 'Manifesto for a green, just and democratic European economy'. [Online]

Available at: <https://www.finance-watch.org/campaign/maastrichtanniversary/>

Freedland, J., 2023. 'Our European neighbours now look at post-Brexit Britain and say simply: nein, danke', *The Guardian*. [Online]

Available at: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2023/jan/13/european-brexit-britain-european-eu>

Friedman, M., 1997. 'The Euro: Monetary Unity to Political Disunity?'. [Online]

Available at: <https://www.project-syndicate.org/commentary/the-euro--monetary-unity-to-political-disunity>

Friis, L., 2022. 'Denmark's Zeitenwende', *European Council of Foreign Relations*. [Online]

Available at: <https://ecfr.eu/article/denmarks-zeitenwende/>

Gagnon, D., 2015. 'France and the Community of Six: The Schuman Declaration to the Treaties of Rome', *Phillips Memorial Library Undergraduate Craft of Research Prize*. 2.

[Online]

Available at: https://digitalcommons.providence.edu/research_prize/2

Ganderson, J., 2023. 'Exiting after Brexit: public perceptions', *West European Politics*.

[Online]

Available at: <https://doi.org/10.1080/01402382.2022.2164135>

García Gil, K., 2022. 'The Swiss franc: one of the best safe-haven assets around', *BBVA*.

[Online]

Available at: <https://www.bbva.ch/en/news/the-swiss-franc-one-of-the-best-safe-haven-assets-around/>

Garrett, A., 2018. 'Helping Europe Help Itself: The Marshall Plan', *American Foreign Service Association*. [Online]

Available at: <https://afsa.org/helping-europe-help-itself-marshall-plan>

Glytten, O. H., 2005. 'The Economic History of Norway'. [Online]

Available at: <https://eh.net/encyclopedia/the-economic-history-of-norway/>

Graham, B., 2023. 'GDP monthly estimate, UK: March 2023', *ONS*. [Online]

Available at:

<https://www.ons.gov.uk/economy/grossdomesticproductgdp/bulletins/gdpmonthlyestimatesuk/latest>

- Halikiopoulou, D. & Vlardas, T., 2022. '*Understanding right-wing populism and what to do about it*', *LSE Blogs*. [Online]
Available at: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2022/06/01/understanding-right-wing-populism-and-what-to-do-about-it/>
- Harari, D., Bolton, P., Francis-Devine, B. & Keep, M., 2023. '*Rising cost of living in the UK*', *House of Commons Library*. [Online]
Available at: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9428/CBP-9428.pdf>
- Haskel, J. & Martin, J., 2023. '*How has Brexit affected business investment in the UK?*', *Economics Observatory*. [Online]
Available at: <https://www.economicsobservatory.com/how-has-brexit-affected-business-investment-in-the-uk>
- Hayward, W., 2022. '*If you are supporting Welsh independence because you want to rejoin the EU you are making a big mistake*', *Wales Online*. [Online]
Available at: <https://www.walesonline.co.uk/news/politics/you-supporting-welsh-independence-because-24941756>
- Helewa, A., 2021. '*The European Union Own Resources*', *Lighthouse Europe*. [Online]
Available at: <https://www.lighthouseeurope.com/euownresources>
- Henley, J., 2020. '*Support for Eurosceptic parties doubles in two decades across EU*', *The Guardian*. [Online]
Available at: <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/02/support-for-eurosceptic-parties-doubles-two-decades-across-eu>
- Hiller, W., 2017. '*Mapping the Cost of Non-Europe, 2014-19 - Fourth edition*', *European Parliament*. [Online]
Available at:
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603239/EPRS_STU\(2017\)603239_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603239/EPRS_STU(2017)603239_EN.pdf)
- Hooghe, L. & Marks, G., 2007. 'Sources of Euroscepticism'. *Acta Politica*, pp. 119-127.
- IMF, 2018. '*Ireland: From Tiger to Phoenix*'. [Online]
Available at: <https://www.imf.org/en/Countries/IRL/ireland-from-tiger-to-phoenix>
- Issing, O., 2005. '*Why Did the Great Inflation Not Happen in Germany?*' *Federal Reserve Bank of St. Louis Review, Part 2*, pp. 329-336.. [Online]
Available at: <https://doi.org/10.20955/r.87.329-336>
- James, W., 2005. '*Single European Act*', *CIVITAS*. [Online]
Available at: https://www.civitas.org.uk/content/files/TR.2.SEA_.pdf
- Jenni, S., 2019. '*A Short History of the EFTA States' European Integration*', *Analysis, efta-studies.org*. [Online]

Available at: https://www.efta-studies.org/files/ugd/15fad1_6a173ba063f946eba38c2d1304bfa2c5.pdf

Jordan, T. J., 2015. '*Switzerland at the heart of Europe: between independence and interdependence*'. [Online]

Available at:

https://www.snb.ch/en/mmr/speeches/id/ref_20150217_tjn/source/ref_20150217_tjn.en.pdf

Jozepa, I., 2023. '*E1: Trade*', *Economic Indicators, Number 02815, House of Commons Library*. [Online]

Available at:

<https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN02815/SN02815.pdf>

[Accessed 23 April 2023].

Kengyel, Á., 2016. '*Old Problems: The Evolution and Future of the EU Budget*'. [Online]

Available at: <https://doi.org/10.1007/s10272-016-0584-0>

Kiepuszewski, R., 2015. '*Poles choose zloty over euro*'. [Online]

Available at: <https://www.dw.com/en/politics-derail-polands-quest-for-the-euro/a-18670762>

Kowalczyk, J., 2020. '*Polish business no longer looking forward to the euro*', *GrantThornton.pl*. [Online]

Available at: <https://grantthornton.pl/en/article/polish-business-no-longer-looking-forward-to-the-euro/>

Leaker, D., 2023. '*LFS: ILO unemployment rate: Northern Ireland: All: %: SA*'. [Online]

Available at:

<https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peoplenotinwork/unemployment/timeseries/zsfb/lms>

[Accessed 18 April 2023].

Lehne, S., 2022. '*Europe is Struggling, Thirty Years After the Maastricht Treaty*'. [Online]

Available at: <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/86392>

Lowe, K., 2014. '*Europe: From WWII To Today's European Union*', *Viking Lecture Series*. [Online]

Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=xRwZyDTdCAc>

Lubbers, M., 2008. 'Regarding the Dutch 'Nee' to the European Constitution'. *European Union Politics*, pp. 59-86.

Mayne, Q. & Katsanidou, A., 2022. '*Subnational economic conditions and the changing geography of mass Euroscepticism: A longitudinal analysis*'. [Online]

Available at: <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12528>

McAleer, R., 2022. '*Ulster University: Northern Ireland economy to contract in 2023 before recovery in 2024*', *Irish News*. [Online]

Available at:

https://www.irishnews.com/business/2022/12/08/news/northern_ireland_economy_to_contract_in_2023_before_recovery_in_2024-2934068/

McTague, T., 2020. *'Why Britain Brexited'*, *The Atlantic*. [Online]

Available at: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2020/01/britain-brexit-boris-johnson-influence-control/605734/>

Mission of Norway to the EU, 2022. *'The EEA Agreement'*. [Online]

Available at: <https://www.norway.no/en/missions/eu/areas-of-cooperation/the-eea-agreement/>

Moens, B. & Hirsch, C., 2022. *'How the far-right got out of the doghouse'*, *Politico.eu*.

[Online]

Available at: <https://www.politico.eu/article/the-far-right-is-out-of-the-doghouse/>

Morgan, A., 2023. *'Brexit is Costing the UK £100 Billion a Year in Lost Output'*, *Bloomberg*.

[Online]

Available at: <https://www.bloomberg.com/news/videos/2023-02-06/brexit-is-costing-the-uk-100-billion-a-year-video>

Murphy, C. M., 2022. *'Coping with an EU and Domestic Crisis: Ireland's Approach to Brexit'*.

[Online]

Available at: <https://doi.org/10.1080/14782804.2022.2141210>

Newman, C. & Giles, C., 2005. *"1976 sterling crisis details made public"*. [Online]

Available at: <https://www.ft.com/content/93cb0260-68f4-11da-bd30-0000779e2340>

NISRA - Northern Ireland Statistics and Research Agency, 2023. *'Overview of Northern Ireland Trade - 4th April 2023'*. [Online]

Available at: <https://www.nisra.gov.uk/sites/nisra.gov.uk/files/publications/Overview-of-NI-Trade-April-2023.pdf>

Office for Budget Responsibility, 2023. *'Brexit Analysis'*. [Online]

Available at: <https://obr.uk/forecasts-in-depth/the-economy-forecast/brexit-analysis/#assumptions>

[Accessed 21 April 2023].

Pauchard, O., 2010. *'The Swiss vote more than any other country'*, *Swissinfo.ch*. [Online]

Available at: <https://www.swissinfo.ch/eng/the-swiss-vote-more-than-any-other-country/8483932>

Petersen, T. & Schwab, T., 2022. *'The Strong Swiss Franc and 5 other Reasons for Switzerland's Low Inflation'*. [Online]

Available at: <https://globaleurope.eu/globalization/the-strong-swiss-franc-and-5-other-reasons-for-switzerlands-low-inflation/>

- Pettinger, T., 2023. 'UK National Debt', *Economicshelp.org*. [Online]
Available at: <https://www.economicshelp.org/blog/334/uk-economy/uk-national-debt/>
[Accessed 20 May 2023].
- Pettinger, T., 2023. 'Why Sterling Recovered in 2023 and Forecast for Rest of Year', *Economics Help*. [Online]
Available at: <https://www.economicshelp.org/blog/185328/economics/why-sterling-recovered-in-2023-and-forecast-for-rest-of-year/>
[Accessed 20 May 2023].
- Pop, V., 2013. 'Kohl confesses to euro's undemocratic beginnings'. [Online]
Available at: <https://euobserver.com/eu-political/119735>
- Posen, A. S., 1997. 'Lessons from the Bundesbank on the Occasion of its 40th (and Second to last?) Birthday', s.l.: Peterson Institute for International Economics.
- Przybylski, W., 2022. 'Will the Debate on the Euro Save Central Europe's EU Future?', *Visegrad Insight*. [Online]
Available at: <https://visegradinsight.eu/will-the-debate-on-the-euro-save-central-europes-eu-future/>
- Putnam, T., 2013. 'The Real Meaning of Ich Bin ein Berliner'. [Online]
Available at: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2013/08/the-real-meaning-of-ich-bin-ein-berliner/309500/>
- Radio ZET, 2023. 'Polska powinna przyjąć walutę euro? Sondaż IBRiS dla Radia ZET'. [Online]
Available at: <https://wiadomosci.radiozet.pl/Biznes/polska-powinna-przyjac-walute-euro-sondaz-ibris-dla-radia-zet>
- Regling, K., 2022. 'EU Fiscal Rules: A Look Back and the Way Forward'. [Online]
Available at: <https://doi.org/10.1007/s10272-022-1018-9>
- Reininger, T., 2021. 'The EU Budgetary Package 2021 to 2027 Almost Finalised: An Assessment', *Policy Notes and Reports 45, Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche*. [Online]
Available at: <https://wiiw.ac.at/the-eu-budgetary-package-2021-to-2027-almost-finalised-an-assessment-dlp-5627.pdf>
- RevDem - Review of Democracy, 2022. 'CHRISTINE NISSEN: DANISH EUROSCEPTICISM HAS BEEN IN DECLINE SINCE BREXIT'. [Online]
Available at: <https://revdem.ceu.edu/2022/06/10/christine-nissen-danish-euroscepticism-has-been-in-decline-since-brexite/>
- Roberts, H. & Leali, G., 2022. 'Italy on track to elect most right-wing government since Mussolini', *Politico.eu*. [Online]
Available at: <https://www.politico.eu/article/italy-election-exit-poll-far-right-giorgia-meloni-brothers-of-berlusconi-salvini-mario-draghi/>

Ryan, M., 2021. '*An Evolving Twentieth-Century Profession: Technology After World War II*', *Modern War Institute*. [Online]

Available at: <https://mwi.usma.edu/an-evolving-twentieth-century-profession-technology-after-world-war-ii/>

Rye, L., 2018. 'Norwegian Euroscepticism Revisited. The Gap Between Policy and Practice'. In: *European Integration and new Anti-Europeanism III*. s.l.: Franz Steiner Verlag, pp. 31-44.

Sabbati, G. & Pradier, S., 2023. '*30 years of the European Single Market*'. [Online]

Available at:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739297/EPRS_BRI\(2023\)739297_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739297/EPRS_BRI(2023)739297_EN.pdf)

Sampson, T., 2019. '*Article 50 two years on - The Economy*', *The UK In A Changing Europe*. [Online]

Available at: <https://ukandeu.ac.uk/wp-content/uploads/2019/03/Article-50-two-years-on.pdf>

Saulnier, J., 2022. '*Completing the single market for services*'. [Online]

Available at:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/730311/EPRS_BRI\(2022\)730311_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/730311/EPRS_BRI(2022)730311_EN.pdf)

Scazzieri, L., 2023. '*Can the European Political Community be a bridge Between the UK and the EU?*', *Centre for European Reform*. [Online]

Available at: https://www.cer.eu/sites/default/files/pb_LS_EPC_28.4.23.pdf

Sen, B., 1960. '*Food and Agriculture Organization of the United Nations*'. [Online]

Available at: <https://www.fao.org/3/ap648e/ap648e.pdf>

Serricchio, F., Tsakatika, M. & Quaglia, L., 2013. 'Euroscepticism and the Global Financial Crisis'. *Journal of Common Market Studies*, 2013, Vol. 51, No. 1, pp. 51-64.

Sharp, K., 2022. '*International trade in UK nations and regions: the impact of coronavirus (COVID-19): 2020*', *Office For National Statistics*. [Online]

Available at:

<https://www.ons.gov.uk/businessindustryandtrade/internationaltrade/articles/internationaltradeinuknationsandregionstheimpactofcoronaviruscovid19/2020>

[Accessed 23 April 2023].

Shirai, S., 2022. '*Why is the Swiss franc still a safe-haven currency?*', *The Japan Times*.

[Online]

Available at: <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2022/11/22/commentary/world-commentary/swiss-franc-stable/>

Simon, S. & Hausner, K. H., 2012. '*The impact of the euro crisis on Switzerland*'. [Online]

Available at: <https://doi.org/10.1007/s10272-012-0411-1>

- Sky News, 2023. *Rishi Sunak: 'We may have left the EU, but we have not left Europe'*. [Online]
Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=xvpOiWkeKP4>
- Smith, E., 2023. *'Bregret'? Many Brits are suffering from Brexit regret*, CNBC. [Online]
Available at: <https://www.cnbc.com/2023/03/03/brits-are-suffering-bregret-but-brexit-is-no-longer-a-priority-data.html>
[Accessed 21 April 2023].
- Smith, M., 2019. *'Eurotrack: which countries do Europeans think should be in the EU?'*, YouGov UK. [Online]
Available at: <https://yougov.co.uk/topics/international/articles-reports/2019/03/05/eurotrack-it-was-mistake-admit-romania-and-bulgari>
- Springford, J., 2023. *'The cost of Brexit to June 2022'*, Centre For European Reform. [Online]
Available at: <https://www.cer.eu/insights/are-costs-brexit-big-or-small>
[Accessed 20 May 2023].
- Stiglitz, J., 2021. *'Europe should not return to pre-pandemic fiscal rules'*, Financial Times. [Online]
Available at: <https://www.ft.com/content/3cf6d629-1c66-49e8-b815-fa7ed94e8020>
- Swiss National Bank, 2023. *'Swiss National Bank provides substantial liquidity assistance'*. [Online]
Available at:
https://www.snb.ch/en/mmr/reference/pre_20230319/source/pre_20230319.en.pdf
- Tarnavskiy, O., 2017. *'Proponents of Euroscepticism in the United Kingdom from 1950 to 2017'*. *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne, nr4*, pp. 39-57.
- Tavlas, G. S., 1990. *'International Currencies: The Rise of the Deutsche Mark'*, IMF eLibrary. [Online]
Available at: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/022/0027/003/article-A013-en.xml>
- The First News - TFN, 2023. *'Central bank chief describes Polish euro adoption as "deeply harmful"*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.thefirstnews.com/article/central-bank-chief-describes-polish-euro-adoption-as-deeply-harmful-35602>
- Tokarski, P. & Funk, S., 2019. *'Non-euro Countries in the EU'*, SWP - Stiftung Wissenschaft und Politik, No.3. [Online]
Available at: https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2019C03_tks_Funk.pdf
- Torry, H., 2022. *'What Is Stagflation? What to Know About the Combination of High Inflation and Stagnating Economic Growth'*, The Wall Street Journal. [Online]
Available at: <https://www.wsj.com/articles/what-is-stagflation-meaning-explained-global-economy-worldbank-11654723092>

Tuck, H., 2022. *'International trade in UK nations, regions and cities: 2020'*, Office For National Statistics. [Online]
Available at:
<https://www.ons.gov.uk/businessindustryandtrade/internationaltrade/bulletins/internationaltradeinuknationsregionsandcities/2020>
[Accessed 22 April 2023].

UK in a Changing Europe (UKICE), 2022. *'A Beginner's Guide to the European Union'*. [Online]
Available at: <https://ukandeu.ac.uk/wp-content/uploads/2022/11/92488-UKIN-A-Beginners-Guide-toe-the-EU-v3.pdf>

UK Parliament, 2013. *'The EEC and the Single European Act'*. [Online]
Available at: <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/legislativescrutiny/parliament-and-europe/overview/britain-and-eec-to-single-european-act/>

Váchalová, Š., 2022. *'Utopia or Reality? Czech Republic adopting the Euro by 2030'*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://europeum.org/data/articles/vachalova-sarka-blog.pdf>

van Randwyck, H., 2011. *'EFTA or the EU'*, The Bruges Group. [Online]
Available at:
https://www.brugesgroup.com/images/media_centre/papers/EFTAorTheEU.pdf

Verlet, A., 2021. *'Inflation and the economic crisis of 1970s and 1980s'*, SimTrade blog. [Online]
Available at: https://www.simtrade.fr/blog_simtrade/inflation-economic-crisis-1970s-1980s/

Vetter, S., 2013. *'The Single Market 20 years on'*. [Online]
Available at: https://www.dbresearch.com/PROD/RPS_EN-PROD/PROD0000000000444504/The_Single_European_Market_20_years_on%3A_Achievements.pdf

von der Leyen, U., 2022. *'Let's make sure that the future of industry is made in Europe!'*. [Online]
Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=V2mG5I7u9vw>

Ward-Glenton, H., 2022. *'Swiss central bank lifts interest rates by 50 basis points to counter 'further spread of inflation''*, CNBC. [Online]
Available at: <https://www.cnbc.com/2022/12/15/swiss-central-bank-hikes-interest-rates-by-50-basis-points-to-counter-further-spread-of-inflation.html>

Wassenberg, B., 2020. [Online]
Available at: <https://doi.org/10.18042/hp.44.03>

Wassenberg, B., 2020. *'Challenging the Origins of Euroscepticism - A Historical Perspective'*, *Historia y Política: Ideas, Procesos y Movimientos Sociales*. p. 55-79. [Online]
Available at: <https://doi.org/10.18042/hp.44.03>

- Weaver, S., 2021. '100 years on: The partition of Ireland explained'. [Online]
Available at: <https://www.rochester.edu/newscenter/partition-of-ireland-explained-477342/>
- Wilkes, J. & Jones, H., 2022. 'Labour market May 2022 update'. [Online]
Available at: <https://research.senedd.wales/research-articles/labour-market-may-2022-update/>
- Wilson, A., 2023. 'Social Climate Fund In "A European Green Deal"'. [Online]
Available at: <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/spotlight-JD21/file-social-climate-fund>
- World Economics, 2023. 'Ireland: Fastest Growing Economy in the World with Good Quality Data'. [Online]
Available at: <https://www.worldeconomics.com/Country-Reviews/Ireland/>
[Accessed 17 April 2023].
- Wyatt, D., 2022. 'The UK has been given an opportunity to help shape the future of the European Political Community – it should take it', LSE Blog. [Online]
Available at: <https://blogs.lse.ac.uk/euoppblog/2022/10/17/the-uk-has-been-given-an-opportunity-to-help-shape-the-future-of-the-european-political-community-it-should-take-it/>
- Yakimova, Y., 2023. '30 years of the EU single market: Time to face new challenges'. [Online]
Available at: <https://www.europarl.europa.eu/news/el/press-room/20230113IPR66633/30-years-of-the-eu-single-market-time-to-face-new-challenges>
- Yurdadog, V., Karadag, N., Albayrak, M. & Bozatlı, O., 2022. 'Analysis of Non-tax Revenue: Evidence from the European Union'. [Online]
Available at: DOI: [10.24818/EA/2022/60/485](https://doi.org/10.24818/EA/2022/60/485)
- Zachariou, S., 2009. 'Implementing the Marshall Plan in Greece: Balancing Reconstruction and Geopolitical Security'. *Journal of Modern Greek Studies Vol. 27, Number 2*, pp. p. 303-318.
- Zerbe, N., 2020. 'The European Union - Treaties and Membership'. [Online]
Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=izDI7QowAao>
- ZEW, 2018. 'The EU Single Market – 25 Years of Success with Room for Improvement'. [Online]
Available at: <https://www.zew.de/en/zew/news/the-eu-single-market-25-years-of-success-with-room-for-improvement>
- Δαγτόγλου, Π. Δ., 1993. 'Βασικά στοιχεία της συνθήκης του Μάαστριχτ'. σ.λ.:Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Δαγτόγλου, Π. Δ., 1993. 'Βασικά Στοιχεία της Συνθήκης του Μάαστριχτ - Μια κριτική ανάλυση'. σ.λ.:Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022. 'Θωράκιση της ενιαίας αγοράς έναντι της κρίσης: εφοδιασμός της Ευρώπης με μια άρτια εργαλειοθήκη για την προστασία της ελεύθερης κυκλοφορίας και της διαθεσιμότητας αναγκαίων εμπορευμάτων και υπηρεσιών'. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/ip_22_5443

Η Καθημερινή, 2022. 'Ανάλυση ΝΥΤ: Πώς η προοδευτική Σουηδία έδωσε 20% στους ακροδεξιούς'. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.kathimerini.gr/nytimes/562046611/analysis-nyt-pos-i-proodeytiki-soyidia-edose-20-stoys-akrodexiouis/>

ΗΜΕΡΗΣΙΑ, 2023. 'Τράπεζα της Ελβετίας: Τις μεγαλύτερες ζημιές εδώ και 116 χρόνια κατέγραψε το 2022'. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.imerisia.gr/kosmos/diethnis-oikonomia/62292_trapeza-tis-elbetias-tis-megalyteres-zimies-edo-kai-116-hronia

Θαλασσινός, Ε. Ι. & Σταματόπουλος, Θ. Β., 1998. 'Διεθνή Οικονομικά'. σ.λ.:Εκδόσεις Αθ. Σταμούλη.

Καψύλης, Α., 2023. 'Ευρωζώνη: Με την ένταξη της Κροατίας «ολοκληρώθηκε» η ζώνη του ευρώ';, *Οικονομικός Ταχυδρόμος*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.ot.gr/2023/01/02/diethni/eyrozoni-me-tin-entaksi-tis-kroatias-oloklirothike-i-zoni-tou-eyro/>

Κρητικός, Α. & Παγουλάτος, Γ., 2023. 'Made in Europe: Μια Πράσινη Βιομηχανική Στρατηγική της ΕΕ απέναντι στον προστατευτισμό ΗΠΑ και Κίνας'. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2023/01/Policy-paper-132-Kritikos-and-Pagoulatos-EL-draft-FINAL.pdf>

Μούσης, Ν., 2001. 'Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο - Οικονομία - Πολιτική'. 9η αναθεωρημένη έκδοση επιμ. σ.λ.:Εκδόσεις Παπαζήση.

Πανάγου, Β. Γ. & Τσουντας, Κ. Σ., 2004. 'Παγκοσμιοποίηση, ολοκλήρωση και συνεργασία στη σύγχρονη διεθνή κοινωνία'. σ.λ.:Εκδόσεις Εμμανουηλίδης.

Τσιόδρας, Δ., 2017. 'Ευρωπαϊκός Εθνικισμός ή Εθνοκεντρισμοί - Οι εσωτερικοί ανταγωνισμοί, οι εξωτερικές απειλές και τα όρια συνεργασίας στην ΕΕ'. 1η Έκδοση επιμ. σ.λ.:ΜΙΝΩΑΣ.

Χάλκος, Ι., 2020. 'Η ένταξη της Βρετανίας στην ΕΟΚ'. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.kathimerini.gr/world/1063039/i-entaxi-tis-vretanias-stin-eok/>

Χριστοπούλου, Α., 2017. 'Ευρωπαϊκό Σύνταγμα: Ένα Εγχείρημα Που Δεν Ευοδώθηκε', *Powerpolitics.eu*. [Ηλεκτρονικό]
Available at:
<https://powerpolitics.eu/%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B1%CF%8A%CE%BACF%8C-%CF%83%CF%8D%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B3%CE%BC%CE%B1-%CE%AD%CE%BD%CE%B1-%CE%B5%CE%B3%CF%87%CE%B5%CE%AF%CF%81%CE%B7%CE%BC%CE%B1-%CF%80%CE%BF%CF%85/>

